

Хубийланы Магомет

АЛАН

ЭКИНЧИ КИТАБ

Ставрополь китаб басманы
Нъарачай-Черкес бёлюмю
Черкесск, 1974

*Мени джашауда тюзлюк-
ню эм баш затха санаргъа
юретиб кетген атам бла
анама атайма.*

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бёлюмю, 1974.

АЛ СЕЗНЮ ОРНУНА

Хубийланы Ахияны джашы Магомет 1929-чу джыл Огъары-Тебердиде туугъанды, СССР-ни журналистлерини Союзуну члениди, филология илмуланы кандидатыды, гитчеликден къой, тууар, джылкы кютгенди, ардан а школда, район газетни редакциясында, «Знание» деген Обществода ишлей келгенди. 1960-чы джылдан башлаб Къарачай-Черкес устазлык институтда къарачай литературадан эмда фольклордан лекция окъугъанды, бусагъатда тыш къраллы литературадан тамада устазды.

Хубий улу талай илму статья, бусагъатдагы къарачай-малкъар халкъ джырланы юслеринден китаб джазыб чыгъаргъанды, къарачай литературадан эмда фольклордан школлагъа программаны эмда учебниклени джарашдыргъанланы биринчи, талай назмуну, джырыны авторуду, алай болса да аны чыгъармачылык ишинде биринчи орунну алгъан аны чам хапарларыдыла.

Магомет кесини чам хапарларын 1962-чи джылдан бери джазады. Ол кёлюне келген затланы кесини баш герою Аланны юсю бла чам халда айтады, алай а авторну иннети окъуучуланы кюлдюрмеклик тюлдю, джашаугъа заран берген затлагъа адамланы джюреклерин къаршычы этерге излемекликди.

Хубий улу кесини чам хапарларын «Аланны хапарлары» деб алай басмалай тургъаны себебли, ал кёзюуде эки-юч окъуучу «Ленинни байрагы» газетни 1965-чи джыл 2-чи апрельде чыкыгъан номеринде «Китаб чыкыса эди» деген заметкада, джангылыб, аланы халкъ чамлача ангылагъан эдиле. Газет кесн ол джыл 29-чу апрельде чыкыгъан номеринде «Алан кимди?» деген статьяда заметканы авторларыны ол джангылычларын тюзетген эди.

Алан — Хубийланы Магометни псевдонимиди.

Бизни алгъа уруб баргъан насыб джашауубузда ичгини сюргенле, джалкъау, джут, зар адамла, адебден, намысдан, ишленмекликден кенгде къалгъанла, уллу кёллюле, кючбюсюреуле, ойдемеэле, оюмсуз атлагъанла, бошбелле, эски-чирик адетленн тутханла сапсан энтда тюбейдиле. Хубий улуну хапарларында аллай адамла чам халда хыртха уруладыла.

Кесини чам хапарларын ол «Аланны хапарлары» деб газетледе, джыйымдыкъ китаблада кёб басмалайды, 1966-чы джыл чыкгъан китабына да «Алан» деб атагъанды. Аны хапарлары газетледе орус, черкес, татар, украин, ингиллиз тилледе да басмалангандыла; орус тилде дагъыда «Ставрополье» деген альманахта, «Дон», «Наш современник» деген журналлада басмалангандыла. 1968-чи джыл аны Москвада «Алан из Карачая» деген китабы чыкгъанды.

Бу китабда Хубийланы Магометни джангы чам хапарлары басмаланадыла, аягъында аны башха хапарлары да берилгендиле.

Китаб басма.

Аланны хапарларындан

ПОЭТ БЛА РЕДАКТОР

— Хасан, назмуларынг кэзюнге бир алапат кёрюне болурла, не кесек да кысхартыргъа излемейсе, — дегенди Алан.

— Ай, иги билмегенлей сёлешесе, мен назмуларыма башхаланы кёзлери бла къарайма, — дегенди Хасан.

— Да алай эсе, сора осалларын нек атмайса да?

— Атханма тюз джартысын.

— Энди андан ары тийме да къой сора.

— Нек?

— Да ол бир джартысын редактор кеси атарыкъды.

ХАР АДАМНЫ БИР ДЖУЛДУЗУ

Джерде ненча адам тууа эсе, кёкде да анча джулдуз тууады, нек десенг, хар адамны кесини бир джулдузу болургъа керекди, — деб Модуй хапар айтханды.

— Тейри, кёкде джулдузладан а джерде адамла кёбдюле, — дегендиле анга.

— Сиз аланы кѳачан санаб кѳргенсиз?—деб, ол кесин дженгдирмегенди.

— Санасанг, санамасанг да, джулдузла адамладан аздыла, аны алай нек болгъаны да белгилиди, — дегенди Алан.

— Нек аздыла сора?

— Бир кѳауум джулдузла, джерде адамларын таныгъанларында, батыб кетгендиле.

ГОНАЧНЫ КѳУУАНЧЫ

Гонач орам аягъында, кѳулакъ оту дженгиб, келалмай тургъанлай, Алан тюртюлгенди:

— Не болгъанды, нек сойланаса былайда?

— Кѳууанчым уллуду, эшитмегенмисе сора?

— Огъай, не кѳууанчынг барды?

— Да бююн меннге улан туугъанды, улан! — дегенди Гонач.

— Ай, Гонач, бусагъатда кѳууаннганлыкъгъа, ардан бир сокѳуранмагъай эдинг.

— Нек сора?

— Да сен туугъан заманда атанг хариб да алай айттыб кѳууана эди.

УШАМАГЪАНЛА

— Хар адам игиликге тырмашыргъа керекди, игилеге ушар иннетде кюреширге керекди, алай этмей, эки аякъны кенг джайыб, аллах, сен кѳб бер деб тургъан а орам хаулесине ушайды, — деб Алан джашлагъа юретиб хапар айтханды.

— Да кюрешген да этмей, ол игилеге да ушамай, былай тынч тургъаннга не боллукъду? — деб Оразбай мыйыкъларын бургъанды.

— Игиле сеннге ушамасынла ансы, сен игилеге ушамагъанлыкъгъа. джукъ да боллукъ тюлдю,— дегенди Алан да.

ДИМУРНУ ОНГЛУЛУГЪУ

— Джангыз бир кюнню кесинги джарашдырыб ишлемейсе, мындан башха болумунг джокъ эсе, сора баш мадарынгы кёр, — деб, бригадир Димургъа ачууланганды.

— Сен суймегенликден айтаса ансы, Димур кёбледен онглу джашды, — дегенди Алан.

— Да къалай онглу болады, джангыз бир айны планы: толтуруб ишлемегенди сора, саулай бригаданы бетин джояды.

— Огъай, сен Димурну иги билсенг, алай сёлеширик тюл элинг, ол керти да онглу джашды.

— Биз билмеген неси барды, не бла онглуду сора?

— Да къалай болмаз: ал кюнюнде не кёб ичсе да, экинчи кюн похмель излемейди.

КЕСИ БЛА ДОКУМЕНТЛЕРИ

— Мидирий бир уллугъа кетиб айланады, кесин къачан эсгерлик эсе да, былай бир иги адам болса, къалай этерик эди эке, — деб Малай хапар айтханды.

— Ол бошунагъа этмейди алай, аны базгъан заты барды, — дегенди Алан.

— Да не игилигине базады сора?

— Кесини игилиги барды деб билмейме, алай а аны кесинден эсе иги документлери барды.

ИЧГЕНЛЕРИ АЯЗЫГЫНЧЫ

Хар ким ишге тебреген заманда милиционер Танг-киши бла Джанкишини биргесине алыб тебрегенди.

— Къайры элтесе быланы экисин бирге? — деб Алан милиционерни аллына чыкъгъанды.

— Быланы экисине да тазир тыйыншлыды, эсирген-лери аязыгынчы, юйлерине да иерик тюлме, — дегенди милиционер.

— Энди аязыгынчы керти иерик тюлмюсе?

— Иерик тюлме.

— Да сора ёмюрлюкге тутама де да къой.

— Нек сора?

— Да мен аланы ёмюрде аязыб кёрмегенме.

ПЕНСИЯГЪА СТАЖЫ ДЖЕТМЕГЕН

— Сенден джашла пенсиягъа чыкъгъандыла сора, Муний, сора сен нек чыкъмайса пенсиягъа? — деб сор-гъанды Алан.

— Табу эте да чыгъарыкъ эдим, алай а не келсин, джылым джетгенликге, ишлеген стажым джетмейди, — дегенди Муний.

— Ай, Муний, ишлеген стажынга къарамай, ичген стажынга къарасала, пенсиягъа эртде чыгъарыкъ эдинг, — дегенди Алан да.

СПЕКУЛЯНТЛАНЫ ДАРАДЖАЛАРЫ

— Джюзек спекулянт болгъанды да бошагъанды, бир кечени юйюнде джатмай айланыб турады, тёбеде-гин-тёппедегин да ол табмагъан, ол сатмагъан зат джокъду, — деб бир кюн базарда хапар айтхандыла.

— Асыры оздуруб сѣлеше болурмусуз, ол, сиз айтханча, алай уллу спекулянт болмаз, — дегенди Алан.

— Огъай, сѣлешмейбиз, ол къайдан эсе да келтириб, бусагъатда кѣлекле сата турады да, бар да сор, керек эсе, тюз кѣзлеринг бетли кѣлек табарыкъды, — дегендиле ала.

— Джюзекден эсе Сайба уллу спекулянтды. — дегенди Алан.

— Къалай болады сора?

— Да Сайба, кѣзлеринг бетли кѣлек огъай эсенг керек болса, кѣлегинг бетли кѣзле да табарыкъды.

ИТ БЛА КЪОНАКЪ

— Дамге, итинг тамам сакъ итди, чыбчыкъ учханны да билдирликди, — деб хоншулары аны итин махтагъандыла.

— Бир иги ит табсам, муну ауушдуруб къозрыкъ эдим, — дегенди Дамге да.

— Да нек ауушдураса, экинчи аллай ит табмазса?

— Сакъ болгъанын а билеме, алай а кереклиге, керексизге асыры кѣб чабады, «керексизге юрген ит юйюне къонакъ келтиреди, — деб, Дамге кесин тюзсюннгенди.

— Ай, Дамге, итинг къонакъ келтиргенликге хата джокъ эди, къонагъынг ит келтирмесин ансы, — дегенди Алан да.

ТИШ ДОКТОР

Эртденбла Алан ишге бара тургъанлай, хоншусу Хомпай аллына чыгъыб:

— Бюгечели тишим кирпик къысырмагъанды, энди

ол Сабаз деген тиш докторгъа барыб алдырыб кьоймай эсем, — деб хапар айтханды.

— Да не этериксе алдырмай, алай бек кыйнай эсе, орнуна уа алтын тиш салдыр, — деб Алан ишине кетгенди.

Кюнортада Алан Хомпайгъа тюбөб:

— Не болдунг, бир кесек солуу табдынгмы? — деб соргъанды.

— Эшта, эшта, чынты палахха энди кьалгъанма, — дегенди ол.

— Нек сора, алмадымы Сабаз тишинги?

— Да кюрешген а этди, алай а сындырды да, джартысын алыб кьойду.

— Сабазгъа кёлкьалды болма, ол бек ашхы адамды, ишин да иги биледи.

— Иги биле эсе, сора тишими джартысын алыб нек кьойду да?

— Да Сабаз бу больницада айлыкь хакьыны джартысын алыб ишлейди, — дегенди Алан.

АВАРИЯДАН СОРА

— Джумабай машинасы бла Доммайгъа бара тургъанлай, кьулакь оту озуб, машинасын джардан секиртгенди да, энди больницадады, — деб Джантей хапар айтханды.

— Кьалайды эке, хариб, сакьат болуб кьалмагъай эди, — деб, джашла, эслери кетиб, хапар соргъандыла.

— Ёзге хатасы джокьду, алай а барыб кючлю тийгенди да, башы бир кесек чайкьалгъанды.

— Да иги эди башха джугьу джокь эсе, башы уа ары дери да чайкьалыб тура эди, — дегенди Алан.

САНЧАЛА

Алан да, Сегидул да ингирде ишден келе тургъанлай, ныгъышда ючеуленни карт ойнай тургъанларын кѣргендиле. Къатларына джетиб къарасала: ючюсю юч чийбел — Боча, Гуча, Хоча.

— Бу ючюсюне хар заманда бир бек сейирсинеме,— дегенди Сегидул.

— Нелерине сейирсинесе сора?

— Ючюсю да бирча санчала болуб тюбешгенлерине.

— Огъай, джангыласа, ала ючюсю да бирча санчала тюлдюле, ючюсю юч тюрлю санчадыла,— дегенди Алан.

ОШТА БЛА ТАБИГЪАТ

— Арабин, хауа тюрлениргеми тебрегенди эке, тамбла биченчигими келтирлик эдим,— деб Сади кѣкге къа рагъанды.

— Кѣкде хауа тюрленнгенинде зат джокъ эди, мени хоншум Ошданы хауасы тюрленмесин ансы, — дегенди Алан.

— Огъай, хауа тюрленмесин ансы. Ошда не суйсе, аны этсин, — деб Сади бичени къайгъылы болгъанды.

— Сагъыш этмей айта тураса ансы, хауа тюрленнгенден эсе, Ошданы тюрленнгени эки къат аманды,— дегенди дагъыда Алан.

— Нек болады сора?

— Да, хауа тюрленсе, аны къачан ачыллыгъын радио айтырыкъды, Ошданы къачан ачыллыгъын а киши да айталлыкъ тюлдю.

КЕЧ АЙТЫЛГЪАН СЕЗ

— Мен аны алай кьойсам, сора адам тюлме, мен аны кесин тартарча этейим да, — деб Джабакку ауузунатилине келгенни кьуйгъанды.

— Кимге таш чартлатаса, не болгъанды, нек тебгенсе быллай бир, Джабакку? — деб соргъанды Алан.

— Таш чартлатханны кьой, аны тилин тилимди бла кьысаргъа керекди, — деб ол андан да бек ачыуланганды.

— Кимни тилин кьысаргъа излейсе?

— Ол Чокалаш деген чаукабашны.

— Нек сора?

— Ол меннге бююн «санчаса» дегенди.

— Тоба, тоба, сора аны эндиге дери сенден джашырыбмы тургъан эдиле? -- деб Алан сейир болгъанды.

КЪАЙСЫНЫ ДЖОЛУ ИГИ БОЛГЪАНДЫ?

— Джагай, гардош сатаргъа кетген хапарынг бар эди, къалай болду джолунг-ызынг, ачханг кюбюрюнге сыйынамыды? — деб соргъанды Алан.

— Тейри, къолай болмадым, ал кюнюнде таб тюшюб саталмадым, кечесинде уа бир сууукъ келди да, бютеу алыб баргъан гардошуму юшютдюм да кьойдум, джангыз бир машогун да кьоймай, — дегенди Джагай.

— Не этдинг да сора?

— Да не этерик эдим, машокланы бучхакъларындан тутдум да джол джанына кьотардым да кетдим.

— Сора сенден эсе Дымыкны джолу иги болгъан кереме, — дегенди Алан.

— Ол не болуб келгенди?

— Да ол самосвалгъа алайлай къуюб элтген эди да, гардошлары юшюгенлеринде, сенича, машокланы башларын тешиб, бирем-бирем къотара айланмай, самосвал бла бирден къотарыб кетгенди.

ХАЗЫР АШ

Халгер Аланнга тюбөб:

— Ий сениге бир сорлугъум бар эди: Хампаша энтда складда ишлеймиди, «мен хазыр аш ашагъан джерде ишлейме», — деб былтыр бир бек махтаныб сёлеше эди, — дегенди.

— Огъай, быйыл ол складда тюлдю, алай а энтда хазыр аш ашагъан джердеди, алгъынча ашаялмайды ансы, — дегенди Алан.

— Да ол эндиге дери турмай, ёмюрлюкге ашарын джыйгъан болур да, аны ючюн терен кире болмаз.

— Огъай, аны ючюн этмейди.

— Не ючюн этеди сора?

— Передачаны эки айдан бир кере аладыла.

КИМ КЪАЛАИ ДЖАШАРГЪА КЕРЕКДИ?

— Ачхам кёб болса, джюрегим андан башха зат излемейди, — дегенди Ойсу.

— Ай ачханы юйю къуругъай эди да, бир «Чайкам» болгъай эди, — дегенди Бухарбий.

— Ачханг машинанг да бош эди, уллу шахарда бир мийикбаш юйюм болса, — дегенди Дыгъыдай.

Хар ким айта-айта келиб, кёзюу Аланнга джетгенди.

— Мен излеген башха затды, — дегенди Алан.

— Да айт, не зат эсе да эшитейик,—дегендиле ала.

— Иги адам, игилиги кимге да белгили болуб, иги джашаса, аман адам да, аманлыгы кимге да белгили болуб, аман джашаса, меннге андан сора джукъ да керек тюл эди.

КЪЫЗГЪАНЧ БЛА КЪОБАН

— Сени джауунгу да тийресинде суймегени болсун, эсингде-бусунгда джукъ болмай тургъанлай, къайдагы осал хапарны джайыб, бетинги тулукъга сугъарча этиб къоярыкъдыла, — деб тюкню тюкге джалгъагъан Тюрсюнбек Аланны аллын алыб тарыкъгъанды.

— Да хоншуларынг иги адамла кёрюнедиле да, не бла джанынга тийгендиле?

— Сёзюмю этедиле ансы, башха хаталары джокъду.

— Не айтыб этедиле?

— Меннге къызгъанчды деб элде хапар джайгъандыла, мен а кесимден чомартха кишини да санамайма, —дегенди Тюрсюнбек.

— Сен къызгъанчса деб билмейме, алай а Къобан сеники болса, бачхагъа суу салыргъа илипин этдирлик тюл эдинг, — дегенди Алан да.

ТЕЛЕФОН КЪАЧАН КЕРЕКДИ?

— Бу тишируулары ангылаяллыкъ тюлсе, сёзлери бла ишлери бир-бирлерин тутмайдыла, ала эркишилеча тюлдюле, — деб почтаны тамадасы Къантай ауузун толтуруб сёлешгенди.

— Да сен бютеу тиширыулары терслерча, не айыбларын кѳргенсе, не этгендиле ала сеннге? — деб соргъанды Алан.

— Мени кесиме этген затлары уа джокъду, алай а Шоллайхан деб бир къарт къатынны «юйюме телефон салыгъыз, кесим джангыз джашайма да, не бош затха да кесим барыргъа керек болама», деб джазгъан заявляниеси бар эди, энди телефон салдыргъанымда, къонгурау къагъылгъанлыкъгъа, трубканы алыргъа унамайды.

— Да аны ючюн а сен бош айыб этесе Шоллайханнга,—дегенди Алан.

— Нек бош этеме?

— Да Шоллайхан заявляние джазгъан заманда, сен яслиге джурюй эдинг, энди уа ол къартдан сангырау болуб, телефонну къонгурау тауушун эшитмейди.

СЫЙЫН ОРНУНА САЛГЪАНДЫ

— Чачкай элде сыйлы адамлары бири эди, энди уа бу ичги бла юсюнде тюк чакълы бир сыйы къалмагъанды, бир мадар болмай эсе, — деб, Гумалай джюреги къыйналыб хапар айтханды.

— Гумалай, сен аны ючюн къыйналма, Чачкай, энди бираз тюшюнуб, кесини сыйына къайгъы эте тебрегенди, сыйлы адам болуб къалыргъа да боллукъду, — деб, Алан аны джюрегин джабсарыргъа излегенди.

— Да къалай болады, самогон кѳрсе, аллахын-адамын унутады, башын ѳрге алмайды сора?—деб, Гумалай Аланны терссингенди.

— Огъай, бу арт кѳзюуде Чачкай самогонну тилине да салмайды, энди ол кѳруу сыйлы ичгилени ичеди, — дегенди Алан.

КЕЛЕЧИКЛИКНИ КИМ АЙТСА ИГИДИ?

Хонтур асыры омакъдан, асыры къошакълыдан аягъын джерге салыб джюрюрге джийиргеннген этеди, сора бир къауум затлада уа эски-чирик адетлени тутады, — деб бир кюн шахарда сейирсиниб хапар айтхандыла.

Алан тынгылаб туруб:

— Да мен Хонтурну терс этген затын билмейме, артыкъ сѣлешиб, бош гюнахына кире болурмусуз? — дегенди.

— Огъай, бош кирмейбиз, Хонтур суйген кызына кеси барыб сѣлешмей, келечиле иеди, — дегендиле ала.

— Да аны уа бек акъыл иш да этеди, андан башха заты джокъ эсе.

— Сора сен, кеси джукъ айтмагъанлай, келечиле ийгенни: эски-чирик адетге санамаймыса?

— Санайма, алай а Хонтур кеси барыб айтса, кыыз анга келлик тюлдю.

КОЛХОЗНУ ПРЕДСЕДАТЕЛИ КИМДИ?

— Ахырсы, адамны джюреги ачудан джарылыр бу затха, — деб Эзи Аланга тарыгъа тебрегенди.

— Къой, биягъы сен энтда бир бош затха кесинги къыйнай болурса, — дегенди Алан.

— Огъай, бош тюлдю, Доду колхозну председатели болуб ишлегенли эки джыл болду, ол эки джылны ичинде да аны юй бийчеси кесин эрини заместителине санагъанлай турады, сора анга къыйналмай къалай этейим?

— Да сен анга аллай бир этген, сора бизни колхозчула къалай этерге керекдиле?

— Алагъа уа не болгъанды?

— Болуб а джукъ да болмагъанды, алай а бизни колхозну председатели кесин бу арт джыллада юй бийчесини заместителине санайды, — дегенди Алан.

БАШМЫ, МЮЙЮЗМЮ?

— Джолда бара тургъанлай аны-муну табсанг, меннге къаллай бирин берлик эдинг?—деб сёлеше келгендиле, сора Къаитбий Аланнга айланыб:

— Сен джолда, мюйюзлерине дери ийилген алтындан болуб, бир ёгюз баш табсанг, меннге мюйюзлерин бераллыкъмы эдинг? — деб соргъанды.

— Мюйюзлерин берлик тюл эдим, башын берлик эдим,—дегенди Алан.

— Да сен алай чомарт къачан болгъанса? — деб Къаитбий самаркъау этген халда ышаргъанды.

— Иш мени чомартлыгъымда, къызгъанчлыгъымда тюлдю, сени кесингдеди.

— Нек болады мени кесимде, башны табхан сен болсанг?

— Да сени мюйюзлеринг кесингден озуб элге да джетерикдиле, сеннге кереклиси башды, баш!

СИЗ КЪАЛЛАЙ ЮЙДЕ ДЖАШАЙСЫЗ?

Бригада къадалыб беш этажлы юйню ишлей тургъанлай, инженер келиб, ишчилени барысын да джыйгъанды. «Арабин, бу былай нек гузаба этеди эке», деб ала сейир болгъандыла.

— Не къарыуугъузну да салыб, кече-кюн демей кюрешигиз да, биринчи мартха ичине адамла кечерча этигиз, — деб ол бек къаты сёлешгенди.

— Быллай бир нек ашыкъдырады, болджаллы биринчи апрельге дери созсала, иги боллукъ эди,—деб ишчиле къуш-муш этгендиле.

— Ары дери созаргъа аны мадары джокъду, — дегенди Алан.

— Нек джокъду сора?

— Да план бла, 10-чу мартда бу юйге капитальный ремонт башланнъкды.

ГАЗ ПЕЧНИ ЗАРАНЫ

Джашбек туююшюб, юй бийчесин кыйнаб тургъан болмаса, аны бир зат бла джюрегин къууандырыргъа излемейди, хар ким газ печь салдыргъан заманда, ол салдырмайды, юй бийчесин джазыкъсынмайды, — деб селешгендиле.

— Туююшгенине къалай десегиз да, газ печь салдырса, юй бийчесине иги боллукъ тюлдю, аман боллукъду, — дегенди Алан.

— Нек болады сора?

— Аны юй бийчеси бетинде кюлтюмлерине «олун джара тургъанлай жаркъа тийгенди» дейди, сора газ печь салдырса, алагъа ол не сылтау табарыкъды?

СОМУШ БЛА КРИТИК

— Сомуш барыб тохтагъан поэтди, ол бизни заманыбызны махтаууду, аны китабын чыгъармай турадыла ансы, — деб, критик Идрис, эки адам кёрген джеринде ючюнчюге барыб, ала айтханды.

— Керти да Сомуш фахмулу поэт болуб, биз да гю-

нахына кирибми турабыз эке, — деб Сомушну назму китабын басмалагъандыла, алай а рифмадан сора окъуучула аны китабында джукъ да табмагъандыла.

Идрис амалсыздан:

— Ана тилде Сомушну джазгъанларын ангылай билмейдиле, орус тилге кёчюрюрге керекди, — деб бек базыныб селешгенди.

Идрис бизден эсе маджал ангылаб айта болур дегенди да, Сомушну назму китабын орус тилде чыгъаргъандыла, алай а аны китаблары тюкенлени табхаларында букъу джыйгъандан сора джукъгъа джарамагъандыла.

Идрис не этерге билмей:

— Бусагъатда адамла Сомушну ангыларча дараджагъа джетмегендиле, аны келлик заманны адамлары ангыларыкъдыла, — дегенди.

— Тейри, ол заманда да табылыр сеннге ушаш бир ангыламагъан, — дегенди Алан.

КИМНИ ПОРТФЕЛИ ИГИДИ?

Бир кюн Шамшюдюн, Хаджах, Далиф «къайсыбызны портфелибиз игиди», — деб, хар ким кесиникин махтагъанды.

— Меники таза сахтиянданды, сизникича тюлдю, — дегенди Шамшюдюн.

— Меникини юсюнде ариу оюулары барды, — дегенди Хаджах,

— Меникини киритлери табдыла, деменгилидиле, — дегенди Далиф.

— Сиз бош даулашасыз, Иллиуно портфелин кёрсегииз, кесигизникиледен кёлюгюз чыгъарыкъды, — деб, Алан ючюсюне да къарагъанды.

— Неси барды сора аны аллай бир?

— Ийнанмай эсегиз, барыгъыз да, Иллиуню кесине соругъуз: ол кеси айтыудан, аны портфелине, башы-аягъы да биргесине болуб, бир тожълуну мыллыгы бла беш поллитр эркин сыйынады, — дегенди Алан.

ГАГУНАНЫ ТЕРМИЛГЕНИ

— Гагуна къаратон къалды да кетди, — деб бир кюн тиширыула сѣлеше келиб алай айтхандыла.

— А къыз, алай къалыб кетген а аманды, — дегенди бирлери да.

— Бир сабийи боллугъуна аз бек термилмейди, — дегенди бирлери да.

Алан тиширыулары ичги сѣзлерин эшитиб:

— Огъай, Гагунаны термилгени башха затды, — дегенди.

— Не затды сора?

— Иги сагъан келини болуб, аны бир къойдуртур эди, — деб Гагуна анга термиледи.

АДАМЛАНЫ АРТЫКЪ СѢЗЛЕРИ

Алан кетиб баргъанлай, бурну да байланыб, Бийсорт аллына чыкыгъанды.

— Тобасдо, не болгъанды сеннге, тюнене сау айлана шой эдинг да? — деб, Алан хапар соргъанды.

— Бурнума да бир аллах айтхан болур эди, джюрегим джарылыб барады адамланы артыкъ сѣзлери бла, — дегенди Бийсорт.

— Не дейдиле сора сен быллай бир кыйналырча?

— Тюнене ингирде, бир джукъ ичгеним да болмагъанлай, джыгъылыб, бурнуму бузгъан эдим, энди уа ичиб этгенсе деген болмаса, айтханыма киши ийнаыргъа унамайды.

— Сен аны ючюн аллай бир кыйналма, адамланы артыкъ сёзлерин тыяллыкъ тюлсе, ала мындан алда меннге да алай этгендиле, — дегенди Алан.

— Сеннге уа не айта эдиле сора?

— Джыгъылыб билегими чыгъаргъан эдим да, ичиб джыгъылгъанма деб айта тургъанлайыма, киши ийнаыргъа унамагъан эди.

ЧОТАЙГЪА НЕК УРУШМАГЪАНЛАРЫ

— Кичи-Батдадан иги адам джерни юсюнде болмаз, аныча бригадирни адам излеб да табмаз,—деб Чотай ауузун толтуруб хапар айтханды.

— Не алааматлыгъын кёргенсе, былай махтарча? — деб соргъанды Алан.

— Къалгъанла айлана барыб беш минутха кечге къалсала да, алагъа урушхан этеди, мен а заманында бир кюнню ишге келмейме, дагъыда ол меннге джукъ айтмайды. Мен аны эмчек уланы болсам да, ол меннге андан иги болаллыкъ тюл эди.

— Сора Кичи-Батда сеннге нек урушмагъанын билмеймисе?

— Огъай...

— Сен ишге кечге къалгъан огъай, чыртда келмей къалсанг да, аны ючюн деб иш джарсырыкъ тюлдю, — дегенди Алан.

МАКЪАЙ БЛА САГЪАТЫ

Аманлыкъгъа бел байлаб айланыучу Макъай Аланга тюеб:

— Сагъатым терс бара эди да, атыб къояргъа кёзюм къыймай, ремонт этдиргенме да, тейри, джангы сагъатынгдан алааматды, — деб къууанч тыбырлы болуб хапар айтханды.

— Ай сагъатынгча уа болгъа эдинг кесинг, — дегенди Алан.

— Алай нек айтханынгы ангылаялмадым.

— Да несин ангылаялмайса: ремонт этдиргенинде, сагъатынг тюз барды да тебреди, сениге не ремонт этилсе да, сен ёмюрде тюзюне атларыкъ тюлсе.

ТУКЪУМУ БЛА АТЫ

— Текезауну не артыкъ билими, не адамлыгъы, не ишленмеклиги джокъду, сёлешиб тебресе уа, хама мен онглу тукъумданма деб алай айтыб турады,—деб Текезауну терслеб Аланга хапар айтхандыла.

— Да мен къарайма да, Текезауда гюнах табмайма, — дегенди Алан.

— Да къалай табмайса, кесини адамлыгъы терен болмагъанлай, «тукъумум-тукъумум» деб ауузу семиз кесиб турса?

— Да адамлыкъдан мусхамла тукъумлары бла атларын айтдырыргъа излейдиле.

ЭНЧИ МАШИНАСЫ

Алан джолгъа чыгъыб, хоншу элге барыргъа машина сакълаб тургъанлай, Нанда, бешеуленни да миндириб, машинасы бла озуб тебрегенди. Сора, махтаныры келиб:

— Гейри, Алан, сени былайда къоюб кетерик тюл эдим, алай а бу джыгырала тангни а дери тартхандыла да, энди былагъа похмельге къайсы тюкен алгъа ачылады деб къарай айланама, кесим да къуру тюлме, — дегенди.

— Мени ючюн хата джокъду, кеч похмель этдириб, аладан айыб алма ансы, — дегенди Алан.

— Кеч къайры этдиреме, машина тубюбюздеди сора, не ант этсенг да, кесини машинасы болгъан аллай бир игиди.

— Кесини башы болгъан андан да игиди.

БИР ИННЕТДЕ ТУРМАГЪАНЛА

— Адамла сейирдиле, хар къуру да бир сезде, бир иннетде турмайдыла, — дегенди Алан нёгерлерипе.

— Не болгъанды, кимни несин кёргенсе? — деб соргъандыла ала.

— Да Чампа кеси не этсе, мен да алай этсем сюе ди, кеси нени сюйсе, меннге да аны сюй дейди.

— Аны ючюн нек джанынга тиеди сора?

— Хаман да алай айтханлай турса хо эди, бир-бирде уа башха тюрлю да айтады.

— Не дейди?

«Мен мотоболну сюеме, сен да сюй» деди да, сюйдюм, «мен шахматланы сюеме, сен да сюй», деди да,

суйдюм. Сора мен ол этген затланы, кесине айтдыра да айланмай, кесим этейим деб, ол суйген къызгъа накъырда этгенимде, кёлкъалды болады,—дегенди Алан

КИМ КЕБ ИЧГЕНДИ?

Кичимай бла Долакъ баш бурмай ичгендиле, алай а Кичимай танг атхандан кюн батхынчы ичгенди, Долакъ а ингирден эртденблагъа дери ичгенди.

— Арабин, адам быланы бу ичгенлерин тохтатыргъа не мадар этсин эке, бу экисинден кёб ичген джокъду, — деб танышлары кыйналыб сёлешгендиле.

— Мадар этер къарыуугъуз бар эсе, бирге этигиз: Закъай аланы экисинден да кёб ичеди, ичиб тебресе, анга не кече, не кюн джокъду, — дегенди Джаланмырза.

— Билмей айтасыз ансы, аланы ючюсюнден да Дымык кёб ичеди, — дегенди Алан.

— Огъай, ол бош хапарды, Дымык ала тенгли ичалыкъ тюлдю, — дегендиле джашла.

— Да Дымык ичген аракъыны бир джерге куюуб, кёл этсенг, ала ючюсю да аны ичинден джюзюб да чыгъаллыкъ тюлдюле, — дегенди Алан.

ТАТАШ БЛА КЪОЯН ТЕРИ

— Аз ишлей эсем, аз хакъ беригиз, ишимден а чыгъармагъыз, сизге не башхасы барды, — деб, Таташ Алан бла даулашханды.

— Да сени тенглеринг къадалыб ишлеген заманда, сен саудюгерчиликге айланыб тураса, — дегенди Алан.

— Мен ол тенглени тенгнге санамайма, аладан эсе мен иги баш тутама, мен аладан онглума, мени ала бла тенглеширме.

— Мен ангылагъаннга кёре уа, Таташ, сендең, тенглеринг огъай, бир кьоян тери да онглуду. Сен бир иште бир джылны чыдамайса, бир джылгъа уа кьоян тери да чыдайды.

ХОНШУЛА БЛА АРИУ ДЖАШАГЪАН

— Къарадау хоншулары бла сенсе-менсе деб джарашыб ариу джашамайды, асыры кьутсуз адамды, — деб Мамуш Аланнга тарыкыгъанды.

— Тейри, сора ол къарнашы Шоммайгъа ушамай кёреме, — дегенди Алан.

— Да Шоммайны андан игилиги неди?

— Аман иги эсе да, Шоммай хоншулары бла бир да алапат джашайды, ол огъай, хоншуларында бир тиширыугъа асыры иги болгъандан, кесини юй бийчесинден айырылыб къалгъанды.

СЮИЮМЧЮЛЮК

— Огъурлу болсун, Къасым, джашынг, джашаулу болсун, элге джарагъан адам болсун, — деб Алан алгъыш этгенди.

— Сау бол, алай а джаш туумай, кыыз тууса, малым юйюмде къаллыкъ эди, — деб Къасым мыдахланнганды.

— Алай дегенинги ангылатыб айт, — дегенди Алан.

— Да суйюмчюлюкге бир тюмен бергенме, кыыз болса уа, суйюмчюлюк берлик тюл эдим.

— «Алма терегинден узакъ кетмез» деб аны ючюн айта болурла: сен туугъан заманда атанг да ма алай айтыб къыйнала эди, — дегенди Алан.

БАШ ДЖАРТЫ КИМГЕ ТЫЙЫНШЛЫДЫ?

Бир келин келген джерде:

— Мен сыйлы кишини джашыма, аллыма сыйлы сюекле салыгъыз, — деб Ханукъ баш джартыны кесине джоралагъанды.

— Ол алай нек этеди, кесинден тамадала тургъанлай, — деб джашла сейирсингендиле.

— Да тюз этеди, ол тургъанлай баш джарты кишиге тыйыншлы тюлдю, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да ол баш джарты Ханукъну джарты башына къошулса, ол толу адам болуб кетерге боллукъду.

КЪУЛЛУКЪДАН ЧЫГЪАРГЪАН ЗАМАНДА

— Мен ангыламагъан бир зат барды, — дегенди Джанмырза.

— Да айт, биз ангылаталлыкъ эсек, болушайыкъ, — дегенди Алан.

— Темир-Солтанны ишден чыгъара тебрегенлеринде, ишине сёюм салыб чыгъаргъан эдиле, Мамашны уа ишини юсюнден джукъ айтмагъанлай чыгъардыла: ол алай нек болады?

— Тейри, бу затни юсюнде, Джанмырза, мен сеннге болушаллыкъ тюлме, джашауда андан сейир затла да болуучандыла, Булхайгъа аладан да бек сейирсинеме.

— Анга не болгъанды сора?

— Джукъ да болмагъанды, алай а ишинден кыстадыргъа эртде тыйыншылы болуб тургъанлай, дагъыда махталгъан этеди.

ГЫТЫТ ТЕРС ТЮЛДЮ

— Гытыт сууукъ адамды, ёмюрюнде аны ышарыб кёрмегенбиз,—деб алай сёлешгенлерин Алан эшитгенди.

— Гытыт билиб ышармайды, терслиги болмагъан адамгъа айыб салмагъыз, — деб, Алан ол адамланы кеслерин терсlegendи.

— Биз нек терс болабыз сора, аны ышармагъанын айтханлыкъгъа?

— Да сиз алай айтханлыкъгъа, Гытытха ышаргъан джарашмайды.

КЕЛИНЛЕ БЛА КЮЕУЛЕ

— Элде келинлерин джаратмагъанла аз тюлдюле, келинле аман болубму этедиле, оъесе керексиз сылтауламы табадыла, — деб, Чотур хапар айта тебрегенди.

— Келинлерин джаратмагъанла уа кёбдюле, кюеулерин джаратмагъанла да бардыла ансы, — дегенди Гошай.

— Кертда, келинлерин джаратмагъанламы кёбдюле, кюеулерин джаратмагъанламы кёбдюле? — деб Аланга соргъандыла.

— Келинлерин джаратмагъанла, сёзсюз да, кёбдюле, алай а къайынларын джаратмагъан келинле андан да кёбдюле, — дегенди Алан да.

ИГИ ЫШАНЛА

— Тиширыу эркиши тенгли ангыламайды, ол себебден юй бийче алгъан джаш экинчи кюнден башлаб, анга юретирге керекди, аллындан юретиб башламасаңг, артда юретгенинги да аллыкъ тюлдю, — деб Чомду джашлагъа ауаз бергенди.

— Сен кесинг кёб болмай юйленнгенсе, юй бийченг сениге келгенли аны иги ышанлары кёбмю болгъандыла, огъесе азмы болгъандыла? — деб соргъандыла ала.

— Ол кеси тартыныргъа болур, сорууугъузну джууабын мен этейим, — дегенди Алан.

— Да айт, — деб ауузуна къарагъандыла.

— Чомдуну юй бийчесини иги ышанлары алгъындан кёб бла аз болгъанларын мен билмейме, алай а юй бийчеси келгенли Чомдуну иги ышанлары кёб болгъандыла, — дегенди Алан.

НАУАШ БЛА АКЪЫЛЫ

Науаш не джаны бла кишиден онглу болмагъанды, алай а иште болсун, башха джерде болсун кесин къалгъанладан акъыллыгъа санагъанды.

— Сен кесинги ким эсе да бир этиб неқ тураса, алай озгъан акъылынг болса, биз да бир кёрлюк болур эдик, — деб бир кюн нёгерлери Науашны аралатхандыла.

— Энди барыгъыз да бу джангыз адамгъа къадалмагъыз, аны керти да озгъан акъылы барды, — дегенди Алан.

— Да болса, бир затдан бир белгили боллукъ болур эди?

— Огъай, бар а барды, алай а аны акъылы не кесине, не башхалагъа джарамайды.

ДУБУНУ СЮЙМЕКЛИГИ

Дубу бир аууз ачмагъан элде хазна къыз къалмагъанды, алай а ол аланы биринден да джылы джууаџ табмагъанды. Сора бир кюн ол Аланнга келиб:

— Бек суйген адамымса, тейри, меннге бир адамлыкъ эт, — дегенди.

— Мадары болгъан зат эсе, кёрейик, айт, — деб Алан анга къарагъанды.

— Эгечинг бла бир юй болургъа излей эдим, — дегенди Дубу.

— Алай бек суюмисе сора сеп аны?

— Суйгенни къой, мен ма бусагъатда огъуна аны бла джерни этегине кетиб къалыргъа хап-хазырма.

— Мени эгечими джерни этегине бара айланыргъа заманы джокъду, «джолгъа чыкъсанг, тиширыу дженгеринг болмасын» деб да нарт сёз барды, кыйналлыкъ эсенг да, кесинг кетерик болурса, — дегенди Алан да.

ИШИ БЛА АКЪЫЛЫ

Назиля, бети-къуту да кетиб, чабыб арбазны кыйырына джетерге, кычыргъанды:

— Эшитгенмисиз, Дайханат ишинден чыкъгъанды.

— Бош хапар болурму, быллай бир кыйналма, — деб анга кёл этерге кюрешгендиле.

— Огъай, чыкъгъанды, чыкъгъанды! — деб ол кычырыкъ-хахай этгенди.

Алан, озуб баргъанлай, ол тауушлагъа сескекли болуб, «не болгъанды» деб соргъанды.

Дайханат ишинден чыкъгъанды деб, анга хапар айтхандыла.

— Да иги эди алай эсе, мен а акъылындан чыкъгъанды деб тура эдим, — дегенди Алан.

ЭНДИ УА АЛАЙ ТЮЛДЮ

Чакай Аланнга кьонакьгъа келгенди да, сёз аргысында:

— Шомалай тенгиме юй бийчеси Мескиу хаман урушханлай турады, юйде оноугъа да кьошмайды деб алгъын алай айта эдигиз, энтда алайлай турамыдыла эке? — деб соргъанды.

— Огъай, бусагъатда Шомалайны хатасы джокъду, адамла айта-айта, Мескиуню бираз тюшондюргендиле да, алай а Мескиуге энтда айтыргъа керекди, — дегенди Алан.

— Тюшоннген эсе, энди уа нек айтыргъа керекди?

— Да Мескиу урушханын кьойгъанлыкьгъа, Шомалайны энтда оноугъа кьошмайды.

АТАСЫ БЛА ДЖАШЫ

Джанкьул джашаугъа кьошулуб тебрегенинде, адамла алкьын аны ким болгъанын иги билмей, «Хукени джашы» деб сёлешгендиле. Талай джылдан Джанкьул айтылгъан адам болгъанды, алай а адамла алгъынча «Хукени джашы» деб тургъандыла. «Хукени джашы» деген Джанкьулгъа ат болуб кьалгъанды.

Кюнлени бир кюнюнде Хуке джашы ишлеген шахаргъа келгенди.

Аланны бир тенги аны кёргюзюб:

— Ий, бу адам ким болуучан эди? — деб соргъанды. Алан да:

— Къалай танымайса, бу Хукени джашыны атасыды, — дегенди.

ДАРМАН ОРНУНА

Къалгъанла къадалыб дырын джыйгъан заманда Хошдай, эки дюрюню ортасына джатыб, хар кимге тели накъырдаланы этерге къалгъанды.

— Сыртынгдан тюшюб турма да, тур ёрге, — деб Алан анга чамланганды.

— Да мен тургъанлыкъгъа, дырын джыяллыкъ тюлме, башым тегерек айланыб кетиб барады, — деб Хошдай ишлерге излемегенди.

— Башынгы ташха такъ да, тур да дырын джый, — дегенди Алан да.

НЕ ЮЧЮН СЮЕРГЕ КЕРЕКДИ

— Лалай анасына иги къарамайды, мен ёмюрге къарт боллукъ тюлме деб акъылы алай болур, алай болса да, ол кеси къарт болуб, кызы анга къарамаса, анасына этгенин ол заманда эсине тюшюрлюкдю, — деб селешгендиле.

— Лалай къарт болса, аны кызы бир да иги къарарыкъды анга, ол Лалай анасына этгенча этиб къоярыкъ тюлдю, — дегенди Алан.

— Сен къайдан билесе сора аны? — деб Аланнга къарагъандыла.

— Да Лалайны анасы Лалайны къошда табханды, Лалай а кызын Ленинградда табханды.

БАЛИЯТНЫ ХАЙЫРЫ БЛА ЗАРАНЫ

Балият ишлеген джеринде элни сёзюн этмей чыда-
ялмагъанды.

Аллындан, хатерин этиб, нёгерлери тынгылай да кел-
гендиле, ардан а аны сёзюн кюулакъгъа алмагъандыла.

— Ахырсы, бу адам бизни ишлерге кюймайды, ди-
ректоргъа айтыб ишинден чыгъартыргъа керекди, —де-
гендиле ала.

— Сизни директоругъуз аны ишинден чыгъараллыкъ
тюлдю, — дегенди Алан.

— Нек чыгъаралмайды сора?

— Да къайсы организацияда болса да, аны иши эл-
ни сёзюн этиудю.

ДОТДАУ БЛА ЗАКОН

Дотдау къыз сюйреге баргъан джеринде тутулуб,
тюрге тюшгенди. Талай кюнню следствие барыб ту-
руб, сора суд башланганды.

Дотдау кесин ариулаб, башхаланы терслеб кёб кю-
решгенди, алай болса да къыз кеси да, шагъатла да
Дотдауну терслегендиле.

Сора судья:

— Дотдауну этген терсликлери ючюн.. закон буюр-
гъаннга кёре, анга төрт джыл тюрьме азаб бериледи, —
дегенди.

— Огъай, терс сюз этгенсиз, анга аллай бир берир-
ге боллукъ тюлдю, — деб кычыргъанды Алан.

— Законну буюргъаны алайды, сен бош кычырма,
— деб судья Аланны кыджыаргъа мурат этгенди.

— Да анга закон буюргъанны джартысын берирге
керекди, ол джарты адамды сора, — дегенди Алан да.

ПЕЛИУНЮ ТЕНГЛИГИ

Аланни бир тукъум бир терслиги болмагъанлай, Пелий анга ауузун оздургъанды.

— Сени бла даулашыргъа заманым джокъду, арысанг, тохтарса, — деб Алан анга тынгыларгъа да излеменгенди. Пелиу а тохтагъан огъай, бедиш-сөгюш салыб селешгенди.

— Да сен меннге бедиш айтыр ючюн къоймадынг, алай а сен алкъын мени эм уллу бедишими айтмагъанса, -- деб Алан ышаргъанды.

— Сени бедишлеринг бары да уллудула, — деб Пелиу кыйыгына къарагъанды.

— Огъай, сени эндиге дери тенгнге санаб тургъаным мени эм уллу бедишимди, — дегенди Алан.

ЛЫККЫ БЛА ХИМЧИСТКА

Сагъат джарымны кечге къалмай, Лыккы бир кюнню ишге келмегенди. Сора кеси да хар кюн сайын бир жангы сылтау табыб тургъанды. Бир кюн а Алан:

— Огъай, энди ма бюгюн а не сылтау бла къалдынг кечге? — деб Лыккыны къысханды.

— Оллахий, бюгюн а барыгъыздан да эртде келлик эдим, алай а костюмumu химчисткагъа элтеме деб кечикдим, — дегенди Лыккы.

— Да алайгъа баргъандан ары, эм алгъа химчисткагъа кесинг бир кириб чыкъсанг иги боллукъ кере эдим, — дегенди Алан да.

АНЫЧА КИШИ ДЖОКЪДУ

Сокка халкъны ичинде «почёмгъа» саналмагъанын билмей, окъууу бла къуллугъуна къууаныб, дуняда менича киши джокъду, боллукъ да болмаз деген муратда ташдан-таудан келтириб сёлешгенин эшитгенлеринде:

— Ол алай нек этеди, кесини ненча мысхал тартханын къалай билмейди?—деб адамла бек къаты къыйналыб сейирсиниб сёлешгендиле.

— Да сиз бош сейирсинесиз ансы, кертиси да аныча киши джокъду, — деб, Алан да сёзге къошулганды да, кёлуне келгенни, джашырмай, айтыб сирелгенди.

— Болмагъанны бош айтма, — деб Аланны терслегендиле.

— Да сиз бош чарламагъыз, мен таныгъанлада окъууу да, къуллугъу да болуб, башы болмагъан джангыз олду, — дегенди Алан.

БАШЫНА НАСЫБ ИЗЛЕМЕГЕН

Алан орамны кетиб баргъанлай, лотерея билетле сатычу:

— Билет ала бар, машина къабаргъа боллукъса, насыбынгы къаты бла озуб кетме, — деб ызындан къычырганды.

Алан да, бери айланыб:

— Хата джокъду, насыб да мени къатым бла кёб озуб кетгенди, — дегенди.

ЭЛДЕН ШАХАРГЪА

- Къайры бараса, Алан, былай ашыгъыб?
- Къонакъла келгендиле да, юй бийчем алагъа хычын эте къалгъанды, мен а джау алыргъа базаргъа чабыб барама.
- Не адамладыла къонакъларынг?
- Элден базаргъа джау сатаргъа келгендиле.

АЛАННЫ ДЖАУЛАРЫ

Бир джолда Аланнга:

- Сени джауунг бармыды эке? — деб соргъандыла.
- Эки огъуна барды, — дегенди Алан.
- Кимледиле сора?
- Бири — аманыма, игиме да «аман» деген, бири да — игиме, аманыма да «иги» деген.

ТАРТАЙНЫ ТАНЫШЫУ

Тартай келин келген джерде, къонакъла болгъан юйге кириб, бир кесек къулакъ от алгъандан сора, джацла бла таныша тебрегенди:

- Сен кимни джашыса, джигит?
- Джантокъ улу Ошдуну.
- Да сора бери тутдурсанг а къолунгу, тели джаш, сени атанг бла мен ёмюрю бир шишаны башындан ичиб келгенбиз, — деб Тартай аны бек багъалатханды. Экинчи да аны къатында олтургъаннга айланыб:

— Сен а кимни джашыса, джашкой?—деб соргъанды.

— Сомчаны джашыма.

— Ай, ант джетмеген, аны ючюнмю тынгылаб тура са сора? Сени тамада къарнашынг бла мен аракъыдан ичгени сен Къобанны суундан да ичген болмазса, — деб туруб къучакълагъанды.

Алай эте, сора кёзюу Аланнга джетгенди.

— Оллахий, мени таныяллыкъ болмазса, — дей, терслиги болгъанча, Алан ёрге къобханды.

— Нек сора, хомух, сен таулу джаш тюльмюсе? — дегенди Тартай.

— Таулу джашма, алай а бизни юде сеннге тенглик этер адам чыкъмагъанды, — дегенди Алан.

КИМ БЛА СЕЛЕШМЕСЕ ИГИ БОЛЛУКЪДУ?

Джаныкку Аланны аллына чыгъыб:

— Сен керти да меннге тенг эсенг, бюгюнден ары Къулча бла селешме, — дегенди.

— Нек сора?

— Да мен аны бла урушхан этгенме, Харун бла да селешме.

— Аны бла уа нек?

— Ол Къулчаны тенгиди, Хасан бла да селешме, ол да Къулчаны баджасыды,—деб тизиб тебрегенди. Алан бир кесек сагъыш да этиб:

— Тейри, сени джартылыгъынг амалтын элни джартысы бла тил-аууз къойгъандан эсе, не къыйналлыкъ эсем да, сени кесинге селешмей къоярыкъма, — дегенди.

БЁРКЮ БЛА КЕСИ

Ходжайгъа ишни сагъынеанг, киштикни отха тартханча болгъанды, омакъ кийиниб, уф-чуф этиб айланьргъа уа бек суйгенди. Бир кюн ол базарда бир иги бухар бёркню алыб, аны да башына джанбаш къаблаб келгенлей, Аланнга тюбөб:

— Къалай кёrese, төрт тюмен асыры кёб тюлмюдю мынга? — деб къошакъ таууш этгенди. Алан да:

— Төрт тюмен бу бёркге кёб тюлдю, алай а бу бёрк сени башынга кёбдю, — дегенди.

ШАМГЕНИ НАЗМУЛАРЫ

Шамге назмуларын талай тенгине кёргюзтгенди, алай а ала Шамгени джюрегин къаууандырырча джукъ айтмагъандыла. Сора ол, алагъа да ауузу от чагъа, Аланнга келиб:

— Шо, мени бу назмуларымы окъу да, иги болгъанларын бир айт, джашлагъа окъутхан эдим да, бир бек ачыу этгендиле, — дегенди.

Алан назмуланы окъуб:

— Ала не айтхан эдиле? — деб соргъанды.

— Ала зарланыб, «назмуларынг алкъын туумагъандыла» деб къойгъан эдиле, — дегенди Шамге.

— Тенглеринг терс айтадыла: назмуларынг туугъандыла, алай а акъыл-палыкъ болмагъандыла ансы, — деб, Алан Шамгени кёлюн басханды.

БЕГЕК ДЖЮРЕКЛИ

Алан джашагъан элге къайдан эсе да кёчюб Маштай деб биреулен келгенди. Аны бурнун ёрге тутуб джюрюгенин кёрюб:

— Ий, Маштай кесин ким эсе да бир этиб, джер мени къалай, кёлтюреди, дегенча нек айланады? — деб джашла Аланнга соргъандыла.

— Маштай бла эришмегиз, къайнайды ол, аны бёгек джюреги барды, — дегенди Алан.

— Аллай бир неден бёгек болгъанды сора?

— Да къалай болмаз, беш къайын анасы барды сора!

КИТАБ БЛА СТАТЬЯ

Бир кюн Джанкиши Аланнга тюбөб:

— Пахауну статьясын окъудум, алай а джукъ ангылашынмайды, — дегенди.

— Нени юсюнден джазылгъанды статья? — деб соргъанды Алан.

— Тауалийни китабыны юсюнден.

— Да аны несине сейирсинесе, китаб кеси ангылашынмайды сора, аны юсюнден джазылгъан статья къалай ангылашынныкъды, — дегенди Алан.

ХЫЙНЫ КЕРЕКДИ

Ханмёлек мыдах да болуб:

— Қелиними къойдурургъа деб тура эдим да, энди эшигим джабылгъанды, — деб Аланнга тарыкъгъанды.

— Сора нек джабылады эшигинг? — деб соргъанды Алан.

— Да къалай джабылмаз, келиним джашыма хыйны этгенди да, энди джашым андан айырылгъандан эсе, джанындан айырылыргъа разыды, — деб Ханмёлек ахсыннганды.

— Къыйынлыгынг, сёзсюз да, уллуду, аллай а мен айтханча этерик эсенг, сени джюрегинг рахат болурча бир лагъым юретейим, — дегенди Алан.

— Ах ауруунгу алайым, юрет, сен ёлмегин деб турурма, кесинге да бир иги нохта бау этер эдим, — деб, Ханмёлекни кёзю-башы джарыгъанды.

— Энди келининги хыйнысы керти да алай иги джарай эсе, ма бусагъатда огъуна бар да, келининги кёрмей чыдаялмазча, кесинге аллай бир хыйны этдир, — дегенди Алан.

ТОПАЙ БЛА НАУАЗБИИ

— Ай анасыны уа, Топай къабханнга тюшерге теб-регенди, — дегенди Сандук Аланнга.

— Не болгъанды, нех тюшеди сора? — деб соргъанды Алан.

— Да ишни къызыу заманында къайры эсе да кетиб, энди уа къулакъ оту бла келе турады, бригадирлери Къойджан а аны соруулай айлана эди.

— Бош къайгылы болма, Къойджан аны кесини орнуна къюуб, ол келген джерге барыргъа соруулайды, — дегенди Алан.

ГЫККАЧХА НЕГЕР ТАБЫЛМАГЪАНЫ

Рабочкомну тамадасы бир кюн цеххе кириб:

— Барыгъыз да разы болсагъыз, ыйых кюн автобус бла былай хауагъа бир чыгъар эдик, — дегенди.

— Ай, сау кьалгьын, тюз айтаса, барайыкъ, — деб бары да бек разы болгъандыла. Алай а Гыккач, баш энишге кьараб тургъан болмаса, аман иги да джукъ айтмагъанды.

Рабочкомну тамадасы анга:

— Сен нек салпыланганса, нек мыдахса? — деб соргъанды.

— Мени бармазча сылтауум барды, — дегенди ол.

— Не сылтауду ол сора?

Гыккач тынгылагъанды.

— Ол нёгерсиз барлыкъ тюлдю, — дегенди Алан.

— Нек нёгерсиз болады, бютеу цех барады сора?

— Да цехде Гыккач болмаса ичгичи джокъду.

ДЖАРАК БЛА МАШИНАСЫ

— Элде талай энчи машина барды, иелеринден озуб ала бизге да джарайдыла, анга бир бек кьууанама, — дегенди Чачко.

— Анга мен да кьууанама, алай а Чабидиу «Волгадан» кьарагъанлы, асыры уллугъа кетгенди, кишини саламын алмайды,—деб Қазнай сёз кьошханды.

— Бир ажымсыз, ол дерт кьайтара тура болур, — дегенди Алан.

— Қимге дерт кьайтарлыкъды сора?

— Саулай элге.

— Нек сора, не ючюн?

— Ол машина алгьынчы, элде анга салам берген киши джокъ эди.

КВАРТИРНИ КИМГЕ БЕРИРГЕ КЕРЕКДИ?

— Джаракны да, Шаухалны да квартир алыргъа очередлери тенг джетиб тура эди, алай а коммунхозну тамадасы Джанатай квартирни Шаухалгъа бермей, Джаракга бериб къойду, — деб орамда хапар айтханлары Алан эшитгенди.

— Да алай этген эсе уа, бек иги да этгенди, — дегенди Алан.

— Къалай иги этеди сора?

— Джарак буфетни тутады, Шаухал а поэтди.

— Сора поэтге квартир керек тюлмюдю?

— Керекди, алай а Джанатайгъа поэт бла шагърей болгъандан эсе, буфетчи бла шагърей болгъан игиди.

ТУКЪУШ, МАМИЙ, ДЖАШЧЫКЪЛАРЫ

Тукъуш бла юй бийчеси Мамий бир туююше, бир джараша, джашай-джашай тургъандыла. Ненча кере урушуб, ненча кере айырылгъанларын таб кеслери да унутхандыла. Алагъа джашчыкъ туугъандан сора Тукъуш Мамийге:

— Сени бу юйден къуууб къыстарыкъ эдим, бу сабийни хатерине къарайма ансы, — дегенди.

— Бу сабий амалтын турама ансы, юйюнгю башынг бла эт деб кетерик эдим, — дегенди Мамий да.

— Сабийге къарамагъыз да, экигиз да баш мадарыгъызны кёрюгюз, — дегенди алагъа Алан.

— Да сабийге ким ата-ана боллукъду, биз баш мадарыбызны кёрсек? — дегендиле ала.

— Да не этерикди ол да, сизни туююшгенигизге къарар орнуна телевизоргъа къарай турур, — дегенди Алан да.

КЕЛИН БЛА КЪАЙЫНЛА

— Сапра кыыз заманында бир аламатчыкъ эди, энди эрге чыккыганлы бузулуб кьалганды, — деб хоншулары сёзюн этгендиле.

— Мен ангылаганнга кёре уа, Сапра биягынлай турады, бир зат тюрленнгени барды деб танымайма, — дегенди Алан.

— Башха заты уа джокьду, алай а кьартдан тохтаб турган кьайын атасы бла кьайын анасын сан этмейди, алагьа кьарамайды, — дегендиле хоншулары.

— Да аны ючюн адамгьа айыб салмагьыз: Сапра кьарт болса, ала да анга кьарамазла да кьоярла, — дегенди Алан.

ДАРМИЛ САНЧАГЪА УШАМАЙДЫ

— Адамланы ауузлары бош болганды да, аман-иги айтабыз деб сагьыш этмейдиле, — дегенди Сагьат.

— Сеннге ким не айтханды? — деб сорганды Алан.

— Меннге киши да джукь да айтмайды, алай а бир кьауумла Дармилни санчагьа сапайдыла, аны неси ушай эсе да санчагьа.

— Аны айтханла уа бош айтадыла, Дармилни санчагьа ушагьан джери джокьду, алай а Дармилге ушагьандан эсе, санчагьа ушагьан игиди.

ДЖАЛЫ БЛА ДЖАШАУУ

— Кьарайма да, бу Шонтудан онглу адам болмаз дейме, — дегенди Махсют.

— Биз билген онглулугьу уа джокьду Шонтуну, сен несин кёрюб айта эсенг ла, — дегенди Алан.

— Да аны ай джалы мени джалымдан эсе азды, мени мотоциклгъа джетер ачхам да джокъду, ол а уруб джангы «Волга» алгъанды. Билмейме аны къалай алагъанын.

— Бусагъатда Шонту «Волгасын» алагъан тюз эди, алай а очереди аллында болгъан биреуленнге бирэки минг сомну узатханды да, алай бла эртде огъуна машинагъа чёкгенди.

САХРИЯН БЛА КЕЛИНЛЕРИ

— Кёб келини болгъан къалай игиди, къыйынлыгъында, зауукълугъунда ала къатында болсала, бирер джанындан бирер билек болуб къаладыла,—деб Хача аллайлагъа сукъланыб хапар айтханды.

— Хо, ма мен да хоншум Сапиназгъа алай сукъланыб турама, тёрт келинин тёрт джанына салыб, кеси да орталарында джандетдеча турады,—деб, Зафира да сёзге къошулгъанды.

— Ол Сапиназны кесини насыбынданды ансы, келинлени игиликлеринден тюзю, — дегенди Алан да.

— Кёб келини болгъан игиди да игиди, не ант этсенг да.

— Да иги эсе, сора Чардыуну да барды тёрт келини, ол а кесин джандетде тургъаннга санамайды, джаханимни тюз ортасы былайы болур деб турады, аллындан а ол да кёб келини болгъан керт да аламан боллукъду деб, тертюсюн да ол джангыз джашына алгъан эди,—дегенди Алан.

БИЛГИЧИ БОЛГЪАН КЕЛИН

— Ий, Имметни анасы джашын бир бек сюеди деб бош айта кёре эдим, ол Имметни къанлы джауу бола тургъанлай, — деб Алан сейир болгъанды.

— Бизге айтдынг эсе да, ол джарамагъан сёзню башхалагъа айтма, — деб юйде Аланнга айыб этгендиле.

— Огъай, ол джарамагъан сёз тюлдю, эндиге дери киши билмей тургъанлыкъгъа.

— Энди ким нелерин кёрдю, къалай билинди, ким айтды?

— Да энгда билинмей турлукъ болур эди, насыбха, Иммет юй бийче алгъанында, сау къаллыкъ, ол айтханды, — дегенди Алан.

МАНЧА БЛА КЁЗБАУ

— Манча бла Кёзбау айырыла айланадыла, бир тюз хапар билиб келейим, — деб Алан алагъа тебрегенди. Барса уа — экиси да ёрелеше тура.

— Сабийлеча, быллайла къалай этесиз, сиз бир чардакъны тюбуне джыйылгъанлы юч джыл бла джарым болады сора,—деб Алан аланы экиси да юретиб, айыб этиб да сёлешгенди.

— Да ол мен джарым адамгъа санайды, кесеқ заманны ичине тёрт-беш джашха кесин ышартханды,—деб, Манча Аланны «джарашыгъыз» дегенин къатына джууукъ къоймагъанды.

— Бу айтыудан, мен халкъ бла туююшюб турургъа керекме,—деб, Кёзбау да кесин тюзсюннгенди.

— Мени сёзюм ачыкъды: энди ол эркишиге ышарыб кёрсем, къыстарыкъма,—дегенди Манча.

— Аны ючюн сен къайгъылы болма: ол энди аллай затын сен кёрмезча эте турур,—дегенди Алан да.

ДЖЕНГИЛ КЪАРТ БОЛМАЗ ЮЧЮН

Алан бла юй бийчеси талай джылны бирге джашагъандан сора, юй бийчеси:

— Башынга акъ тюкле чыгыб келедиле, былай олтур, алайым,—дегенди.

— Да нек аласа сора, къой турма,—дегенди Алан.

— Айхай, сен алай айтханлыкъгъа, ала сени къарт кёргюзтюрюкдюле,—деб, юй бийчеси алыргъа бек къызгъанды.

— Мени джаш кёрюннюгюмю алай бек сую эсенг, ал, алай а къолунг бла алмай, джюрегинг бла ал.

КИШИ ДЖУКЪ АЙТЫРЫКЪ ТЮЛДЮ

Бир кюн Алан, иши болуб, издательствогъа баргъанлай, редакторланы бири, бир рукописни кёргюзюб, хапар айтханды:

— Ма бу рукописни сизни элде джашагъан Мисир ийгенди. Темасыны алай хатасы да джокъду, андан ары джанында уа сорма да къой; джашауну иги ангыламагъанлай, китаб джазабыз дейдиле да тебрейдиле. Къарагъыз, сюзюгюз, кемлигин айтыгъыз деб ийселе уа — «китаб этиб чыгъарыгъыз» деб иедиле. Мисир да «быйыл кеч болгъан эсе да, экинчийылгъа китабым тюкенледе сатылырча эт» деб джазады. Экибиз да эртдеден шагъырейбиз, алай а бу рукописни мен, халкъдан уялмай, къол салыб, типографиягъа къалай иейим?

— Керти да шагъырейинг эсе, сал да барма къой,—дегенди Алан.

— Да халкъдан уялама дегеними эшитмеймисе?

— Эшитеме, алай а халкъ аны китабын окъурукъ тюлдю.

ШМАУНУ ИЧГИСИ

— Шмау кесин бу ичгиге бошлагъанды да къойгъанды, не заманда къарасанг да, ичгичиле бла айланады, кесин эсгермейди, ичги бла ёмюрюнде киши сый табмагъанды, ол а анга сагъыш этмейди, «ичген акъылын ичеди» деген сёзге да бир тюшюнмейди,—деб, Шотдур Аланнга хапар айтханды.

— Сен сёзню бир кесек семиртиб сёлеширге суюген адамса да аны бла айтаса ансы, Шмау ичгенликге акъылын ичмегенли тёрт-беш джыл да болады, — дегенди Алан.

— «Ичген акъылын ичеди» деген нарт сёздю, аталарыбыздан къалгъан тюз сёздю,—деб Шотдур кесин дженгиртмезге умут этгенди.

— Аны тюз болгъанын а мен да билеме, алай а Шмау тёрт-беш джылны мындан алгъа акъылын ичиб бошагъан эди, — дегенди Алан.

ЭКЗАМЕНЛЕНИ ЗАМАНЫНДА

Алан экзаман алгъан заманда Маху келиб:

— Сен бу джол бир болушмай эсенг, джашчыкъ окъургъа киралмай къалыб кетеди, эт бир адамлыкъ, ёлмесек, биз да унутмазбыз, — деб, бёркюн алыб тилегенди.

— Сени мыдах этмез ючюн, мен аны кеси билими бла аллыкъ отметкасына бир балл къошарма, — дегенди Алан. Маху да дунияны алгъышын эте, джашын институтха кириб бошагъаннга санаб, рахат юйюне кетгенди. Алай а джашы кёб да турмай «эки» алдым да къойдум» деб мыдах болуб атасына келгенди.

— Джангылгъан этесе ансы, ол бир балл къошаргъа сѣз бергенди,—деб, Маху Аланга тебregenди. Сора джолда тюеб:

— Алан, джашчыкъ «эки алгъанма» деб келгенди, сен а бир балл къошарма деген эдинг,—деб кѣзюне къарагъанды.

— Сеннге алай айтханлыкъгъа, мен аны билимине бир балл къошмагъанма, эки балл къошханма,—дегенди Алан.

— Эки алгъанма деб джашчыкъ ангыламаймы айтады сора?

— Огъай, тюз айтады.

— Да сен эки балл къошхан эсенг?

— Да ол кеси нольгъа джууаб этди, мен да эки балл къошдум да, сора отметкасы «эки» болду.

ИШИ БЛА АУРУУУ

Лякку бир заводдан чыгъыб, экинчи заводха «ишге алыгъыз» деб келгенди.

— Юсюнде аурууу барды, ол ауруу бла аны ишге алыргъа боллукъ тюлдю,—дегенди Алан.

— Да аурууу бар эсе, больницагъа иербиз,—дегенди заводну тамадасы.

— Анга докторла джарарыкъ тюлдюле.

— Джукъгъан ауруумуду?

— Огъай, джукъгъан а этмейди.

— Да не аурууду бу, сен быллай бир ырыслагъан, саулулгъу да иги кѣрюнеди да?

— Саулулгъу иги болгъанлыкъгъа, хар кюнде бир ачы сѣз айтыб, нѣгерлерини джюреклерин къыйнамаса, чабыны тутады,—дегенди Алан.

ТУКЪУМУ БЛА КЕСИ

Аланны хоншуларында бир кызыны Зауетге тилей, келечиле келгендиле. Алай а келечиле Зауетни кесини юсюнден джангыз бир сёз айтмай, къадалыб, аны тукъумун махтагъандыла.

— Къарачайда белгили тукъумладанды, аны тукъумунда джашла, кызыла бары да иги джерлеге къатыша келгендиле, тукъумунда сиз тартынныкъ джангыз бир адам джокъду, — деб Зауетни тукъумуну юсюнден сау беш сагъатны сёлешиб, сора кызыны адамларындан джууаб сакълагъандыла.

— Да сиз айтыб ангылатыр керекли къалмадыгъыз, алай а сиз умут этген кызы тукъуму бла махтанган адамгъа барлыкъ тюлдю, адамлыгъы бла тукъумун махтатдыргъаннга барлыкъды, — дегенди Алан.

КЕЛИНЛЕ НЕНЧА ТЮРЛЮ БОЛАДЫЛА?

Элге бир джылны ичинде талай келин келгенди.

Алан къайсысы къаллай болгъаныны юсюнден бош заманларында элчиле сёлеширге бек суйгендиле. Кимин махтагъандыла, кимни сёкгендиле.

— Хар келин бирер тюрлю болады, алагъа аман-иги дерге да биллик тюлсе, — дегенле да болгъандыла.

— Огъай, келинле къуру юч тюрлю боладыла, — дегенди Алан.

— Сора бютеу келин болгъан къуру юч тюрлю болуб къалай къаллыкъды, сагъыш эт,—дегендиле анга.

— Сагъыш этсенг, этмесенг да, келинле юч тюрлю боладыла.

— Къайсыладыла сора ол юч тюрлюсю?

— Бири—кеси иги, бири—бернеси иги, бири да—эри иги.

ЧУБАЙНЫ АЧХАСЫ БЛА ДЖАНЫ

— Элде эм малкёз адам ким болур эке, — деб бир кюн сёлеше келгендиле.

— Эм малкёз—Додана болур, ол бир сом амалтын эл бла джау боллукъду, — дегенди бири.

— Башатдан малкёз болмаз, ол, автобусха ачха бер-мез ючюн, шахардан элге джаяулай джюрюйдю, — дегенди бири да.

— Мен ангылагъаннга кере, малкёзлюк бла Гыджына аланы экисине да устазлыкъ этерикди, — дегенди Алан.

— Сора ол да алай кызгъанчмыды?—деб соргъандыла.

— Кызгъанч болгъаны бла къалгъанын кесигиз билгиз: аны бир къолуна ачха салыб, ол бир къолуна да джанын салыб, «къайсы къолунгу аласа» деселе, ачха болгъан къолун аллыкъ эди.

— Джанын къоюб ачханы къалай аллыкъды сора?

— Да нек алмайды, джаны ачханы ичинде болса.

ЧОНДУРНУ АКЪЫЛЫ

Чондур бир кюнню бир джерде джарашыб ишлемегенди, аман-иги сёлешеме деб, сагъыш этмей, ауузуна не тюссе, аны айтханды, хоншуда, тийреде да киши бла тил табмагъанды.

— Чондур бла бир сёлеширге керек эди, ансы ол адамлыгъын тас этиб бошагъанды, — дегенди Алан.

— Анга айтханыннг джарарыкъ тюлдю, ол джашау-

дан артха къалыб тургъан адамды,—дегендиле негер-
лери.

— Артха къалгъан огъай, джалкъаула бла хаулеле
энчи сюрюу болсала, ол эркечлери болуб, тюз алларын-
да барлыкъды, — дегенди Алан.

ШОРКЪУТНУ НЕК ТЮЙЮШГЕНИ

Шоркъутха туйюшюр сылтау табмакълыкъ бек тынч
болгъанды; ол орамгъа чыкъгъанлай, сылтау да бирге-
сине чыгыб къалгъанды, алай а Шоркъут ёмюрде ке-
син терслеменди.

— Да мынга не заманга дери тёзюб турургъа бол-
лукъду,—деб хоншу-тийре къыйналыб сёлешгендиле.

— Тохтай эсенг тохта, алай тюз эсе уа, биз сени эл-
ден кетерча этерикбиз, ансы ёзге мадар къалмагъанды,
— дегендиле ала.

— Огъай, дагъыда бир мадар барды,—дегенди Алан.

— Къаллай мадар?

— Шоркъут бу элден кетмесе, эл былайдан кетер-
ге керекди.

ДОПАКЪНЫ АЧХАСЫ

Бир талай джаш ыйых кюн элден базаргъа баргъан-
дыла да, сатыуларын-алыуларын бошагъандан сора, рес-
тораннга киргендиле. Къалгъанла да алгъандыла стол-
гъа бирер зат, Хаджимет а ичгилени эм багъалыларын-
дан алыб, башха столлада танышлагъа да ийгенди, офи-
цианткагъа да дух шишалыкъ бергенди, музыкантланы
да къуру къоймагъанды.

— Ий, бу кьалгъанлача этмей, ачхасын ары-бери нек бюркеди? — деб соргъанды Пахарбий.

— Да ол кьалгъанлача кыйналмагъанлай табады ачха, — дегенди Алан.

— Къалай сора?

— Кьалгъанла базарда мал сатыб, ачхалы болгъандыла, Хаджимет а хар кьуру да базаргъа ёлкуюч ачха алыб келеди.

СЕГИЗИНЧИ МАРТХА САУГЪА

Тогъузунчу мартда, ишге бара, юй бийчелерини байрам кюнлерине не саугъа алгъанларын, бир къауум адам болуб, айта-айта баргъандыла.

— Мен чебгенлик алдым, — дегенди Гошдур.

— Мен эки туфли алдым, — дегенди Дагиб.

— Джанак юй бийчесине джукъ алмай кьойгъанды, — дегенди кьайсы эсе да.

— Да юй бийчеси андан саугъа орнуна башха зат тилеген эди, — дегенди Алан.

— Не зат эди ол сора?

— Шо, джангыз бююнню ичмей бир кьой деб тилеген эди.

— Толтурдуму да Джанак юй бийчесини тилегин,

— Огъай.

— Нек?

— «Да джангыз кюн амалтын сау джылымы къалай зыраф этейим», — деди да унамады.

БИЯЗУРУКЪНУ ДЖАШАУУ

Алан келе тургъанлай Биязурукъну кёрюб:

— Къайры атланыб тебегенсе, кеч эте? — деб соргъанды. Алай а ол джууаб да этмей, къолун силкиб, озуб кетгенди. Сора Аланны негери Келмурза:

— Бу джашны алгъын бир иги адамгъа санаб тура эдим, энди уа бир бек кёлюм чыкъгъанды, — дегенди.

— Нек сора, не хатасы барды? — деб соргъанды Алан.

— Асыры кёб къатын къоюучуду ансы, ёзге хатасы джокъду, бусагъатда да юйдегисинденми ёнгелеб баралды, къайдам.

— Ай, бу джол а артыкъ сёлешиб ийдинг, Келмурза, — дегенди Алан.

— Ийнанмай эсенг, ол къойгъанланы санаб къолунга берейим?

— Огъай, Биязурукъ кёб къатын къоюучу тюдю, кёб къатын алыучуду.

ЭРИ БЛА ЮИ БИЙЧЕСИ ДЖАУ БОЛСАЛА

— Башха адамла бир-бирлери бла джау болсала, къыйналмагъанлай, аланы джарашдырлыкъма, терс-тюз ким болгъанын дженгил огъуна билликме, алай а эри бла юй бийчеси тил-аууз къойсала, аланы къайсы алгъа сёлешиб тебрерге керек болгъанын билген къыйынды. — деб Чёне хапар айтханды.

— Аны билген а бек тынчды, — дегенди Алан.

— Не бла тынч болады сора?

— Ала экиси да бирден сёлешиб тебрерге керекдиле.

— Нек сора, терсни-тюзню айырыргъа керек тюрмюдю?

— Да алада терс-тюз болмайды.

ДЖАНГУР БЛА АҚЫЛ

Ичгеним бир кесек аязырмы эди деб, джангурда Дырга джалан баш тургъанлай, Алан кёрюб:

— Нек этиб турса былай, кел юйге барайыкъ, — дегенди.

— Огъай, энгда бир кесек турайым, башыма да асламырыкъ акъыл кирсе уа,—деб Дырга унамагъанды.

— Қъайдам, тейри, джангурну биргесине акъылмы кирир, огъесе ол адаргы акъылынгы да джангур джууубму кетер, — дегенди Алан да.

ДЖАНГЫ ДЖЫЛГЪА ТЮБЕШИУ

Джангы джылны кечесинде талай адам Зубарлагъа джыйылыб олтургъандыла. Хар ким келе тургъап джангы джылгъа не бла тюберигин айтханды. Бири планын артыгъы бла толтургъанын айтханды, бири — заочно институтну бошагъанын, бири—юйюню кыйырына энгда экч комната къошханын, бири машина алгъанын... Сора айта келиб, «нек къалыб кетди, келирме деген эди» деб Чирсаккуну джокълагъандыла.

— Қъой аны келмегени игиди, анасындан туугъанлы бир кюнню халал ишлеменди, — дегенди бирлери да.

— Сиз алай учуз къарамагъыз анга, бир керти сылтау болмай, ол сёз бериб, келмей къаллыкъ тюддю, — дегенди Алан.

— Не сылтау боллукъду сора бюгече?

— Быйыл анонимкаладан планын толтуралмай, бир ишексиз, анга уялыб келалмай тура болур.

ИЧГЕНЛИКГЕ УРУШМАГЪАН

— Эрлери ичиб келселе, къалгъан юй бийчеле урушхан этедиле, Дубуш а джукъ да айтмайды, сау къаллыкъ, ол бир иги адам болур, — дегенди Къазакъбай.

— Сора аны эрине нек урушмагъанын билмеймисе? — деб соргъанды Алан.

— Огъай, билмейме, нек урушмайды?

— Юй бийчеси аны ичмеген заманын кърмегенди да, сора «кюн сайын бу ичиб келлик тюлдю, кесини болуму былай болур», — деб къояды, — дегенди Алан.

ТЕНГИНЕ СЮИМЕКЛИГИ

Дадымны юбилейине джыйылгъанла, бирем-бирем къобуб, аны махтаб, анга терен суймекликлерин айтыб, кѣб алгъыш да этгендиле.

— Сиз кѣб ариу сѣз да айтдыгъыз, алай болса да, Дадымны сизден эсе Бора бек сюеди, — дегенди Алан.

— Огъай демейбиз сюе эсе, алай а, кеси туруб, бирэки сѣз айтса, — деб ала Борагъа къарагъандыла.

— Да адам суймеклигин сѣзден башха зат бла билдирге боллукъ тюлмюдю? — деб соргъанды Алан.

— Да билдирсин, ким огъай дейди, энчи саугъасы затмы барды?

— Энчи, энчи тюл эсе да, ачыкъ айтыргъа, Бора бюгюн Дадымны юбилейинде ичген чакълы бир кесини юбилейинде да ичмеген эди, — дегенди Алан.

ДАЛИФ БЛА ОГЪУРЛУ

Далиф эл советни председатели болуб гургъанды, алай а ишине суукъ къарагъаны ючюн, аны чыгъарыб, Огъурлуну салыргъа оноу этгендиле.

Махузар бла Гоппур:

— Билемисе, Алан, Далифни орнуна Огъурлуну сала айланадыла, -- деб хапар айтхандыла.

— Джангылыб айтасыз ансы, Огъурлуну аны орнуна салмайдыла, эл советге председателге саладыла, — дегенди Алан.

БИЙСОНУ ЭСИРИУУ

— Бийсо эсирген этеди деб, юй бийчеси Хандыу хар кюн сайын урушханлай турады, — дегенди Балакъай.

— Бош урушады ансы, айлана барыб бир кёзюуде былай бир кесек ичсе да, чыртда ичгини сюрген адам тюлдю, сора къалай эсирликди, —деб Зулкъай Бийсону ариулугъун этгенди,

— Да ичиб эсиргенликге, аллай бир къыйналлыкъ болмаз эди, ичмей эсиргенине къыйналады ансы, — дегенди Алан да.

ТАТЫУАЙ БЛА ЧАЧЫ

Татыуай Аланнга тыебеб:

— Чачымы кесдириб келеме, къалай кёресе? -- деб ышаргъанды.

— Чачынгы кесдиргенинги хатасы джокъ эди, адам-

ладан айырылгъанынгы аман этгенсе ансы, — дегенди Алан.

— Да мен адамладан айырылмагъанма, чачымдан айырылгъанма.

— Да сени адамлагъа къошхан джангыз ол чачынг эди.

ДЖАШЫНА КЪАЙГЪЫ ЭТГЕН

— Элибиз гитче эл да тюлдю, эртденли тюз башындан башлаб, аягъына чыкъдым, алай болгъяллыкъгъа кесиме келинликге тыйыншлы бир къыз кёрмедим,—деб Устуркан махтанганды.

— Джашына «келтир» деб къоймай, бу къатын эл-элге джол салыб нек айланады, кесин да къыйнаб, айыблыгъы да барды, — деб бир къауумла аны сёзюн этгендиле.

— Да сиз Устурканнга айыб этмегиз, ол кеси къайгысын этмесе, келинсиз къаллыгъын билиб айланады, — дегенди Алан.

КЪАРТ АТАСЫ БЛА КЕСИ

— Мен къарт атама ушайма, ол бек онглу киши болгъанды, — деб Ханат махтаныргъа къалгъанды.

— Огъай, ушамайса, — деб бир къауумла да Ханат бла даулашыргъа къалгъандыла.

— Бош даулашмагъыз: Ханат къарт атасына ушамагъанлыкъгъа, хата джокъду, къарт атасы Ханатха ушамай ёлюб кетгенине бетигизни сылагъыз да къоюгъуз, — дегенди Алан.

СОПАДАН КЪАЛАЙ КЪУТУЛГЪАНЛАРЫ

— Топалач Аланга тюеб:

— Ий, бир айтайым, былтыр келгенимде, ферманы тамадасы Сопа иш баджаргъан адам тюлдю деген эдинг, не болуб къалды ол, турамыды энтда ферманы тамадасы болгъанлай? — деб соргъанды.

— Огъай, аны ишинден чыгъаргъан эдиле, — дегенди Алан.

— Къайдады да бусагъатда?

— Да айланады бригадир болуб.

— Сора алай къалай болады? Ишлеяламыды да ол алайда?

— Тейри, къолай ишлемейди, алай а бригада кѐб турмай андан къутуллукъ болур.

—* Къалай?

— Да Сопаны башха элде колхозгъа тамада эте айланадыла деб къым-тым джурюйдю.

КИМГЕ НЕ?

— Ариу айтыб юрете турмасанг, Къандыу джоюлуб къалыргъа хазыр болуб турады, — деб Гула джашындан тарыкъгъанды.

— Эшта-эшта, бизни Хокай ариу айтханынгы, юретгенинги да къулакъгъа алмайды, хар кюн сайын урушмасанг, — деб Хочу хапар айтханды.

— Сиз джашларыгъызгъа бош айыб салмагъыз, ала Хохача болсала, къалай этерик эдигиз сора? — дегенди Алан.

— Не этеди ол, сен алай айтырча?

— Да анга не ариу, не эрши джарашмайды.

БЕК СЮЕ ЭСЕНГ

Алан абадан кьуллукъгъа салыннганды деб эшитгенлей, Шурум, иш этиб, аллына чыгъыб, алгъышлагъан да этиб:

— Шо мен сени кьаллай бир суйгеними сен бир билгей эдинг, сёз ючюн, сен кьаядан секириб, меннге да «ызымдан секир» десенг, мен, «нек» деб сормагъанлай, чынгарыкъ эдим, — дегенди.

— Ол бош затды, керти да алай бек сюе эсенг, мен кьаяны башында тургъанлай, кесинг чынга да кет, -- дегенди Алан да.

ПОЭТНИ ТАУ БАШЫНДАН КЪАРАУУ

Къаншаукъа назмуларын асыры багъалы кёргенден, хар сёзюн, сылаб-сыйпаб, баш табхагъа салыб турургъа излегенди. Адамла бла саламлашса уа, алагъа бир уллу игилик этгеннге санагъанды.

— Бу мени болсун деб бир назмусу болмагъанлай, Къаншаукъа кесин Парнас тауну башында тургъаннга нек санайды? — деб тенглери сейирсингендиле.

— Къаншаукъа керти да тау башындады, алай а аны Парнасыны мийиклиги тенгизден да алашаракъды, — дегенди Алан.

ШАМСАНЫ ЧЕБГЕНЛЕРИ

— Хорайны келинчиги бир къысха чебгенле киеди, — деб хоншулары сёзюн этгендиле.

— Айтыргъа суйюб айтасыз ансы, къысха зат да киймейди, — дегенди Алан.

— Сора сен аны кьайдан билесе, таныгъан да этме-генлейинге? — деб соргъандыла ала.

— Да танымагъанлыгъыма, кьайын анасы «келин-чикни бир чебгенин бузуб, кесиме хота этген эдим да, кьысхаракъ болса да, кьысаргъа джарарыкъды», деб алай айта эди, — дегенди Алан.

РАБОЧКОМНУ ТАМАДАСЫ

— Профсоюзланы джыйылыулары болады, эски председатель отчет этерикди, сора артдан джангы айырылыкъбыз, — деб, колхозну клубуна кѣб адам джыйылгъанды.

Гограч сценагъа чыгъыб:

— Джамагъат, мен озгъан джылгъа отчет этерикме, — дегенди.

— Сора былтыр биз сеними айыргъан эдик председателъге? — деб соргъанла болгъандыла.

— Аны уа аны айыргъан эдик, алай а Гограч андан бери бизден айырылгъанын аман этгенди ансы, — дегенди Алан.

МОСКВАНЫ КИМ ИГИ БИЛГЕНИ

Хадьу Москвадан келгенден сора:

— Мен Москвада алты ай джашаб келгенме, — деб кесин кьалгъанладан баш этиб сѣлешгенди.

— Да сен Москвада алты ай джашагъанлыкъгъа, быллай бир этме: мен кесими билгенли Москва мени джюрегимде джашайды, — дегенди Алан да.

ШАУРАҚЪНЫ РОМАНЫ

— Шауракъ, энтда джазамыса, огъесе кьойгъанмыса джазгъан чотну? — деб соргъанды Алан.

— Бир хапар джаза тура эдим да, энди аны роман этиб барама, — дегенди Шауракъ.

— Созама деб, оюн этиб да кьоймагъай эдинг?

— Нек этеме сора?

— Да «кёбге созсанг, ёгюз териден чабыр чыкъмаз» дейдиле.

КЕЛИННИ СЕЗЮН ЭТМЕГИЗ

— Келин алабыз да, биз да былай халкъча аламан болабыз деб тургъанлайыкъгъа, аллах эки кьолу бла ургъанды да кьойгъанды, сени джауунг да мени кьарнашымлай джарлы болгъа эди, — деб Шумук эки кёзю бла тенг джылагъанды.

— Сен туура былай этерча, несин кёргенсе сора?— деб соргъанды Алан.

— Къалгъанны алай кьоюб огъуна олтурайым, сен аны бир кёргей эдинг, тюз джюрегинг джарылыр: кюзгюню баш джанында чибин аула тургъанлай, тюр джанына къараб, бетине бояу сюртеди.

— Да аны уа бек иги да этеди: джангы келин ау тюрбюден къараргъа керекди.

ДЖЫЛЫ БЛА АКЪЫЛЫ

— Лукку адам арасына келгенинде да, кесин джашдан джаш этиб барады, аны бла не сый, не намыс таба эсе да, — дегенди Тугар.

— Сени аны ючюн нек джанынга тиеди? — деб соргъанды Алан.

— Меннге башхасы джокъду, алай а паспортун кёр-гюзтюрге унамай, переписге баргъанымда, джылын аз джаздыргъанды.

— Аны ючюн бош кыйналаса, мен а акъылын аз джаздыргъанды дейсе деб тура эдим.

ГЮНАХ СЕЛЕШГЕН

Хоншуларыбызда Джюзтюрлюден болумсуз тиширыу болмаз, айтырын-этерин билмей, хар джерге кесин урады да айланады, — дегенди Хора.

— Да не айыбын кёргенсе, былай этерча? — деб соргъанды Алан.

— Сюйсенг, кёр, сюйсенг, кёрме — аны акъылы бир-бирде кетиб къалады.

— Кеси былайда джокъду деб артыкъ селешме: аны акъылы бир-бирде кетиб къалмайды, бир-бирде келген этеди, — дегенди Алан.

БАШИЛИК КЪЫЗЫНА НЕК УРУШМАЙДЫ?

— Башиликни кызы Чыппы, орамгъа кесин джарашдырыб, тюз анасы Дубукга ушаб къалгъан кёреме, алай а Башилик анга нек урушмайды, — деб Ойдан кыйналыб хапар айтханды.

— Халиси анасына ушагъанлыгъы ючюн а бек да урушурукъ эди, алай а тюрсюню кесине ушайды да, аны аллын тыйгъан олду, — дегенди Алан.

ДЖАМАШАЙ БЛА ЭЛ

— Мен керти тенгиге санаб тургъанла джетген кюнде мени сансыз этиб кьойгъандыла, энди мен да алагъа алгъынча этсем, керти айтадыла, — деб Джамашай бек хыршыланыб селешгенди.

— Сен Балкьызны келтирген заманында сау эл джыйылгъан эди да кьууанчынга, — дегенди Алан.

— Олсагъатда алай болгъанлыкъгъа, Даринаны келтирген заманында, талай тенгим келмей къалгъанды, Хапсатны алгъан заманында уа эм кьысха тенглеримден келмегенле да болгъандыла. Энди ала бары да мени джауларымдыла.

— Ахырда да энтда бирни келтир да, бютеу эл бла джау бол да къал, — дегенди Алан да.

СОККАНЫ ОТПУСКАСЫ

Отар отпускадан кьайтыб ишге джарашхан кюн Алан да, ол да ушакъ этгендиле.

— Отпускамь кесим сюйгенимча ашыралмадым, бир кетген болду, бир келген болду, — деб Отар хапар айтханды.

— Да сени алай хатанг да джокъду, келген сени юйюнге келгенди, Сокка уа элде юй-юйге бара отпускасын алай ашыргъанды, — дегенди Алан.

— Сора саулай элге айланырча, не дугъужам тюшген эди мынга?

— Да ол отпускагъа чыгъарны аллы бла аны китабы чыкыгъан эди, сора Сокка китабын джаратмагъанла бла даулаша айланганды.

КИТАБ ОКЪУРГЪА ЗАМАН

Салат-Герий кёблюгюне къараб къууаннган болмаса, джазгъан затыны магъанасына къарамагъанды. Аны себепли ол джазгъан китаблагъа киши толу багъа бермегенди. Сора Салат-Герий Аланнга тюбеп:

— Тейри, сени бош заманынг да болмаз, алай болса да мени джангы рукописими бир окъу, артыкъ уллу роман да тюддю, — дегенди.

— Аны окъурукъ заманым меннге джашаргъа буюрулгъан замандан тышында берилсе да, окъуяллыкъ тюлме, — дегенди Алан да.

КУРОРТДАН КЕЛГЕН

Ёмюрюнде мангылайына тер уруб ишлемеген Чампа, ауругъаны да болмагъанлай, курсовка табыб, курортха кетгенди. Бир айдан Чомпа курортдан къайтыб, «сау-саламат юйюме, юйдегиме джыйылгъаным ючюн» деб, кърманлыкъ этиб, хоншуну-тийрени чакъыргъанды.

Чампа бокалны къолгъа алыб:

— Джашла, мен курортдан төрт кило эт къошуб келгенме, аны ючюн да бирер рюмка тартайыкъ, — дегенди

— Бир грамм болса да, ары баш джанынга къошулса, мен эки рюмка да тартарыкъ эдим, — дегенди Алан да.

ПАНТОКРИННИ БАГЪАСЫ

— Аптекагъа алгъын джолда келген пантокринни багъасы джетмиш капек эди, артда келгени багъасы уа сом бла онбеш капекди, нек эсе да, — дегенди Гаштук.

— Сен билмегенликге, дарманны этилген джеринде билмей джазмайдыла багъасын, — дегенди Алан.

— Да несин билирге керекди аны, дарман бирди сора?

— Сен пантокринни неден эггенлерин билиб селеш.

— Билеме, маралны мюйюзюнден этедиле.

— Да биле эсенг, иги джаш, аптекагъа ол алгъын келген пантокринни этер ючюн, бир тынч маралны къыйналмагъанлай тутуб, мюйюзлерин алай алгъандыла, ол артда келген пантокринни этер ючюн а бир башха маралны сау кюнню сыртны-къолну сюрюб, кючден-бутдан тутуб, мюйюзлерин алай алгъандыла.

БАШЫ БЛА АКЪЫЛЫ

— Ахырсы, адам Хошугъа не айтыргъа билмез, аны акъылы бир тюрлю, башы да бир тюрлюдю, — дегенди Джанкъул.

— Неден ишек этиб айтханлыгъынгды алай, несин кёргенсе? — деб соргъанды Алан.

— Кёрюб джугъун да кёрмегенме, ол акъылсыз адам да болмаз, башы акъылын джюрютюрча уа тюрлю.

— Да ол да иги эди, мен а башын джюрютюрге акъылы джокъду деб тура эдим, — дегенди Алан.

ДАРМАНЛЫГЪЫ БОЛГЪАН КИТАБ

— Китабым чыккъгъанды, кеси да китаб тюкеннге келгенди, — деб Хасау къууаныб хапар айтханды.

— Кёргенме, иги китабды, алай а эки кемлиги барды, — дегенди Алан.

— Не кемликледиле ала?

— Биринчиси, атын джаратмадым, экинчиси, китаб тюкеннге келтиргенлерин аман этгендиле.

— Да китабны китаб тюкеннге келтирмей кьайры элтирик эдиле?

— Да сени китабынгы дарманлыггы барды: аны ююне «джукълатыучу дарман» деб джазыб, аптекада сатаргъа керек эди.

КЕСИ БЛА ЮЮЮ

Къыш чилледе Шамсулла Аланны ююне келиб, кёб да олтурмагъанлай, кетиб тебрегенди. «Олтур», «олтур» деб Алан да, юй бийчеси да къадалгъандыла.

— Огъай, кетеме, сиз кесигиз джарыкъ адамла болгъанлыггыгъызгъа, ююююз сууукъду, — деб Шамсулла чыгъыб кетгенди.

Сора талай кюнден Алан Шамсуллагъа баргъанды. Амалсыздан былай-алай деселе да, Шамсулла бла юй бийчеси алай джарыкъ болмагъандыла. Сора Алан кетиб тебрегенинде, ала:

— Олтурсанг а бир кесек, юй да джылыды сора, — дегендиле.

— Ююююз джылы болгъанлыкъгъа, кесигиз сууукъ адамласыз, — дегенди Алан да.

ХУТУРБИЙ БЛА ХОНШУСУ

Хутурбий алгъын аракъыны ауузуна да салмай эди. энди уа, Чочанай анга хоншу болгъанлы, кесин ичгиге хорлатыб къойгъанды, — деб танышлары Хутурбийни юсюнден къыйналыб селешгендиле.

— Хутурбий алай кесин ичгиге хорлатырча джаш тюлдю, бош айтмагъыз, — дегенди Алан.

— Да къалай хорлатмайды, хорлатыб бошаб турады сора?

— Огъай, ол кесин ичгиге хорлатмагъанды, Чочанайгъа хорлатханды, — дегенди Алан.

ЧАМПИЛНИ БОЛУМУ

— Былай къарайма да, элде бир къауумла мени джалкъаугъа да, акъылсызгъа да санай болурла дейме, — деб Чампил Аланнга хапар айтханды.

— Мен эшитген зат джокъду, неден ишек этиб айтханлыгъынды? — деб соргъанды Алан.

— Мен эшитмей айтмайма, алай а джалкъау эсем, кесиме джалкъаума, акъыл излей да, кишини аллына бармагъанма, барлыкъ да тюлме, — деб Чампил къызгъанды.

— Джалкъаулулугъунга былай-алай деселе да, сени акъылсызлагъа бош къошадыла: акъыллыла бла акъылсызла юлешинселе, сен орталарында къалыб кетерге тыйыншы адамса, — дегенди Алан.

ДЖИГЕР БЛА ЭРИНЧЕК

— Эринчек бла джигерни ишлеменген заманларында билирге боллукъмуду? — деб соргъандыла Аланнга.

— Боллукъду, сора нек болмайды, — дегенди Алан.

— Неден билирге боллукъду?

— Эртденбла джангы къобхан заманларында сорсанг, билликсе?

— Къалай сора?

— Джигерге «былай эртде нек къобханса» десенг, «ай тийгенине кюн тийгенди деб къобханма» дейди, эринчекге «былай кеч нек къобханса» десенг, «кюн тийгенине ай тийгенди деб джатыб тургъанма» дейди.

ЭМ УЛЛУ ИЧГИЧИ КИМДИ?

«Эм уллу ичгичиге кимни санаргъа боллукъду» деб бир кюн сѐлеше келгендиле.

— Ишни заманында эсириб айланнганды эм уллу ичгичи, — дегенди бири.

— Кече юйюне келмей, тангнга дери ким ичиб тура эсе, олду эм уллу ичгичи, — дегенди экинчиси.

— Хурджунуна ачха тюшгенлей, тенглерин излеб тюкеннге чабычуду, — дегенди ючюнчюсю.

— Барыгъыз да терс айтасыз, — дегенди Алан.

— Сора кимни санайса да сен эм уллу ичгичиге?

— Мен ангылагъаннга кѐре, джалы сени джалынгдан уллу болгъанлай, ичген джерде сени хурджунунга ким къарай эсе, эм уллу ичгичи олду.

УЛЛУЛУГЪУ БЛА ГИТЧЕЛИГИ

— Хабчюш дегенлей, бурнумдан тюшюб къалгъанча, джашчыкъ кесиме бир бек ушайды, — деб Муштур халпар айтханды.

— Да гитчелиги ушай эсе да, уллулугъу ушамасын, — дегенди Алан да.

ТИШЛЕРИ АУРУМАЗ ЮЧЮН

— Джерни башында тынч ауруу болмаз, алай а тиш ауруудан кыйын джокъду деб алай айтадыла, къркуб джаным чыгады, — дегенди Махуш.

— Да сен алкын джаш адамса, тишлеринг ауруу болмазла да. — дегенди Алан.

— Ауругъан а этмейдиле.

— Сора нек къркбаса да?

— Да ауруб тебреселе, джукъ да эталлыкъ тюлме, ауругъунчу мадар этерге керекди ансы, — дегенди Махуш.

— Да керти алай къркба эсенг, бар да бююн огъуна тиш болгъанынгы алдыр да кый, — дегенди Алан.

ДЖЕНГИЛ ЁСГЕН ШАХАР

Джер-джерден келген адамла кьонакъ юйде кеслерини шахарларыны юслеринден селешгендиле. Шахарчылары санлары кечеден кюннге ёсюб баргъанына кьуаныб хапар айтхандыла. Алан а, джукъ да айтмай, тынгылаб тургъанды.

— Сен нек джукъ айтмайса шахарындан, ёсюю кьолай болмазмы? — деб соргъандыла.

— Да кьалай болгъанын кесигиз билигиз, джангыз, бир джылгъа шахарчылары санлары эки кьат ёсенди, — дегенди Алан.

— Джангылгъан этесе ансы, джангыз джылгъа аллай бир кьалай ёседи. — деб анга ийнаныргъа унамагъандыла.

— Да былтыр шахарда он минг адам джашай эди, аладан онбешиси хауле эди, быйыл а шахарда отуз хауле барды, анга кёре бютеу шахарда джашагъанланы санлары быйыл джыйырма минг болургъа керекди, — дегенди Алан.

КЕККЕЗНЮ КИНОСУ

Бир кюн тенгле бирге киногъа тебregenдиле.

— Кёккёз тенгибиз джокъду, анга телефон бла бир билдирейик, — дегенди Тууду.

— Бош кыйналма, ол киногъа келлик тюлдю, — дегенди Таубатыр анга.

— Нек сора?

— Да Кёккёз эндиги адам болгъанлай, не эсе да киногъа джюриомейди.

— Иги билмегенлей адамланы терслеб тебремегиз, — дегенди Алан.

— Да сен аны быйыл киногъа келиб кёргенмисе? — деб соргъанды бирлери.

— Кёргеменме, алай а аны киносу юйюндеди.

— Телевизорму алгъанды?

— Огъай.

— Сора не кино хапар айтаса да?

— Кёккёз киногъа юй бийчеси бла барыргъа унамайды, юй бийчеси уа аны кеси джангыз иерге унамайды, сора ингир сайын юйлери дауур кино болады да къалады.

НЕК АУРУЙДУ?

Бир кюн Алан ишге барса, тенглери мыдах-мыдах болуб тура. Алан аланы кёрюб:

— Не болгъанды, нек салпыланнгансыз? — деб соргъанды.

— Да Селенгурт ауругъан эте эди да, къараб, доктор неден ауругъанын билалмай къалгъанды, — деб ала халар айтхандыла.

— Аны ючюн къайгъылы болмагъыз, мен билеме аны ауруун, — дегенди. Алан.

— Неден ауруйду?

— Мындан алда джыйылыу болгъанында, президиумгъа айырмагъанлары ючюн ауруйду, аны сау этерге ашыгъа эсегиз. эрлай джыйылыу этисиз да Селенгурт-ну президиумгъа айырыгъыз.

БАГЪАЛЫ КИШДИК

Чабдарны киштиги кюндюз печь башында джукълаб, кече гёзенде этлеге джюзюб тургъанды, чычханланы кёрсе уа, джол кёюб озгъанды. Сора Чабдар киштигин, машокка атыб, бир джары къоратайым деб орам аягына чыккъанлай. Аланнга тюбегенди.

— Къайры тебегенсе, Чабдар, машогунг бла? — деб соргъанды Алан.

— Киштегим чычхан тутмайды, энди бир джары къоратайым деб чыккъанма.

— Чычхан тутмайды деб юйюнгден киштигини къалай къоратаса, андан эсе чычханланы къоратыб кёйсанг а, — дегенди Алан.

КЪАИДАН КЪАРАРГЪА КЕРЕКДИ?

— Джерни къалыны бла джукъасын мен билеме, — деб Чомурну акъылы алай болгъанды. — Адамны къалай адам болгъанын билир ючюн а, былай кенгден кезюм бир джетсе, башха джукъ керек тюлдю, — дегенди.

— Да сора сен кеси-кесинги ким болгъанынги ёмюрде да билаллыкъ тюлсе, — дегенди Алан.

— Нек билмейме сора?

— Да сен кеси-кесинге кенгден къараяллыкъ тюлсе.

СОЛУРГЪА КИМНИ ИЕРГЕ ТЫЙЫНШЛЫДЫ?

Ишни тамам кызыу заманында рабочкомну председатели келиб:

— Къара тенгизни джагъасына солуу юйге путевка барды, оноулашыгъыз да, биригизни, буюругъуз, — дегенди.

— Джумукъну иши бир кыйынды, ол барсын, — дегендиле бир къауумла.

— Халимни иши анданмы тынчды, аны иейик, — дегенди бирлери.

Алан тынгылай туруб:

— Ийиу эсе. Мотдуну иейик, — дегенди.

— Мотду кесин терлетиб бир кюнню ишлемейди, ол алайсыз да кесине солуу сагъатла чыгъаргъанлай турады, аны иерге боллукъ тюлдю, — деб кычыргъандыла.

— Сиз сабыр этигиз, мен ишге джан ауругуб тедейме Мотдуну, — дегенди Алан.

— Къалай сора?

— Мотду кетгенликге, бизни ишибиз джарсырыкъ тюлдю.

САУДЮГЕРЧИ

— Туура сатыугъа джетген заманда уа, Джаубёдекден онглу джокъ кёре эдим, — деб Ышыу сейирсиниб хапар айтханды.

— Несин билиб айтаса сен аны? — деб соргъанды Алан.

— Да къалай билмем: бир кечени юйюнде джатмай, джерни туюбу бла джурюйдю; бирин сатыб, бирин алыб юйюн джасагъанды, кюбюрюню башы этилмейди, кассада ачхасын а сорма да кьой.

— Тейри, андан эсе Джудул онглу саудюгерчи болур, — дегенди Алан.

— Сора ол да алай устамыды сатыугъа?

— Уста болгъанны кьой, артмагъына тюшсе, ол атасын да сатарыкъды, алай а, хариб, ол эртде ёлгенди ансы.

АЛГЪЫН ЗАМАН БОЛСА

Сейит-Умар орамгъа чыгъыб тебресе, эл ишин кьоюб меннге къарайды, деб мурат этгенди. Аны махтанырча аз кёб да джугъу болмагъанды, кеси-кесине уа нарт тулпарлача кёрюнгенди. Алай а, юй бийчесинден башлаб, элде аны сыйын кёре билмейдиле, алгъын заман болса, мен хан болуб, тоханадан къарарыкъ эдим, атым айтыллыкъ эди, — деб Сейит-Умар уллу сёлешгенди.

— Алгъын заман болса уа, мен атымы сенден да бек айтдырлыкъ эдим. — дегенди Алан.

— Не этиб айтдырлыкъ эдинг сора сен?

— Ханны тахтасындан тюшюрюб.

ТЕНГИЗБАЙ ТЮЗ ЭТЕДИ

— Башхала тенглери, кеслери юслеринден сёлешген заманда Тенгизбай узун тынгылауну ийиб тургъанды, сора ардан а «мен уллу, бай тукъумдан чыкъгъанма» деб хаман алайын башхартыргъа ёч болгъанды.

— Да не тукъумдан чыкъгъан эсенг да, бизден арта къалмай ишле. — деб нёгерлери айта-айта тургъандыла. Алай а Тенгизбай, ишге къайгырмай, тукъумдан бай джашагъанлыны юслеринден хапар айтыб турургъа сюйгенди.

— Сен тукъумунг бла башыбызны бездирдинг, бар да башха нёгерле бла ишле, сен ишибизни арта тартаса, — дегендиле Тенгизбайгъа.

Алан джашланы терссиниб:

— Тенгизбай сиз алай этерча терс тюлдю: не джигерлиги бла, не ишленмеклиги бла, не адамлыгъы бла махтанырча болмаса, тукъуму бла махтанмай да не этсин, — дегенди.

СТУДЕНТЛЕ БЛА ЭКЗАМЕНЛЕ

— Студентле мени сыйыма кёргенча, бу институтда бир кишини сыйын кёрмейдиле, мен студентлени ана къарнашлары болсам да, андан сора не этерик эдиле, сау болсунла,—деб доцент Топара хаман алай айтханлай тургъанды. Сора бир кюн Алан да, Топара да ушакъ эте тургъанлай, студентле сууукъ саламлашыб озгъандыла.

Топара бир кесек да джунчуб:

— Тобасдо, къалай да болсун, быланы бир къайгылары барды ансы, ала алай сууукъ саламлашыб нек оздула. — деб сөйрсингенди.

Алан да:

— Сора ала энтда сеннге экзаменлерин бериб бошамагъанмыдыла? — деб соргъанды.

СЫЛТАУЛА

Алан телевизор алыргъа деб тюкеннге баргъанды, алай а беш тюмени джетмей, ёлключ ачха излерге керек болгъанды. Сора ол Къаншаубийге тюеб:

— Узайтмай кесим келтириб берирме, беш тюменинг бар эсе, — дегенди.

Къаншаубий бек джарыкъ болуб:

— Оллахий, Алан, мени сенден суйген адамым джокъду, бек фазы болуб да берлик эдим, алай а джаз кырдыкга дери башын ачмам деб, ант этиб, ачхамы кюбюрге салыб къойгъанма, башха ачхам а джокъду, — дегенди.

Талай заман кетгенден сора Къаншаубий Аланга келиб:

— Баучукъ ишлей тура эдим, заманынг бар эсе, болушсанг а, — дегенди.

— Оллахий, Къаншаубий, бек суйген адамымса, барыб болушурукъ эдим, алай а бусагъатда отпускадама, башха заманым а джокъду, — дегенди Алан.

ЧОМАК БЛА АДАМЛА

Чомак эсине не тюшсе, аны этгенди, ол себебден джа-шауда жангылгъаннга санамагъанды.

— Терс сиз кесигизсиз, — деб къойгъан болмаса, юретиб айтханларына тынгыларгъа да унамагъанды.

— Да хаман бу терс атлаб, биз да аны джангылыч-ларын тюзетибми турлукъбуз, ол халкъча джашаргъа суймейди, юретгенибизни да ангыламайды, — деб, бир-гесине ишлегенле Чомакны букъусун къакъгъандыла.

— Терс ол тюлдю, сизсиз, — дегенди Алан, — аны сиз юретгенни ангыларча болуму болса, ол эртде ъгъуна адам боллукъ эди.

ДИРЕКТОР КИМ БОЛСА ИГИДИ?

Шидакъ совхозгъа директоргъа салыннгандан сора талай кюнден Теке терен сагъышлы болуб тургъанын эслеб, Алан анга:

— Башынгы ёрге кёлтюр, бурнунгу асыры бек са-лындыргъанса, — дегенди.

— Менича болсанг, сен да салындырлыкъ эдинг, — деб Теке акъырын башын ёрге этгенди.

— Не болгъанды, не кыйынлыгъынг барды аллай бир?

— Артындан-аллындан кириб да кюрешеме, алай а Шидакъгъа кесими алдыралмайма; бир-эки кере юйге да чыкыргъанма, бир сылтау этиб къойгъан болмаса, келирге унамайды.

— Да аны ючюн аллай бир неге кыйналаса: дирек-тор болсанг, кеси этгенни кесине къайтарырса.

ШАМДА БЛА КЪАЛГЪАНЛА

Бадах врач болуб бир джылны ишлегенден сора Аланнга тюбөб:

— Ишимден бек къууанама, алай а больницаны баш врачы Балкъыз, кесим айтхан деб тургъан болмаса, къалай болур деб, бизге да бир сормайды, — деб хапар айтханды.

— Да аны уа аман этеди, бизни больницаны баш врачы Шамда, бютеу врачлагъа сормай, бир ишин да этмейди, — дегенди Алан.

— Ол иги эте кёре эдим, сау къаллыкъ, — деб Бадах Шамдагъа уллу бюсюреу этгенди.

— Айхай, соргъанлыкъгъа, аны да сизни Балкъыздан башхалыгъы джокъду.

— Къалай сора?

— Да хар кимге соруб бошагъандан сора, кеси къалай суйсе, алай этеди да къояды, — дегенди Алан.

АЙРЫМКАНДА

Бокай бла юй бийчеси Маший бир гитче айрымканда талай джылны джашагъандыла. Эллерине келгенден сора, къурманлыкъгъа джыйылгъан тенглери бири:

— Ненча сабийигиз барды? — деб соргъанды.

— Экидиле, бир джаш бла бир къыз, — дегенди Бокъай.

— Сау он джылны ичине эки сабийден сора болмай къалай къалды, — деб тенглери азсыннгандыла.

— Да сабийлени андан кёб этерге къоркыгъан болурла, — дегенди Алан.

— Неден къоркыгъандыла сора?

— Сабийле кёб болсала, айрымкан батыб кетер деб.

МАКЪАМНЫ КЪАЧАН ЭТИЛГЕНИ

— Токмалий бир алакат макъам чыгъаргъанды, эшитсенг, къууанныкъса, — деб, бир-бири ауузларындан алыб Гачылыу бла Бишдау Аланга хапар айтхандыла.

— Арабин, была быллай бир махтагъан бу не макъамды эке, — деб, Алан анга тынгыларгъа бек суйгенди.

— Мен халкъ ючюн ишлейме, эринмей джангы макъамымы сеннге да эшитдирейим, — деб, Токмалий пьинону сокъгъанды.

Ол согъуб бошагъанлай, Алан къатына барыб:

— Сау бол, иги джаш, иги макъамды, сени атанг да джаш заманында бу тартыугъа кёб тебсегенди, — дегенди.

ХАМАТ-ГЕРИЙ КЕСИДИ ТЕРС

— Тюнене областха джыйылыугъа баргъан эдим, — деб Фазил Аланга хапар айтыргъа тохтагъанды.

— Нек джыйылгъан эдигиз, не иш этдигиз? — деб соргъанды Алан.

— Да ёзге ишибиз джокъ эди, джаш джазычуланы чыгъармаларын сюзе эдик.

— Не болдугъуз да? Джарашдырыб хапар айт.

— Башхалагъа джукъ айтханлары болмады, Хамат-Герийни поэмасын а ит ашамазлыкъ этдиле.

— Мен аны поэмасын окъугъанма, кесиди терс.

— Сора аны поэмасын башхала джаратмагъанлыкъгъа, ол кеси терс нек болады?

— Да ол поэмасыны башына «Сандыракъ» деб джазса, киши да джукъ айтырыкъ тюл эди.

ДАТДИ БЛА КЪУРТ

Датди алма ашай тургъанлай Алан киргенди. Сора Датди Аланнга алма ашатмазгъа сылтау излеб:

— Осал алмаладыла, къуртлары барды, мен кесим да бусагъатда, эсгермей, алма бла къуртну къабыб ийдим, джукъ боллукъмуду эке? — дегенди.

— Сен къуртну ашагъанлыкъгъа, джукъ да боллукъ тюлдю, къурт сени ашамасын ансы, — дегенди Алан да.

АДАМЛА БЛА АДАМЛЫКЪ

Дагибни сюеги ёсгенликге, джылы келгенликге, акъылы келирге ашыкъмагъанды. Адамлары уа аны уллулугъуна къууаныб, къалгъан затын сан этмегендиле.

Бир кюн аны атасыны къарнашы Токъболат:

— Энди, аллах айтса, Дагиб аякъ юсюне минди, адамлагъа къошулду, бизни да къууандырды, — деб Аланнга махтаныб хапар айтханды.

— Джылы, сюеги бла уа къошулгъанды, адамлыгъы бла къачан къошуллукъ эсе да, — дегенди Алан да.

КЮННЮ УЗУНУ БЛА КЪЫСХАСЫ

— Март кириб, кюн узуннга айланса, джерге да бир джылыу урур эди ансы, сууукъ къырады, ийнекчигими да бичени бошалады,—деб Науаш Тутар бла Аланнга хапар айтханды.

— Да сен ашыкъгъанлыкъгъа, Тутар мартха ашыкъмайды, — дегенди Алан.

— Нек сора, ол кюнню узун боллугъун суймеймида?

— Да Тутаргъа хар айны ичинде кюн узуннга да, къысхагъа да айланады.

— Къалай сора?

— Тутар джалын алыб, чагъырланы маркаларын санай тебресе, бу ийыкъны кюн къысхагъа айланыб турады, андан сора уа, экинчи джал алгъынчы, Тутарны кюнлери узуннга айланадыла.

ДЖАРАУСУЗ ДЖОКЪДУ

— Темирбекни китабын окъуб чыкъдым, алай а джаратмадым, — дегенди Пачил.

— Несин джаратмадынг? — деб соргъанды Алан.

— Биринчиге, былай деб айтыргъа, магъанасы джокъду; экинчиге, тили осалды, алай а кёре тургъанлай, хайыры болмагъан китабны нек чыгъаргъанларын билмейме.

— Джангылыб айтаса ансы, чыртда хайыры болмагъан китаб чыкъмайды, хар китаб бирер затха джарайды.

— Иги китабны джарагъанын а билеме, алай а осал китаб джукъгъа джарайды деб билмейме.

— Иги китаб—азыкъгъа, осал китаб—тамызыкъгъа, — дегенди Алан.

НАРТ СЕЗ ЭСКИ БОЛАМЫДЫ?

«Нарт сёзле» деген китабны окъуй келген заманда: Гача:

— Джашау тюрлене баргъанча, нарт сёзле да тюрлене барадыла, бир къаууму эски болады, бир къаууму

магъанасын чырт да тас этеди, аланы орунларына уа джангы нарт сёзле тууа барадыла, — деб хапар айтханды.

— Джартысы эскилей къалыб, джартысы джангы болгъан нарт сёзле да тюбейдиле,—дегенди Алан ышарыб.

— Къайсыладыла сора ала?

— Сёз ючюн, алгъын «аман къызгъа къазан къошакъ» дей эдиле, энди уа «аман къызгъа телевизор къошакъ» дерге боллукъду.

КЕСИ БЛА ДАРМАНЛАРЫ

Аланни бюреги ауруб, больницагъа тюшгенден сора бир врач къыз, кече-кюн демей кюрешиб, аны маджал этгенди. Сора врач къызгъа эси кетгенден Алан больницагъа нек келгенин да унутханды. Талай кюнден врач къыз анга:

— Келген заманында ийнанмай эдинг, кёрдюнгю, дарманларым сау этиб къойдула, энди бюгюн юйюнге не айланабыз, — деб ышаргъанды.

— Огъай, мен алкъын сау болмагъанма, кетерик тюлме,—дегенди Алан да, къызчыкъ айтханны къулакъгъа алмай.

— Да къалай болмайса, мен билиб айтама, бюрегинг сау болуб бошагъанды.

— Да сен дарманларынг бла бюрегими сау этиб бошагъанлыгъынга, кесинг джюрегимден бошагъанса, — дегенди Алан.

ЭЛДЕ БЕЛГИЛИ

Элде эм белгили кызыланы санай келгендиле да, бир джыйырмадан артыкны айтхандыла.

— Энтда бир белгили кызыны кьойдугъуз, — дегенди Алан.

— Кимни, кимни? — деб бары да сагъайгъандыла.

— Хышдырыуну унутуб барасыз.

— Сора Хышдырыуну элге белгили болурча неси барды биз билмеген?

— Къалай болмайды: Хышдырыу болмаса, Джанатайны жаратхан элде бир кызы джокъду.

«ВОЛГА» БЛА АТ

Сейт-Къасым кече джатса, эртденблагъа дери тюшюнде «Волга» машина кьрюб джети джылны джашагъанды. Машина алгъандан сора уа «бу Волга» болуб, меннге джюрек джарсыу джокъду» деб, кесин тауладан мийикге чыгъаргъанды.

Бир кюн ол Аланнга тюбей:

— Ий, адамла атха миниб къалай айлангандыла, андан сора сейирим джокъду, — дегенди.

— Да, Сейт-Къасым, сени «Волгангдан» кем болмагъан атла бардыла, — дегенди Алан.

— Не иги атынг да мени «Волгамы» сигнал бергенине джетмейди.

— Огъай, сени «Волганг» Орусланы Махаметни «Тору атыны» кишнегенине да джетмейди, — дегенди Алан

КИМГЕ НЕ ДЖАРАШХАНЫ

— Ахырсы, адам Даухагъа не айтыргъа билмез, ичиб, не болалгъанын болуб келеди, кёрюр артда не кюн келсе да, — деб Маштай чамланганды.

— Не боллукъду сора артдан, алай нек айтаса? — деб соргъанды Алан.

— Да не боллукъду болуб: ичсе, Даухагъа джарашмайды.

— Тоба, тоба, адамны, башы башха кибик, песи да башха» деб аны ючюн айта болурла: бизни Шоллайгъа уа ичмесе джарашмайды, — дегенди Алан.

КЪУУАННГАНЫ БЛА КЪЫЙНАЛГЪАНЫ

— Туура ол Зекиден осалын а кёрмегенме, — деб Матай талай адамны аузуна къаратыб хапар айтханды.

— Къайдан билесе сора сен аны алай болгъанын? — деб соргъанды Алан.

— Къалай билмем, эки адам бир-бирлери бла урушсала, ол къууаннгандан той тутады сора?

— Аллындан къууаннганлыкъгъа, артдан кеси да къыйналыр ючюн къалмайды, алай бек да хыртлама, — дегенди Алан.

— Этгенине сокъураныб къыйнала эсе, сора алай аман адам да тюлдю, — дегендиле бир къауумла да.

— Огъай, сокъураныб къыйналмайды.

— Неге къыйналады да?

— Ол урушханла джарашдыла деб эшитсе къыйналады.

ТЕРТ СЫЛТАУ

— Шоша ичгичи болду да кьалды, ол алгъын алай тюл эди, — деб Дедей алай айтханды.

— Да ол суююб ичмейди, аны ичмей мадары болмагъан юч сылтауу барды, — дегенди Алан.

— Не сылтауладыла сора ала?

— Шоша эм алгъа Гытдыйны алгъанына кьууаныб иче эди, экинчи Гытдыйдан айырылгъанына кьууаныб иче эди, энди уа «Гытдыйдан нек айырылдым» деб, анга кыйналыб ичеди.

ДЖАБЕКНИ НАЗМУСУ

— Джабек, кьайдан келесе, кесинг да былай мыдах нексе? — деб соргъанды Алан.

— Кесим этиб кьойдум кесиме оюнну, — дегенди Джабек.

— Не этгенсе?

— Юйде юй бийчем тургъанлай, Чалыугъа суймеклик назму джазгъан эдим, кесине бергинчи, кьайсы эсе да тил этгенди да, аны ючюн месткомда букьуму кьагъыб ийгендиле.

— Назму джанынгдамыды?

— Джанымдады.

Алан Джабекни Чалыугъа этген назмусун окьуб:

— Месткомда сеннге бош урушхандыла: Чалыу кеси назмунгу окьуса, экинчи сени атынгы сагъынныкь тюл эди, — дегенди.

АЛЛАХ, МАЙМУЛ, АДАМ

— Сен къалай къарайса: адамны аллахмы джаратханды, огъесе адам маймулну бир тюрлюсюмюдю? — деб Аланга соргъандыла.

— Мен анга эки тюрлю къарайма, — дегенди ол.

— Қъалай?

— Бир къауум адамны кёрсем, адамны аллах джаратханды дейме, бир къауумну этген ишине къарасам а, маймул быладанмы джаратылгъанды дейме.

ДАШДАКЪ БЛА АНАСЫ

— Дашдакъ институтха кирген кюнден башлаб, аны анасы, кеси инджилгенине да къарамай, джашын бир кюнню бир затдан керекли этмей эди, ууакъ сабийлерин да хоншугъа-тийреге аманат этиб, джашына ашарыкъ ташыгъанлай тура эди. Ол заманда шахардан элге автобус джорюмей эди да, асламысына джачулай кетиб къала эди, — деб Алан хапар айтханды.

— Да не болуб къалды да, энди къайдады джаш? — деб соргъандыла.

— Институтну бошагъандан сора шахарда ишге джарашханды. «Волгагъа» да къоннгъанды.

— Ол алай кюрешиб окъутхан анасы аз къууанмайды энди?!

— Қъууанмайын а, энди аны иши тынч болгъанды: энди элге автобус джорюйдю, джашына тансыкъ болгъанлай, шахаргъа автобус бла келеди да къалады, — дегенди Алан.

МУШТУРАЙНЫ АУРУУУ

Муштурай кюн сайын ишге кечге къалыб келе тургъанды да, сора бир кюн а чырт да келмегенди да къалгъанды.

— Арабин, не болду эке мынга, ишге чыкъмай къалырча, — деб Алан Муштурайны тенгине соргъанды.

— Аурукъсунганды да аны ючюн келмей къалгъанды, — дегенди ол.

— Неси ауруйду эке?

— Кёз тийгенди деб хоншулары алай айтадыла.

— Ол бош хапарды.

— Сен къайдан билесе бош болгъанын?

— Да мен ангылагъаннга кёре, Муштурай, кёз тийген огъай, табан тийсе да, аурурукъ тюлдю, — дегенди Алан.

ПАШАТНЫ КЪАНЫ, ДЖАНЫ, СЮЙГЕНИ

Алан больницада ишлей тургъанлай Пашат келиб:

— Сюйюмчюлюк бер! — дегенди.

— Айт нек берлигими.

— Эгечинги къараб кёргенлей джаратханма, сеннге кюеу болургъа тебрегенме.

— Да эгечим сени джаратамыды?

— Ол мени кёрмегенлей да джарата эди, мен а аны ючюн джанымы - къанымы да берликме, -- деб, Пашат бурнун ёрге тутханды.

— Да джанынгы анга берсенг, сен ёлгенсе деб мен акт джазаргъа керекме, къанынг да анга джарарыкъ тюлдю, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да сени къанынг ючюнчю группаданды, аны къаны уа биринчи группаданды.

АТАСЫ БЛА ДЖАШЫ

— Джанкирланы насыблары тутханды, кюеулери Зобдрий бир алапат адамды, — деб элде уллу сёз болгъанды.

— Кимге ушаб болгъанды эке ол алай, атасына ушагъан болур,—деб бир къауумла да алай айтхандыла.

— Бош айтасыз ансы, ол атасына ушамагъанды, — дегенди Алан.

— Сен къайдан билесе аны сора?

— Да атасы джангы кюеу заманында къайынларын сыртына да миндире эди, Зобдрий а сыртына огъай, «Волгасына» миндирирге да унамайды.

ЭСИРГЕННГЕ УРУШМАГЪАН

— Башхала ичиб келселе, юйде тиширыулары урушхан этедиле, мени юй бийчем а ауузун ачыб джукъ айтмайды, — деб Ойдур махтанганды.

— Ай насыблы уа, — деб бир къауумла анга сукълангандыла.

— Ойдурну юй бийчеси нек урушмагъанын мен билеме, — дегенди Алан.

— Нек урушмайды?

— Да ол Ойдур эсиргени сайын урушуб барса, сора сабийлерине къачан ушхууур этиб ашатырыкъ эди.

КЪЫЗЫН САН ЭТМЕГЕН

Субарджат, кече-кюн демей ишлеб, къызы Қочура-
гъа орта школну бошатханды, бир джылдан институт-
ха да ийгенди.

— Арабин, анасы быллай бир къыйналыб окъутханын
Қочура билликмиди, огъесе унутубму къоярыкъды эке?
— деб бир кюн хоншулары сагъыныб селешгендиле.

— Қызы уа унутмаз эди, анасы сан этмей тебре-
генди ансы, — дегенди Алан.

— Сора эндиге дери аны ючюн къырылыб-ёлуб, эн-
ди къалай сан этмейди?

— Аны уа билмейме. Қызы, бетине бояугъа ачха
керек болса, анасына «ачха ий, ауруйма» деб айтдыра-
ды, анасы уа, керти ауруса да, джюреги къыйналмасын
деб, къызына билдирмей къояды.

ХОНШУСУН БЕК СЮЙГЕН

— Ахыратда да хоншунг бла къалай джашагъанса
даб сорадыла, Джиппай, сен а хоншуларынг бла сенсе-
менсе деб джашамайса, — деб айыб этиб селешгендиле.

— Да андан сора мен къалай джашаргъа билмейме,
кимди, айтыгъыз, хоншулары бла менден иги джаша-
гъан, аныча этерге кюреширме, — дегенди Джиппай.

— Керти да юлгю алыргъа излей эсенг, Шишаудан
ал, хоншулары бла аныча татлы джашагъан джокъду,
— дегенди Алан.

— Ол хоншуларына бизден артыкъ этгени барды
деб билмейме, — деб Джиппай Аланнга къарагъанды.

— Джукъ этмегенликге, «сабийинг хоншунга бир
бек ушайды» дегенлеринде, ол къууаныб къойгъан эди,
— дегенди Алан.

БИР-БИРЛЕРИН АНГЫЛАГЪАНЛА

Урушургъа эсине тюшсе, Къанду терс-тюз деб къарамагъанды.

Бир кюн да ол Аланнга тюбөб, бир бош затны юсюнден:

— Сен мен айтханча нек этмейсе, аллай бирни къалай ангыламайса, сениге айтханымы къара хайыуаннга айтсам да, ангыларыкъды да, — деб къутургъанды.

— Мен ангылаялмагъанлыкъгъа, хайыуан ангыларыгъын мен кесим да билеме: бирчала бир-бири тиллерин дженгил ангылайдыла, — дегенди Алан да.

ЗВЕНО БЛА ЗОРБИИ

Бу звено тамам алапат звеноду, бир-бирлерине бир да бек къайгъырадыла, болушадыла, сау къаллыкъла, — деб Алан чага эте тургъан звенону махтагъанды.

— Иги болуб, къалгъан звеноладан артыкъ неси барды? — деб соргъанды Залимхан.

— Зорбий сау кюнню, таб, сау юч кюнню, ишге чыгъалмай къалса да, аны юлюшюн айырыб къоймай, аны ючюн да звено чага этеди, — дегенди Алан.

— Ол бек игиди, алай а Зорбий алагъа аны не бла къайтарады?

— Ол а, хариб, джангыз бир башы бла аланы барысы ючюн да шайтан суудан тартады.

ТОКАЛАУНУ БОЛУМУ

— Адамлыгъым, насыбым бла да мен элде белгилиме, — деб Токалау кёкюрегин уруб сёлешгенди.

— Да сени алай болгъанынгы эл билемиди? — деб соргъанды Алан.

— Билмейдиле да, ол тюлмюдю мени дж.юрегими кыйнагъан?

— Да аны юсюнде уа кесингсе терс.

— Не бла сора?

— Да чабыучу атынгы сен баугъа тагъыб нек.тураса?

САБИЙНИ АҚЫЛЫ

Мамиш болалгъанын да болуб келе тургъанын кёрюб, Алан:

— Мамиш, бу ичгини асыры бек сюре болурмуса, бир кесек кесинги эслесенг, иги тюлмю эди? — дегенди.

— Къой, къой, къой, бюгюн а джукъ айтма, бюгюн ичерча сылтауум барды, — дегенди Мамиш.

— Да, айт, эштейик сылтауунгу.

— Бир къауумлада бет джокъду, биле тургъанлайларына, ачыу этерге иш этиб, адамны джюрегин джарыча затны айтадыла.

— Не айтадыла, айт бери, Мамиш?

— Айтыргъа башха джукъ табмагъанларында, «сабийинг кесингден акъыллыды» дейдиле, энди мен алагъа не айтыргъа билмейме.

— Бош билмейсе ансы, анга алай бек кыйнала эсенг, аланы ауузларын тыяр мадар барды.

— Къаллай мадарды сора?

— Сабийни атасы мен тюлме де да къой.

КИТАБНЫ ИЧИ БЛА ТЫШЫ

Алан китаб тюкенде бир иги китабны кѳргенди, алай а китабны тышы джылтырыб болгъанды. Сора ол тюкенчи Гыджынагъа айланыб:

— Иги эгечим кибики, бар эсе, къара да тышы джылтырмагъан китаб берсенг а, — дегенди.

Гыджына излеб башханы бергенден эсе, сѳз бла Аландан башын алгъанны тынчысыныб:

— Да тышын не этериксе, тышы болмай къалса да, ичинде магъанасы тюрленник тюлдю сора? — деб кесин ышартханды.

— Айтханынг тюзю, алай а акъыллы адам зыккыл кийиниб неда кымыжалай келгенден эсе, ариу кийиниб келсе иги тюлмю, — дегенди Алан да.

ОКЪУУЧУЛАРЫ БЛА ДЖАУ БОЛГЪАН ПОЭТ

Идиу Аланнга къонакыгъа келгенинде:

— Тангджашны назмула джазгъан хапары бар эди, кыюбму олтургъанды? — деб соргъанды.

— Киши окъумазлыгын билгенинде, кыюгъанды.

— Нек окъумайдыла сора?

— Да ол назмуларын кыруу Кызбийче бла Гыллай бир окъусала деб джаза эди, энди уа ала экиси да кѳб болмай эрге кетгендиде.

ЛЕКЦИЯ

Маштай иги хазырланмагъанлай, ишленмекликни юсюнден лекция окъургъа келгенди. Сора лекция бошалайыб, Алан юйге келе тургъанлай, Бушурат аллына чыгыб, «къайдан келесе?» — деб соргъанды.

- Клубдан келеме, лекция бар эди, — дегенди Алан.
— Ким эди окъугъан?
— Барыбыз да окъуй эдик.
— Барыгъыз да къалай окъурукъсуз: лектор окъуб, къалгъанла тынгылагъан эте болур эдигиз?
— Огъай, барыбыз да окъуй эдик, алай а Маштай тышындан окъуй эди, биз да ким китаб, ким газет ичибизден окъуй эдик, — дегенди Алан.

АЛАН КЪОНАКЪЛЫКЪДА

— Кёбден бери кёрмегенме, не эте тура эселе да барыб бир кёрейим Оку тенгими, — деб Алан ыйых кюн такса бла джолгъа чыкъгъанды. Сагъат тогъуз бола ол Окуну арбазына киргенди. Алайына Оку, юй бийчеси, джашлары, къызлары чыгъыб, этегинден-дженгинден болуб, юйге кийириб, тёрге олтуртхандыла. Алай а хапар соруб тургъан болмаса, ашарыкъ къайгъы этмегендиле. Кюн ортадан огъуна джанлагъанды.

— Тоба, тоба, тансыкъ болуб ёле эдик, къалай иги болду келгенинг, — деб ала хапарны теренинден теренине кирирге излегендиле.

Сора Алан:

— Тансыкъ болгъаныгъызны да билеме, алай болса да, энди сиз мени къайгъылы болмагъыз да, меню къайгъылы болугъуз, — дегенди.

КЕЛИНЛЕ БЛА КЪАЙЫН АНА

Элде эм огъурсузгъа Дотдай бла Шоллай саналгъандыла. Аланы алай болгъанларын таб хоншу элдеде да билгендиле.

Бир кюн шахарда Шамит Аланнга тюбөб, автобус сакълай, экиси да ушакъ этгендиле.

— Сизде Дотдай бла Шоллай деб эки огъурсуз къыз бар эдиле, экиси эки къайын анагъа джюрек джаргъыч боллукъдула деб хапарлары да алай чыгъа эди, ала не болуб къалдыла? — деб соргъанды Шамит.

— Эки къайын анагъа джюрек джаргъыч боллукъдула деб суймегенликден айтыб тургъандыла ансы, ала экиси да кёб болмай, эки эгиз джашы болгъан бир анагъа келин болгъандыла, — дегенди Алан.

ЧОЮНЧАКЪНЫ БАГЪАСЫ

— Дунияны башында иги затла кёбдюле, алай болса да адамдан багъалы зат джокъду, — деб Гонай ауаз бергенди.

— Да, Гонай, багъалары юслерине джазылыб тургъан адамла да бардыла, — дегенди Садакъ.

— Не джазылыбды сора?

— Юч сом бла 62 капек.

— Мен Садакъны айтханына разы тюлме: самогондан баш бурмагъанланы багъалары аллай бирге чыкъмайды, — дегенди Алан.

АЛАН БЛА ГАЛСТУК

Алан, тюкеннге кириб, галстук сайлай тургъанлай, Хамбали да киргенди. Тюкенчи къыз Аланнга ышарыб селешгенин келтюралмай, ол Аланны ийлыкъдырыргъа излегенди.

— Мен ёмюрюмде галстук салмагъанма, мындан ары да саллыкъ тюлме, неге керекди ол, эшекни къуйругъуча, — деб, тегерегине къараб, Хамбали кез къысханды.

— Алан да анга айланыб:

— Сен кесинги къуйрукъсуз эшекге санабмы тураса?

— дегенди.

СЮТНЮ БАШЫ БЛА ТЮБЮ

Алан сют машинасын сатады деген хапарны эшитиб, Лалыкъ келгенди. Ол Аланны машинасын джаратыб:

— Багъасын да айт, бюгюн къолума деб да къысма, боллукъ эсе, ачхадан башха затла бла ууакъ-ууакъ телей барырма, — дегенди.

Алан аны тилегин къабыл эте:

— Да мени бюгюн ашыкъгъан джерим джокъду, он джылгъа дери созаргъа боллукъса: машинагъа къуйгъан сютюнгю башы мени, тюбю сени бола турсунла, — дегенди.

КЕЛИННИ СЫЛТАУУ

Тауай юй бийчесин суююб алгъанлыкъгъа, бирге джашау эталмазлыгъын ангылагъанды. Аны юй бийчеси Гыджан не эшикде, не юйде кесин къыйнаб ишлерге суймегенди. Ресторанда ашаб, юйде телевизоргъа къараб, джашауун алай ашырыргъа мурат этгенди.

Тауай Аланнга тюеб:

— Сен айыб этерик болурса, алай болса да болуму ма былайды, энди айырылмай эсек болмайды, — деб хапарын айтханды.

— Мен сени джашауунгу ангылайма, алай а айырылсагъыз да, сениге айыб этерикдиле, — дегенди Алан.

— Сора не айтыб терслерикдиле мени?

— Да Гыджан «берне амалтын кьоюлгъанма» деб хапар джайса, сени терслемай кимни терслерикдиле?

АЛАНЫ ЮИ БИИЧЕСИ

Аланы юи бийчеси къыз табхандан сора, бир айдан тенглери тегеринден алыб:

— Алан, шо, джашырма да бир айт, къзынг окъа согъарча болгъанмыды? — деб чам этиб кюлгендиле.

— Нек джашырама сора, кирпичи таугъа, бурну айгъа тирелгендиле да, кюеулюк сайлай чыкыгъанма, — дегенди Алан да.

ДАККАНЫ ПОРТФЕЛИ

Дакка ёмюрюнде гитче портфель джюрютмегенди, керекли затын портфелинде излеб тебресе, табмай сау сагъатны баргъанды. Окъуу билими болгъанлыкыгъа, портфелине къарамай, джангыз бир соруугъа джууаб эталмагъанды.

— Да бу къаллай билим алгъанын билмейбиз, порт-

фелине къарамай, башына къараса иги боллукъ эди, — деб адамла сейир болуб сёлешгендиле.

— Артыкъ сёлешмегиз, Дакка хар къуру да башына къараб айтады, алай а башын портфелинде джюрютеди, — дегенди Алан.

КОСТЮМУН ДЖУУГЪАН

— Таубатыр тюкенде кесине костюм ала тургъанлай, Шому кёрюб, «аллах берди бишген аш» деб къууанганды. Сора «костюмну джуууб къояйыкъ» деб къадалгъанды.

— Аллы «бирер джюзден» башланса да, Шому кесин тыялмай, иги тереннге киргенди. Таубатыр аны юйюне ашыра баргъанлай, Шому джыгъылыб, балчыкъгъа боялгъанды.

Шомуну юй бийчеси къараб аны кёргенлей:

— Бу сыфатха кириб къалай келесе, сени ол юсюнг да неге ушайды, — деб ачыуланганды.

Алан Шомуну къоруулаб:

— Энди сен Шомугъа урушма, ол бусагъатда Таубатырны костюмун джуууб келеди, сени къыйнамагъанлай, кесиникин да джууарыкъ болур, — дегенди.

БИТДИРНИ НЕК УРУШМАГЪАНЫ

— Бу барыудан бара эсек, энди бизни юйюбюз чачылыргъа тебрегенди, былай бла мен мындан ары джашаялмайма, — деб Татуш эки кёзю бла тенг джылагъанды.

— Не болгъанды сен былай этерча, кимди сени джашаргъа къоймагъан? — деб соргъанды Алан.

— Қим боллукъ эди сора, юйде ол тиширыу тургъанлай, «капек-шай тюшгенни сабийлени ауузларындан юзюб ичгиге бересе» деб, джашаууму алыб бошады. Шенукъа уа менден да кёб ичгенлей, аны юй бийчеси Битдир анга джукъ да айтмайды да?

— Шенукъача ичсенг, сени юй бийченг да айтмазгъа болур.

— Ол къалай ичеди сора?

— Ол анасындан туугъанлы ичгиге деб джанындан бир къара капегин джоймагъанды.

МУНЗИРНИ ОЧЕРЕДИ

Алан озуб баргъанлай уллу очередни эм артында Мунзирни сюелиб тургъанын кёрюб, анга бурулгъанды.

— Бир алаамат туфлиле келгендиле да, алагъа чабыб келген эдим, алай а адамла менден тиридиле, эм арт-дама, меннге джетерик болмазла, — деб Мунзир Аланнга хапар айтханды.

Сора ала да алай сюелиб тургъанлай, экеулен келиб Мунзирни ызындан очередь алгъандыла.

Алан да Мунзирге кёл этиб:

— Мунзир, къыйналма, туфлиле сеннге да джетерикдиле: эм артдагъы энди сен тюлсе, — дегенди.

ШОККАНЫ ДЖАШАУУ

— Бир къауум юй бийчеле эрлерини айтханларын этмейдиле, дагъыда аланы эрлери тёзюб къоядыла, — деб Магъампир хапаб айтханды.

— Сен къалай этерик эдинг, юй бийченг айтханы-

нгы этмей тебресе?—деб, кёзюу-кёзюу бир-бирлерине сора келгендиле да, Шоккагъа джетгендиле.

— Анга бош сорасыз, ол биллик тюлдю, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да ол сынаб кёрмегенди, ол айтыб, юй бийчеси этмей кьойгъан төреси болмагъанды.

— Энди юй бийчеси хаман да аны айтханын этгенлей турамыды?

— Огъай, Шокка алкъын базыб юй бийчесине «эт» деб джукъ айтмагъанды.

БИР КЮН ТЮКЕНДЕ

— Сабийлени кышларына джараулу бир иги кьулакълы бёркчюкле сатыла турадыла,—деб Алан хапар эшитгенинде, тюкеннге барыб очередь алгъанды. Аны очереди джууукълашыргъа, бир кьарт амма келиб:

— Къызымдан туугъанчыкъны бююн туугъан кюнюдю дегендиле да, элни ол кыйырына анга бара тура эдим, къайсыгъыз болсагъыз да бир бёркчюк алыб беригиз, сабий кьууаныр эди,—деб очереддегилеге къарагъанды. Алай а бир адамгъа джангыз бир бёрк бергенлери себебли, киши таукел этиб кьарт амманы ачхасын алмагъанды.

— Сеннге очердесиз алыргъа да боллукъду, алай болса да бир мадар этейик, — деб, Алан амманы ышандыргъанды. Сора Алан тюкенчини аллына джетерге, тюкенчи анга бир бёрк узатханды.

— Энтда бир беригиз, — дегенди Алан.

— Бир адамгъа эки бермегенибизни айтхан шой эдик да?

— Элесе, бу бёркюгюзню да ызына алыгъыз.

— Нек сора?

— Да юйде эки эгиз джашчыкъ барды, сора аланы бирине алыб, бирине алмай къойсам, туююшген этерикдиле.

Аккыл-текил болса да, тюкенчи Аланнга экинчи бёркню да узатханды. Алан да чыгъа келиб, амманы къууандыргъанды.

ХАЛБАРНЫ БУШУУУ

Къыйынлыкъ кишиге да соруб келмейди, соруб келмегенликге уа, адамны джюрегинден кетиб къалмайды. Алай а къыйынлыкъла да тюрлю-тюрлю боладыла.

— Аурумагъанлайларына, алтын тишле салдырайым деб тишлерими алдыргъан эдим да, энди уа кириулери ауруб джанымы джашатмайдыла, андан уллу къыйынлыкъ къайда, — дегенди Тапура.

— Киевге барыб, табханымы джыйыб, бирини багъасына эки къат къошарма, бирини багъасына юч къат къошарма деб келгенлейиме, милиция сыйырыб, кесиме да тазир салгъан эдиле; джашауумда эм уллу къыйынлыгъым олду, — дегенди Гыллыу.

— Джашчыкъ окъургъа баргъан джеринде Хошданы къызын алды да, анда къалды да кетди, анга къыйнала къарт болдум, — дегенди Татук.

— Эм уллу къыйынлыгъы болгъаннга Къампий кесин санайды, — дегенди Алан.

— Не хатасы барды, бир зат къыйынлыгъы джокъду, — дегендиле ала.

— Да къалай болмаз: «сакъат болсам, ажымлы ёлсем» деб кесин он джылгъа застраховать этген эди, он джыл ётдю, ол а не сакъат болмады, не ёлмеди, ачха да бошунагъа къралгъа къалды да кетди.

МУРШИДНИ СЫЛТАУУ

— Адамла бла келишиб джашамайса, тенглик тутаргъа излемейсе, кишини суймейсе, — деб Муршидге Данау айыб этгенди.

— Аны айыбы джокъду, адамла кеслеридиле терс, — дегенди Алан.

— Аланы не бла терслейсе? — деб соргъанды Данау.

— Да Муршидни киши адамгъа санамайды сора, ол аланы нек санаргъа керек болады?

ГАБИ БЛА ГАГУНАНЫ ИШЛЕРИ

Ишни не къаты заманында да Габи бла Гагуна бармакъларын суукъ суугъа тийирмегендиле. Сора бир кюн аланы экисин да советге чакъырыб:

— Сиз бачха сюресиз, мал тутасыз, къралгъа уа тюк чакълы бир хайырыгъыз джокъду, тамбладан башлаб ишге чыкъмасагъыз, экигизни да элден кечюрлюкбюз, — деб къаты селешгендиле.

— Иги билмей айтасыз ансы, ала экиси да бир да нги ишлейдиле, планларын да артыгъы бла толтурадыла, — дегенди Алан.

— Къайда ишлейдиле, биз нек билмейбиз да?

— Сиз билмегенликге, кимни эрге беруу, кимге келин алыу бла экиси да элде биринчи орунну аладыла.

ЭХТИРАНЫ ГРАМОТАСЫ

— Эхтира улуу къуллукъда болмаса да, аны улуу грамотасы барды, — деб джууукълары махтагъандыла.

— О къой, къой, Эхтира биз билмеген Эхтира тюл-

дю, андан онглу грамота да алмасын сени кьаргъа-
гъан, — дегендиле бир кьауумла да.

— Джангылгъан этесиз, Эхтираны керти да уллу
грамотасы барды, — дегенди Алан.

— Уллу болса, биз да бир биллик болур эдик?

— Уллу тюл эсе, анонимкала бла сау элни бир-би-
рине этиб кьалай турады да?!

БЕРЮЛЕНИ ДЖАНГЫЛЫЧЛАРЫ

Алан тирменнге нартюх элтирге эшек излей барыб,
Додрижге тюбегенди. Сора Алан анга былай-былай деб
хапарын айтханды.

— Ай табу этиб да берлик эдим сеннге, бу орамда
сенден суйген адамым джокьду, алай а тюнене кече
эшегими бьрю ашагъанды да кетгенди, — деб Додриж
кесин мыдахландыргъанды.

Алан арлакьда отлай тургъан эшекни эслеб:

— Тейри, бек кьыйналдым эшегинге, кесинге аллай
бир этерик тюл эдим, — дегенди.

БЕЛГИЛИ КЮН

Ингир ала Пахау, башын да энишге ийиб, мыдах
болуб келгенин кьрюб:

— Пахау, нек мыдахса, не болгъанды? — деб сор-
гъанды Алан.

— Ауругъан, ёлген джокьду, алай а бюгюн ёмюрюм-
де этмеген бир ишими этиб келеме, — дегенди Пахау
ахсыныб.

— Ий, ант этдир, бюгюн ичмей келе тура болурса,
— дегенди Алан да.

АЛЛАЙНЫ АЛГЪАН КЪОРКЪУНЧЛУДУ

Даниял не бек суйюб тилесе да, Дарий аны саламын алыргъа да турсунмагъанды. Сора кѣб турмай Даниялны ишин элден шахаргъа кѣчюргендиле. Дарий да ол сагъат «къачан келиб элтсе да, менде тыйгъыч джокъду» деб айтдыргъанды.

Даниял къууанч тыбырлы болуб, тенглерин да джыйыб, Дарийни келтирирге тебregenди. Алай а Алан аны биргесине барыргъа унамагъанды.

— Кел, мыдах этме мени, — деб тилегенди Даниял.

— Къоркъгъан этеме, — дегенди Алан.

— Неден къоркъаса?

— Джашай баргъан заманда ишинги шахардан элге кѣчююрле деб къоркъама.

КЪЫЙЫНЛЫГЪЫНА КЕРЕ ДЖАЛЫ

Алан бла Дашуг отпускарларында джер-суу кѣре, Ленинградха барыб, алайдан да Таллиннге кетгендиле. Алай а ала эстонлуланы тиллерин ангыламагъандыла.

— Тобасда, была бары да бу къыйын тилде къалай сѣлешедиле? — деб Дашуг сейир болгъанды. Сора таллинчилени иги джашагъанлары кѣрюб:

— Кеслери да бай джашай кѣреме, — дегенди.

— Да бу къыйын тилде сѣлешгенлери ючюн, былгагъа артыкъ джал бере болурла, — дегенди Алан да.

КИШИЛИУ БЛА КЪЫЗАЙ

— Сау джылны сенсе-менсе деб джашаб туруб, энди уа Кишилиу бла Къызай айырыла айланадыла, — дегенди Хагуна.

— Мен анга сейирсинмейме, эндиге дери бирге джашагъанлары ючюн да сау болсунла, — дегенди Алан.

— Алай нек айтханлыгъынгды? — деб соргъанды Хагуна.

— Да мен аланы бирге джашамазлыкъларын тойлары-оюнлары бара тургъан заманда огъуна билген эдим.

— Неден билген эдинг?

— Ол кюн «дунияны насыбы мени юйюме келгенди» деб Қишилиуню акъылы алай эди, Қъызай а «хо, хо, ары бир эрге баргъан атлы киби болдум», дей эди.

ШАМАЛА БЛА НЁГЕРЛЕРИ

Ботда бла беш нёгери бир цехде ишлегендиле. Сора ол цехде ишчилени санларын бир адамгъа аз этерге керек болуб, «былайдан башха ишге кимни кёчюрейик» деб къарагъандыла.

— Къарабийни боллукъ тюлдю, сабийлери кёбдюле, — дегенди Пачю.

— Пачю да джангы юйленгенди, аны боллукъ тюлдю, — дегенди Къарабий.

Алай бла бири-бирин къоруулай, джангыз Ботда къалгъанды.

— Бу цехде башха ишге кёчерге джараулу джангыз Ботдады, — дегенди Алан.

— Ботда мында да бек керек эди, аны къоюб башханы кёчюрюрюмю эдик?—дегенди инженер.

— Ол мындан кетсе, къалгъанлагъа да иги боллукъ эди, — дегенди Алан дагъыда.

— Нек сора?

— Да Ботда хар ай сайын планын артыгъы бла толтурады да, нёгерлерин уятлы этеди.

ТОКМАЙЛИЙ БЛА ГАЧЫЛЫУ

Токмалий юй бийчеси Гачылыуну кыйнаргъа табса, джандет эшиклени ачханнга санагъанды.

— Былай нек этесе, хоншудан-тийреден да уялмаймыса, сабийлерингден да тартынмаймыса? — деб Алан Токмалийге урушханды.

— Сен бусагъатда мени терсге санагъанлыкъгъа, тюзюн билсенг, аны терсге санарыкъ эдинг,—дегенди Токмалий.

— Тюзю къалайды?

— Ол адам айтханны этерге унамайды.

— Ой сен адам болгъа эдинг да, ол адам айтханны этмей да тургъа эди.

КЁБ ИШЛЕГЕН

— Бизни совхозда ким кёб ишлей болур, — деб джал ала тургъан кёзюуде джигерлени санай тебregenдиле.

— Саллий монтёр болуб ишлегенли, хар джыл сайын ёч алады, — дегенди бири.

— Гаппа тамадалыкъ этген ферма беш джылны алчылыкъны кишиге бермей турады, — дегенди экинчи.

— Агроном Мурат кече юйюнде болмаз, ишге андан бек джан аурутхан джокъду, — дегенди ючюнчюсю.

— Мени акъылым бла, зоотехник Шашаудан иш юсюнде тургъан джокъду,—дегенди Алан.

— Ол иш юсюнде бола эсе, тышында ким болады: фермада малчыла аны къараб кёрюрге табмайдыла, — дегендиле къалгъанла.

— Сиз билмегенлей, кесигизни атмагъыз: мен телефон бла ненча кере сёлешсем да, Шашауну конторда табылмай къалгъан тёреси болмайды, — дегенди Алан.

ТЕНГНГЕ КИМНИ САНАРГЪА БОЛЛУКЪДУ?

— Алан мени тенгимди сора, ол меннге не айтырыкъды, —деб Оппан иште бел къатдырмагъанды. Алан бир кюн заводда айлана келиб, Оппанны сыртындан тюшюб тургъанын кѳрюб:

— Тенглерингден, тартынмаймыса, ала тенгли ишлемегенлей, ала тенгли джал алыргъа? — деб, анга урушуб да, юретиб да кѳб сѳлешгенди.

Оппан тынгылаб туруб:

— Да мен сени тенгнге санаб тура эдим, сен менж кесинге тенгнге санамаймыса? — деб кѳзюне къаргъанды.

Алан да:

— Мен сени кесиме тенгнге санайма дегенлигиме, сени тенгли болаллыкъ тюлме, — дегенди.

ХАСАУ БЛА БЕШЕУЛЕН

Элде мюйюшлени санай айланган бешеулен бла Хасауну агъач кесерге таугъа ийгендиле. Арадан ыйыкъ ѳтгенден сора, «иш баджарамыдыла эке» деб Алан ызларындан баргъанды.

Хасау кеси ол бешеулен чакълы бир ишлегенди, алай а бешиси да Хасауну джаратмай, Аланнга тарыкъгъандыла.

— Не бла кыйнайды ол сизни? — деб соргъанды Алан.

— Асыры къарангыгъа дери ишлетеди, кеси къобханлай, эртденбла хахай-тууай этеди, кесим айтхан деб тургъан болмаса, бизге тынгыламайды, бу бир сейир адамды, — дегендиле ала.

— Аллай бирни сизни ичигизде джашаб, шашхынлы болмай къалгъаны андан да сейирди,—дегенди Алан.

БАЙБАЛАНЫ НАСЫБЫ

Ыйых кюн тенгле «юй бийче алыуда кьайсыбыз насыблы болгъанбыз эке» деб селешгендиле.

— Мен юй бийче бла насыбымы амансынмайма, — дегенди Муссалим.

— Мени да хатам джокьду, — дегенди Темиргокь.

— Мен да тарыкъмайма, — дегенди Джума.

— Сиз юй бийче джаны бла кесигизни насыблыгъа санаб тургъанлыкъгъа, Байбаланы насыбы сизден беш къат онглуду, — дегенди Алан.

— Къалай болады сора, бир кюнню сенсе-менсе деб джашамагъанлай?

— Ол сизнича тюлдю: сиз бирер тиширыу бла насыблы болгъансыз, ол а беш тиширыуну насыбын алгъанды.

ЧОКЪАЙ БЛА ДЖАЛЫ

Ийыкъда эки солуу кюн этгенликге, айлыкъ джал толусу бла сакъланлыкъды деб бош айта кере эдим, — дегенди Шытдырыу.

— Джангылыб селеше тураса ансы, джал толусу бла сакъланады, — дегендиле негерлери.

— Ол джангылмайды, сиз джангыласыз, — дегенди Алан.

— Къалай джангылабыз сора?

— Ийыкъда бир солуу кюн болгъан заманда Шытдырыуну эри Чокъай ыйыкъда бир шиша иче эди да, юйге 125 сом келтире эди, ыйыкъда эки солуу кюн болгъанлы уа Чокъай юйге 110 сом келтиреди.

ПАТЧАХХА ТЫЙЫНШЛЫ КЕЛИН

Аланны хоншулары Доду бла Гошакъуш «юйге бир джукъ келтир, биз къарт болгъанбыз» деб джашларына къадалгъандыла. Сора кѣб турмай келин келиб, арбазда той-оюн болгъанды.

Талай заман арадан кетгенден сора, Алан хоншу элге къонакъгъа баргъанында:

— Додуну келинчиги къаллай адамды, арбазгъа джарашханмыды? — деб соргъандыла.

— Оллахий, арбазгъа джарашмагъанды, ол Додудан эсе патчахны арбазында кѣрююрге тыйыншлы адамды, — дегенди Алан.

— Сора кимди ол, аллай улуу болуму болгъан?

— Патчахны эринчеклеринденди.

МИЙИКДЕН КЪАРАГЪАН

— Чумук институтну бошаб, диплом алыб келгенди, — деб танышлары бек къууангандыла, алай а Чумук танышларына алгъынча этмегенди: ала бла бирге джюрюрге излемегенди, бирини юйюне да кирмегенди, джолда кѣрсе да, кѣрмеген кибиб этиб, озуб кетерге огъай демегенди.

— Диплом алгъанлыкъгъа уа бизге алай мийикден къарагъанын аман этеди, — дегендиле ала.

— Андан да мийикден къарамагъанына табу да этигиз, — дегенди Алан.

— Сора не ючюн къарарыкъ эди ол андан да мийикден?

— Дипломну биргесине акъыл да алса.

ТИШЛЕРИ БЛА АУУЗУ

Дадала тишин алдырыгъа больницагъа бара тургъанлай, Шешей тюбоб:

— А къыз, адам тишин а къалай алдырады, Мыждыу алай этиб бир талай тишин алдыргъанды да, энди эт ашаялмайды, — дегенди.

— Сен анга къарама да, ауруй эселе, алдыр, ашаргъа чырта бузугъу боллукъ тюлдю, — дегенди Алан.

— Къалай болмайды сора?

— Да Гытдырый бютеу тишлерин алдырыб тургъанлай да, аны ауузу, бычакъдан башхасы болмагъанча, алай кеседи.

ДЖУМАЛАҚЪНЫ СЫЛТАУУ

Джумалакъ колхозну бригадири болгъанлыкъгъа, ишге алай джан аурутуб кюрешмегенди. Эки-юч кере аны хыртха ургъандыла, алай а Джумалакъ оюм ала билмегенди. Къачда уа ол бригада эм артха къалгъанды. Джумалакъ дагъыда кесин терслеменди. Колхозчуланы джыйылыуларында Джумалакъ трибунагъа чыкыгъанды да:

— Биз быйыл артха къалгъанбыз, алай болса да терслик бизде тюлдю, джылны къолайсызлыгъындады, — дегенди.

— Бригадир къолайлы болса, джыл къолайсыз боллукъ тюлдю, — дегенди Алан да.

КЪАЧАН СЕЛЕШМЕГЕНЛЕРИ

— Мен Нанюхню алмасам, ёмюрю тиширыуну атын сагъынныкъ тюлме, — деб Иштибар алай айтханды.

— Иштибар саулукъдан мен башха адамны эшигин ачарыкъ тюлме, — деб Нанюх да алай айтханды.

Кёб турмай ала экиси да бир юй болгъандыла, алай болгъанлыкъгъа аланы ёрге отлары джанмагъанды.

— Была не эсе да бир-бирлери бла асыры кёб урушадыла, быланы урушханларын тыяргъа керекди, — дегенди Шара.

— Огъай, аланы урушханлары тыйылмаса иги боллукъду, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да урушмагъан заманларында ала бир-бирлери бла аман иги да чыртда селешмейдиле.

ДЮККЮЧЛЕ БЛА ШИШАЛА

Агъашчы Мекей хурджунуна бир шиша салыб келгеннге бир терекни кесдириб тургъанды. Сора аны «иши» ачыкъ болуб, собраниегге салгъандыла.

— Кёб терек сатхан эсе, ишинден чыгъарыргъа, аз сатхан эсе уа, «выговор» бла къояргъа, — деб оноу этгендиле. Сора кесилген дюккючлени санаргъа деб тюз кишиле айыргъандыла.

— Мен этген оноуугъузну тюзге санамайма, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да дюккючлени чегетни ичинде излеб айланмай, балаганда бош шишаланы санаб къойсакъ а.

КИМНИ НЕ БЛА КЕЛГЕНИ

«Былай нарзаннга барыб, бир хурмет этиб келирми эдик» деб джашла джолоучу болгъандыла... Тамада алгъыш этиб, джашла бирер рюмканы агъызгъандыла. Алан а ичмегенди. Ол:

— Мен муну ичаллыкъ тюлме, аны орнуна бир иги джыр джырлайым, — дегенди.

— Бизге бусагъатда джыр керек тюлдю, бирер шишаны тынгкайтсакъ, джырларса, бусагъатда уа муну ич, — деб къадалгъандыла.

— Бусагъатда джырлайым ансы, ол заманда джырларгъа меннге кезюу джетерик тюлдю, — дегенди Алан да.

ЛАУДЖАННЫ БАШЫ

Адамланы башлары джылларына кёре агъармай, бирер заманда нек агъарады эке? — деб соргъанды Ошта.

— Бирини тукъумундан болады, — дегенди Заби.

— Бири кече-кюн демей ишлеб, андан эртде агъарады башы, — дегенди Баллай.

— Уллу бушууу болгъанны да эртде агъарады башы, — дегенди Месей.

— Лауджанны башы башха сылтау бла агъаргъанды былай эртде, — дегенди Алан.

— Не сылтауду ол сора?

— Эм алгъа аны башына юч акъ тюк чыкыгъан эди, алагъа кыйнала, энди уа башы саулай да агъарды да къалды.

ЮЙ БИИЧЕСИ БЛА АКЪЫЛЫ

Юй бийчелерин кимле бек сюедице деб сёлешген джерде хар ким «ол» «бу» дей келгендице да, сора Хайруллада тохтагъандыла.

— Хайрулла бек суююб алгъанын билеме, алай а алгъандан сора, не эсе да юй бийчесинден сууугъанды, — деб Алан разы болмагъанды.

— Сууугъан зат да этмегенди, бекден бек кызыб баргъан болмаса, юй бийчеси амалтын акъылындан чыгъыб барады, — дегендице ала.

— Да мен сиз айтханнга ийнандым, алай а юй бийчеси кыюуб кетсе, Хайрулланы акъылы орнуна келликмиди эке? — деб соргъанды Алан.

АДЕТНИ АРТЫ АЛЛЫНА

— Алан, айыб этме, сеннге бир сорлугъум барды, — деб элни тарыкъдырыучу Туююшбий Аланны аллын алгъанды.

— Сор, мен билген зат эсе, — дегенди Алан.

— Адам тууса, кыууаныб, ёлсе уа джылагъан адет кыайдан чыкыгъанды?

— Аны кыайдан чыкыгъанын айталлыкъ тюлме, алай а сени юсюнге ол адетни арты аллына этерге керек эди, — дегенди Алан.

КЕСИ БЛА ДЖАЗГЪАНЛАРЫ

Алан издательствода ишлеген заманында Городбий джазгъанларын ийгенди. Сора хапар билирге талай кюнден кеси да келгенди.

— Быланы басмагъа берирге боллукъ тюлдю, — дегенди Алан.

— Башхаланы болуб, мени нек болмайды, ала менденми игидиле, мени нек джаратмайса? — деб, Городбий кетерге унамагъанды.

— Джазгъанларынгы джаратмайбыз ансы, кесинги уа джаратабыз, — деб Алан аны джюрегин тынчлыкълы этгенди.

БАЙБАТЫРНЫ РЕЗОЛЮЦИЯСЫ

— Байбатыр мухургъа, телефоннга, «Волгагъа» ис болгъанлы, кесин аллахны келечисине санаиды, — деб Джукъарт хапар айтханды.

— Неден билесе аны кесин уллу кѳргенин? — деб соргъанды Алан.

— «Мен резолюция салсам, не уллу иш эсе да, ол ишни битгеннге сана да къой», — деб алай сѳлешеди.

Ала да алай айта тургъанлай, Гондур келиб:

— Байбатыр иш тюл эди, Ташкентде джер тебрениу Кавказгъа да кѳчер деб къоркъуб, ичимде джаным джокъду, — дегенди.

— Аны юсюнден бизге эм уллу болушлукъ этерик Байбатырды, — дегенди Алан.

— Не бла этерикди сора?

— Джер тебрениуню бери ийме деб биз заявление джазайыкъ да, Байбатыргъа резолюция сал дейик да тилейик.

ДЖАЛКЪАУ БОЛЬНИЦАДА

— Шаботай не заманда да кьолай адам тюл эди, бюгюн а артыкъсыз да бек джюрегими джарыб кьойгъанды, — деб Баджай Аланига тарыкъгъанды.

— Не этди ол сениге бюгюн больницада тургъанлай? — деб соргъанды Алан.

— Чынты ол ауругъан этеди деб, мен тенглери да алыб барсам, больницаны огъары джанында къырдышда олтуруб, къайда болмагъан тели хапарланы айта тура.

— Къалгъан заманны билмейме, бюгюн ючюн а бош кёлкълды боласа.

— Да ауруй эсе, аллайла эте къалай айланады?

— Ауругъан а этеди, алай а бюгюн хар ким солугъан ийых кюндю, аны аурууу да солуулукъ берген болур, — дегенди Алан.

АЛГЪЫН БЛА ЭНДИ

Алгъын Матча не тютюн ичмей эди, не аракъыны аузуна салмай эди, энди уа кюнюне бир пачканы бошайды, тартхан да кёб этеди, — деб сёзюн этгендиле.

— Да алгъын аны тамадасы Саламат эди, — дегенди Алан.

— Биз Саламатны юсюнден сёлешмейбиз, Матчаны юсюнден сёлешибиз.

— Да мен аны билеме, алай а Саламат не тютюн, не аракъы ичмей эди.

АУАЗ БЕРИУЧЮ

Дондук кесини не эте айланнганына сагыш этмей, адебни, ишленмекликни юсюнден кимге да ауаз берирге бек сыйгенди. Бир джолда уа ол Аланнга тюбөб, ауаз бере тебрегенлей, Алан анга:

— Дондук, бир магнитофон алыб, ауаз бергенинги ары джаздырыб кьойсанг, иги боллукъ эди, — дегенди.

— Мен магнитофону биргеме кёлтюрюбю айланькъма, къалайда тюбөсем да, сизден билген билимми къызгъанькъ тюлме.

— Да биргенге алыб некъ айланаса, бу бизге юретиб айтычу сёзлеринги магнитофоннга джаздырыб, кесинг тынгылай турсанг, ким билсин, бир джукъ ангылар эсенг а деб айтханлыгъымды, — дегенди Алан.

ПОВЕСТНИ КЕМЛИКЛЕРИ

Канчарны повестин талай адам окъуб, кемликлерин айтхандыла, алай а ол, махтау сакълаб тургъан болмаса, кемлик деген сёзю эшитирге да унамагъанды.

— Мени повестимде джазылмай къалгъан зат джокъду, сиз иги сагыш этмегенлей айтасыз, — деб, Канчар барын да терслегенди.

Сора Алан ёрге туруб:

— Энди, тюзюн айтыргъа, сени повестинги кемлиги джокъду, алай а зыбыр тартылгъан нартюх уннга сууукъ суу къуйсанг, ол бир джерге джыйылмагъанча болуб къалгъанды, — дегенди.

МОДАНЫ КЪАЛЛАЙ БИРГЕ БАРГЪАНЫ

Уппу тюкенде бир ариу жемпер алыб, къагъытха чырмай тебрегенлей, тенг кызы чам этиб:

— Къагъытха чырмай да айланма да, юсюнге кий да кьойсанг а, — дегенди.

— Огъай, юйге баргъынчы киерик тюлме, — дегенди Уппу.

— Да сен юйге джетгинчи жемперинг модадан чыгъарыкъды, — дегенди тенг кызы.

Уппу къалай этерге билмей сирелгенин кёрюб, Алан:

— Эгечим, ашыкъма, юйге барсанг киерсе, къалай алай да бизни тюкеннге модадан чыкъмагъан кийим келмейди, — дегенди.

АДАМЛА БИРЧА ТУРМАЙДЫЛА

— Акъыллы, иги адамды деб тургъанынг да бара-барады да бузады да кьояды, — деб Орта кимледен эсе да джаны кьыйналыб селешгенди.

— Кимледиле сени джанынгы былай инджитгенле? — деб соргъандыла тенглери.

— Атамы эгечлери Маймулат бла Муслимат тургъанлай, ким боллукъ эди, кьыйынлыкъны сакъласанг, кеси адамынгдан сакъла.

— Ала экиси да акъыллы, эсли тиширыуладыла, керексизге айтырыкъ тюлдюле, — дегендиле тенглери.

— Огъай, Орта тюз айтады: Муслимат бла Маймулат аллында бир тюрлю, ардан а бир тюрлю этгендиле, — дегенди Алан.

— Не этгендиле оора?

— Орта тютюн ичгенин кьойгъанында, бюсюреу этген эдиле, аракъыны кьойгъанында, алгъыш эте эдиле, юй бийчесин кьойгъанында уа урушхан этгендиле.

ДУПБИЙНИ ДЖЮРЕГИ

— Тоба, тоба, бу сейир затха бир къара, — деб Дупбий кёкюрегини онг джанындан тутханды.

— Неси барды, нек тутаса? — деб соргъандыла джашла.

— Джюрегим онг джанындады, мен эндиге дери аны билмей къалай тургъан эсем да.

— Ай аллах разы болсун сеннге, мени былай къууандырдынг эсе, — деб, Алан Дупбийни къолун тутханды.

Дупбий не айтыргъа да билмей:

— Сора мени джюрегим онг джанында болгъаны ючюн сен нек къууанаса? — деб сейирсингенди.

— Да мен эндиге дери сени чыртда джюрегинг болмаз деб тура эдим, — дегенди Алан.

ДЖОЛОУНУ ДЖУМУШУ

— Джолоу тышында да ишлеб, юйге келсе да, бютеу юй джумушну кеси этеди, ол юй бийчесин алай олтуртуб, суратына къараргъа деб алмагъан эсе, — деб Хора айыб этиб сёлешгенди.

— Сен билмей сёлешесе ансы, Джолоу кесине тынчы этеди, — дегенди Алан.

— Сора тишируу табджанда олтуруб, кесине кюн чакъыра, бу да не джумушну да этиб айланнганын тынчхамы санайса?

— Да анга айтханымы этдиреме деб бошунагъа кюрешгенден эсе, кеси этиб къойгъаны анга эки къат тынчды.

ДЖИТДЖАУНУ УСТАЛЫГЪЫ

— Сау кӗаллыкӗ, ол Мусурат деген бир алапат доктор кӗреме, — деб Шуша Аланга хапар айтханды.

— Больницада бир кюнню джатмагъанлайынга, аны кӗаллай доктор болгъанын кӗайдан билесе? — деб соргъанды Алан.

— Больницада джатмагъанлыгъыма, беш кюннге беш тишими алдырыб, орунларына да пластмасса тишле салдырыб, ох деб кӗалгъанма.

— Салыргъа джарамайды ансы, тиш алыргъа уа Мусуратдан Джитджау онглуду, — дегенди Алан.

— Ол тӗююшючю Джитджаугъама айтаса?

— Хо, анга айтама, ол бир джолгъа Жижиуну юч тишин алгъанды.

ДЖОППАНЫ СЮЙГЕНИ

— Сӗюген кӗзынг тамам ариу болса, не этерге керекди? -- деб джашла бир-бирлерине соргъандыла.

— Болджал сала турмай, ол кюн огъуна юйюнге келтирирге керекди, — дегенди бири.

— Келирге унамаса да, хаман келечи-тӗречи салыб, юйюнге джыяргъа керекди, — дегенди экинчиси.

— Аны ариулугъун махтаб, джыр этерге керекди, — дегенди ючюнчюсю.

— Ючюгюз да билмейсиз, сен сӗюген кӗыз сенден ариу болса, хаман кӗадалыб дарман ичерге керекди, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да «ариуну аурууу кӗбдю» дейдиле.

НИСЛАН БЛА ГОЛУН

Нислан юй бийчеси Голунну кьоя айланганын эшитиб, Алан салыб баргъанды.

— Сен анга аманды деб кьоя эсенг, терссе, бир хатасы джокъду, — деб Алан Нисланга урушханды.

— Кеси аман болгъаны ючюн тѳезерик эдим, барабарыб, сабий болса да, анасына ушар деб кьоркъама, — дегенди Нислан.

— Сен аны ючюн кьоркъама, Голун кеси да суймейди юйде сабий боллугъун.

— Неқ сора?

— Атасына ушар деб кьоркъгъандан.

ТАКСИСТЛЕ

Алан бир башха шахаргъа барыб тургъанлай, биреулен тюеб:

— Бу джол болмаса бери келмеген эдим, сизде таксистле къалай сейир адамладыла, — дегенди.

— Нелерин кѳрюб айтаса? — деб соргъанды Алан.

— Счетчик 36 капек кѳргюзте тургъанлай, сау сомну берсенг, ызына джукъ къайтармай, «сау бол» деб кьоядыла.

— Айыб этме, къарнашым, мен бу шахардан тюлме, мен джашагъан шахарда таксистле былача этмейдиле, мен быланы айыбларын бойнума алаллыкъ тюлме, — дегенди Алан.

— Сиздегиле къалай этедиле?

— 36 капекни орнуна сомну берсенг, алыб хурджуннга уруб, «сау бол» деген сѳзю да айтмай кьоядыла.

ДЖИБИЛНИ НЕК КЕРМЕГЕНИ

— Дуняда кьуджур адамла кёбдюле, — дегенди Чалыу.

— Алай нек айтханлыгынг болду? — деб соргъанды Алан.

— Да былай къараб турама да, Джабилде аз-кёб да акъыл кёрмейме.

— Былай къараб огъай, башын ачыб къарасанг да, кёрлюк тюлсе, — дегенди Алан.

КЪОНАЙ КИМНИ АЛДАЙДЫ?

Къонайны юй бийчеси Ладифа келиб:

— Ол киши заманында юйге джыйылмайды, келмей къалгъан кечелери да болады, меннге бир болушугъуз, — деб Аландан тилегенди.

— Къайда айланады сора, билмеймисе? — деб соргъанды Алан.

— Билеме, меннге дуняны ариуун айтыб алдаб, тос къатынына кетиб къалады.

— Ладифа, мен сеннге бир басымлы адамса деб, бюсюреу этиб тура эдим, сен асыры дженгиллик эте кёреме, — дегенди Алан.

— Не бла дженгиллик этеме сора?

— Сен бусагъатда келиб тарыкыгъан этесе, тос къатыны уа, Къонай анга дуняны ариуун айтыб алдаб, сеннге келиб къалгъанлыкыгъа, келиб чыртда тарыкымайды.

ЭМ НАСЫБЛЫ АДАМ

Не заманда да адамла насыбны юсюнден кёб сёлешедиле. Насыблыгъа хар ким бирер тюрлю адамны санайды. Бир къаууму эм насыблыгъа уллу къуллукъчуну санайды, бир къаууму — джагъы болгъанны, бир къаууму—бай адамны... Бу затны юсюнден сёлешген заманда Алан:

— Мен ангылагъаннга кёре, эм насыблыгъа саналлыкъ адам башхады, — дегенди .

— Кимди ол сора?—деб соргъандыла анга.

— Юй бийчеси бла тогъуз-он джыл джашагъандан сора, «мен ёмюрлюк джашауума башха тиширюуну алмай, муну алгъанымы къалай иги этген эдим»,— деген адам.

АРБА БЛА МАШИНА

— Кеслерини энчи машиналары болгъан талай джаш «ий, алгъын заманлада адамла ёгюз арбаны къалай джюрютгендиле», деб хапар айта тургъанлай, Алан келгенди.

— Сора машинаны джюрютгенден эсе, арбаны джюрютген тынч тюмюдю? — деб соргъанды ол.

— Эшта, эшта, сен сау къалгъын, — деб джашла къулгендиле.

— Тоба, тоба! — деб Алан сейирсингенди.

— Неге сейирсинесе сора? — деб соргъандыла ала.

— Даулет-Герий арбачы заманында тенгин кёрсе, арбасын тохтатыб, алай саламлаша эди, энди кёрсе уа, «Волгасын» тохтаталмай, къатынг бла джел ургъанча озуб кетеди.

АУРУГЪАН БЛА ГРАДУСНИК

Бу бюгюн ишге келмей нек къалды деб Алан Иланукълагъа кирсе, Иналукъ «ауруйма» деб джатыб тура.

— Не болгъанды сениге, тюнене сау айлана тура шой эдинг да? — деб соргъанды Алан.

— Да не эсе да ауруб къалдым, температурам да уллуду.

Алан эрлай Иналукъгъа градусникни салгъанды. Бир кесекден алыб къараса — 36 градус.

— Алай болургъа мадары джокъду, — деб Иналукъ ынгычхагъанды.

— Кесингсе терс, аурурунгу аллы бла градусник бла тилинги бир этсенг а, — дегенди Алан.

КЮН БЛА ДЖЮРЕК

— Бучадан тюрлю адам кёрмегенме, не танг атады деб, не кюн тиеди деб къууаныргъа билмейди, — дегенди Ганчо.

— Сен бош сейирсинесе, Буча тюз этеди, — дегенди Алан.

— Къалай тюз этеди сора?

— Кюн тийгенликге, харам адамны джюреги джарыкъ болмайды сора, ол не зат ючюн къууанныкъды?

КЕКЕЛЕЙНИ ИГИЛИГИ

Кёкелей кесин элде биринчиге санагъанлыкъгъа, джашла аны ортагъа алыб джюрюмегендиле, тёрге олтуртмагъандыла, анга оноу сормагъандыла.

Бу затла Кёкелейни бек кыйнагъандыла. Тёзе-тёзе туруб, сора бир кюн ол, болушлукъ излей, Аланнга келиб:

— Шо, мен кяаллай джаш болгъанымы бир айт, — деб тилегенди.

— Сени иги джаш болгъанынгы мен кесим билеме, алай а айтыб кишини ийнандыраллыкъ тюлме, — дегенди Алан.

ГАЖПАНЫ САГЪАТЫ

Гажпа эртденбла кечге кяалыб келсе, «сагъатым артха кяалгъанды да, аны бла кечикгенме» дегенди, ингирде ишден эртде кетсе уа, «сагъатым алгъа баргъанды да, аны бла кетиб кяалгъанма» дегенди.

Сора бир кюн Гажпа, джыйылыугъа кечге кяалыб келиб, «биягъы сагъатым» дегенлей, Алан ёрге кьобуб:

— Сен кесингча терсине барыб тургъан сагъатны кьой да, бир маджал сагъат алсанг а, — дегенди.

ХЫЙСАНЫ ИШИ БЛА ПОРУЧЕНИЕЛЕРИ

Хыйса устаз болуб ишлегенди, алай а поручениелери асыры кёбден устазлыкъ ишине джарсыулукъ тюшгенди.

— Поручениелерим бир да кёбдюле, джал алыб тургъан устазлыкъ ишимден эсе алагъа кёб заман кетеди, энди бир мадар этигиз деб барыб айтмай эсем, — деб Хыйса тарыкъгъанды.

— Бек тюз айтаса, анга мадар барды, алай а эндиге дери да джюрегинги бош кыйнамай, джукъгъа да бармагъанлай, мадарны кесинг этиб къояргъа да боллукъса, — дегенди Алан.

— Сора кесим не мадар этерикме?

— Джал алгъанынги поручениелеринг ючюн алгъаннга сана, устазлыкъ ишинги да—поручениеге сана.

КЪАР БЛА КЪОЧХАР

Чаммай «Къар бла къочхар» деген повестин джазыб бошаб:

— Хар ким кёлюнге келгенни бир айтыгъыз, — деб окъугъанды.

Повесть «игиди» деб айтырча болмагъанды, алай а Чаммайны кёзюне къараб «аманды» деб да киши айталмагъанды.

Сора Алан туруб:

— «Къар бла къочхар» деб повестинге таб атагъанса, алай а сени повестинг харам болгъан къочхарны терисини багъасы да джокъду, китаб болуб чыкъса уа, багъасына он къочхар алыргъа боллукъса,—дегенди.

ЕЛКЮЧ АЧХА

Баллай «бир айдан къайтарырма» деб, беш адамдан онушар тюмен ёлкюч ачха алгъанды. Узаймай болджал джетгенди, Баллайгъа уа ачха тюшмегенди. Сора ол, сёзюме ётюрюкчю болмайым деб, барыб беш адамдан ёлкюч онушар тюмен алыб, ол биринчи алгъанларына

бергенди. Къараб къарагъынчы биягъы болджал джетгенди, Баллайны хурджуну уа биягъынлай къуру болгъанды. Былагъа да сѣзюме ѳтюрюкчю болмайым деб, Баллай дагъыда бир башха адамладан ѳлкюч 500 сом алыб, ол экинчилеге бергенди.

Алай бла Баллай 500 сомну орнуна 1500 сом ѳлкюч ачха алгъанды.

БАШХА ЭЛНИ КЪЫЗЛАРЫ

Алан автобусда Гыджынайны кѳрюб:

— Къайры тебегенсе, Гыджынай, арбазынгдан чыгаргъа суймей эдинг да?—деб соргъанды.

— Сени да аллах сыйласын, сабийле уллу болгъандыла, энди ол абадан джашчыкыгъа бир джукъ этер эдик дей эдим, бир болмагъаннга джалгъашыб къалгъынчы, — дегенди Гыджынай.

— Узакыгъа джайылыб айланмай, кесигизни элигизде къарасанг а?

— Айхай, кесибизни элибизде къызланы джаратмайды.

— Да ол кесини элинде къызланы джаратмай эсе, башха элни къызлары аны джаратырыкъ тюлдюле.

ИШГЕ ДЖАНЫ АУРУГЪАН АДАМ

— Туура ол Битокъа бир алаамат адам болгъанды, ишге аныча джан аурутхан адам кѳрмегенме, — деб Ди-диуала хапар айтханды.

— Битокъа аман джаш тюлдю, алай а ишге андан да бек джан аурутханла бардыла, — дегенди Алан.

— Кимди ол сора?

— Ол а Чаккуду.

— Ол ишге джан аурута эсе, аурутмагъан кимди сора?

— Сиз билмегенлей айтмагъыз: Чакку ишлей тургъан джеринде ичиб, не бек эсирсе да, ишге асыры бек джаны ауругъандан, юйюне кетиб къалалмай, станокну джанында джатыб къалады.

АЛАН БЛА ЧУПА

Аланны эсинде-бусунда болмай тургъанлай, «Алан Чупуну ала айланады» деб элге хапар джайылгъанды.

— Алан, бизге джукъ билдирмегенлей, элде эм огъурсуз къызны къачыра айлана болурса дейме, — деб Къралбий бла Датди кёлкъалды болуб сёлешгендиле.

— Мен сизни не айтханыгъызны ангыламайма, — дегенди Алан.

— Да ангылаймыса сен, Чупуну къачыра айланаса сора?

— Халкъ андан къачады сора, мен аны къалай къачырлыкъ эдим? — дегенди Алан да.

БУФЕТДЕ

Алан буфетге кириб лимонад иче тургъанлай, Хушдурай келиб, 150 грамм аракъы алгъанды. Хушдурай ичерини аллы бла тюкенчи Татийге айланыб:

— Иги эгечим кибик, стакан бла бир сууукъ суу бер ызындан ичерге, — дегенди.

Алан Хушдурайгъа къараб:

— Иги къарнашым кибик, ич да къой: сен артдан суу излеринги билиб, Татий аракъыгъа джортдуруб къуйгъанды, — дегенди.

КИМНИ НЕК КЪЫЙНАЛГЪАНЫ

Халлай къачан сабий табады деб къайын анасы да, къайын кызлары да аллына къараб тургъанлай, ол ёлген сабий табханды. Халлай кеси да, анасы да бек къыйналгъандыла, алай а эм бек къыйналгъанла Халлайны къайын кызлары бла къайын анасы болгъандыла. Ала бутларын-къолларын туюуб джылагъан заманда, Къарабийче алагъа кёл табдырыб:

— Джаныгъызгъа болайым, былай кемсиз этмегиз, къалгъанларыгъызгъа да бир ырыслагъыз, — дегенди.

— Да не этсинле, хариб, алагъа артыкъ къыйынлыкъ джетгенди, — дегенди Алан.

— Сора нек джетеди артыкъ къыйынлыкъ?

— Да ала «келинчик сабий таба эсе, бернеден башыбыз бла барабыз», — деб къууанч тыбырлы болуб тура эдиле.

КЪАРТ АММА БЛА МИНАКАЙ

Минакай, башын да бурма этдириб, кёзюн-къашын да бояб, меннге ким къарайды эке деб келе тургъанлай, аллына бир къарт амма чыкъгъанды. Минакай, аны ызындан бир талайны къараб туруб, эрнин да чойюруб:

— Бу насыбсыз джан юйюнде олтуруб турмай, орамга чыгыб, тишируулары бетлерин да нек джояды, — дегенди.

Алан аны сёзюн кёлтюралмай:

— Иги кызы, ол кьарт амма сени тенгли заманында, анга кёб джаш таралыб, джыр, ийнаретгенди, сени кёрген а билген джырларын да унутурукьду, — дегенди.

ТАХАН БЛА ГОБАШ

— Тахан алгын хауле болгъанлыкьга, юй бийче алгъанлы хайт деб адам болгъанды, алгыннгы тиширууларына кьарагъан да этмейди, — деб Бижа хапар айтханды.

— Юйленгинчи бизни Гобаш да алай эди, энди уа боюнсхагъа бойнун джарашдыргъанды, — дегенди Алан.

— Сора ол алай юйге джарашыб кьалай кьалды?

— Джарашханны кьой, юй бийчесини кёлюне джетер ючюн, тюкеннге кирсе, тишируу кийимле сатылгъан джерге да кьарамайды.

БУФЕТЧИГЕ БЮСЮРЕУ

— Биз аны алай кьойсакь, адам тюлбюз, ол бизни ким болгъаныбызны алкын иги билмейди, — деб Джашыуай бла Бадаш, ауузлары от чагъа, келе тургъанлай Алан тюбегенди.

— Буфетчи Хабат бизни телиге санагъанча этгенди, тёртджюз грамм аракьы алгъан эдик да, джюз грамы, сёзсюз да, суу эди, энди ол алайда ишлесе, керти айтады, — деб Аланга хапар айтхандыла.

— Сиз анга бош хыршыланасыз, ол сизге заран салмагъанды, хайыр этгенди, — дегенди Алан.

— Суу ичирген хайырма этеди?

— Да аракъыны ичирсе, не хайыр этерик эди? Ол сизни саулугъугъузну сакълагъанды: сиз тарыгъыргъа керек тюлсюз, ызыгъызгъа къайтыб, бюсюреу этерге керексиз.

ХАЛПАШАГЪА ЮЙ БИЙЧЕ

Халпаша бир кюн Аланнга келиб:

— Меннге былай бир иги къыз табсанг а, мен юйде кесим джашагъанлы эки-юч ай болуб келеди, — деб тилегенди.

— Билмей айтаса ансы, сеннге иги къыз керек тюлдю, — дегенди Алан.

— Нек керек болмайды сора?

— Да биринчи юй бийченги асыры къарангъды деб къойдунг, экинчи юй бийченги асыры джарыкъды деб къойдунг, энди уа сеннге орталыкъ къыз керекди.

АЛАН БЛА КЕЗАЛА

Алан, бара тургъанлай, Кёзалагъа тюбед, экиси да иги ашхы ушакъ этгендиле. Сора Кёзала, ышара-ышара:

— Кете барайым, дунья бла бир ишими къоюб келе тура эдим, — дегенди.

— Аны ючюн хата джокъду, мен а дуньяны къоюб келесе деб тура эдим, — дегенди Алан да.

КИМНИ КЪАЙСЫ ТЮКЕННГЕ БАРЛЫГЪЫ

Алан бла Джаухарат тюкенде сатыу эте тургъанлай, Ёзденбий бла Баталбий келиб, Джаухаратха аууз джет-диргендиле.

— Иги къыз, бизни да алсанг а тюкенинге, кимге болса да сатар эдинг, сени кълунгда багъабыз чыгъарыкъ эди, — дегендиле.

— Къарайма да, джашла, сиз бу тюкеннге джангылыб келгенсиз, — дегенди Алан.

— Къайсы тюкеннге барыргъа керекбиз сен мурат этгенден?

— Былай орамны ёргеракъ баргъанлай кёрлюксюз: аллында уллу харифле бла «Уцененные товары» деб джазылыб турады.

ЧОМАЙНЫ НАЗМУСУ

Чомай кече назму джазыб, танг атханлай да Аланнга келтириб:

— Шо, аллах ючюн, окъу да, кълунге келгенни бир айт, — дегенди.

Алан назмуну окъуб:

— Ай анасыны уа, бёрксюз кълалыргъа тебегенсе, — дегенди.

— Алай неқ айтханынги мен ангылаялмайма, — деб Чомай Аланнга къарагъанды.

— Аны ангыламазча джугъу джокъду: эгеринг тюлкюню джетиб тутханды, алай а терисин зыраф этиб кълыйгъанды.

ТОКЪБАЙНЫ ГОНОРАРЫ

Токъбай газетге тюрлю-тюрлю статьяла джаза тургъанды, сора бир джолда уа Аланнга тюбөб:

— Ахырсы, бу редакцияда ишлегенлеге мен не айтыргъа билмейме, — дегенди.

— Не этгендиле ала сеннге?

— Этиб а джукъ да этмегендиле, алай а эм артда статьяма аз ачха ийгендиле.

— Къаллай бирди?

— Юч сом бла 98 капек.

— Сени бош джанынга тиеди: сомлары аз болгъанлыкъгъа, капеклери кёбдюле, — дегенди Алан.

ЛИТЕРАТУРОВЕД БЛА ГИНЯХ

— Литературовед хар кимни джазгъанына бирча къараргъа керекди, Чомур а алай этмейди, — деб, Гинях джаны къыйналыб сёлешгенди.

— Ол аллай адамды деб а турмайма, сен несин кёрюб айтаса? — дегенди Алан.

— Къалгъанлагъа къалай болгъанын къалгъанла кеслери биле толурла, мен кесим а меннге тюз къаралмагъанын билеме, сен айтханча, Чомур алай тюз адам эсе, сора ол мени поэмамы ангылаялмай джаратмайды.

— Сен кесинг поэзияны не болгъанын ангылагъынчы, ол сени поэманы ангылаяллыкъ тюлдю, — дегенди Алан.

ЧУГУНУ ДЖАШ ЗАМАНЫ

— Бу кызлагъа къарай башыма акъ тюк чыкъды, — дегенди Чугу.

— Не болгъанды, кызлагъа нек къарайса? — деб соргъанды Алан.

— Алагъа джукъ да болмагъанды, алай а юй бий-чем къартдан къарт, ариу кызла уа кёбден кёб болуб барадыла, — деб Чугу ахсыннганды.

— Да сени джаш заманынгда да юй бийченг къартдан тохтаб, тыбырда къалмаз ючюн келген эди сеннге, сора бусагъатда джаш, ариу кызла бла башынгы нек аурутаса? — дегенди Алан.

КЁКНЮ КЪАЙСЫ КЪАТЫНДАН?

— Адамла кеслерини ненча мысхал тартханларын билмей, былай уллу-уллу нек сёлешедиле эке, огъесе бизни джукъ ангыламагъаннгамы санайдыла, — деб Мухадис кимге эсе да таш чартлатханын Алан эшитгенди.

— Мухадис, сабыр эт, къой, кесинги быллай бир къыйнама, не болгъан эсе да бир хапар айт, — дегенди Алан.

— Да не хапар айтырыкъма, Мидиу кишиден онглу болмагъанлай, сиз джерде джаратылгъансыз, мен а кёкден тюшгенме дейди.

— Сен мени сагъышлы этиб къойдунг да, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да Мидиу кёкню биринчи къатындан тюшген эсе, бир иги, джетинчи къатындан тюшюб, джугъун затны аурутмагъай эди.

ЮЙ БИЙЧЕ БЛА СЮЙЮМЧЮЛЮК

— Юй бийчеси джаш табханында, Ханукъ юй бийчесине саугъа алмай, сүйюмчюлюк айтхан адамгъа иги саугъа этгенди,—деб Гаган Ханукъгъа айыб этиб селешгенди.

— Алай этген эсе, бек тюз да этгенди, — дегенди Алан.

— Къалай тюз этеди сора, юй бийчесине да алса уа?

— Да къыз, джаш болса да, ол туугъан сабийни юй бийчеси табарын Ханукъ биле эди, ким сүйюмчюлюк айтырын а билмей эди.

ТУУГЪАН КЮНЮНЕ САУГЪАЛА

«Туугъан кюнюмдю» деб Алан ёмюрде аш-суу къурамагъанды, «бюгюн туугъан кюнюмдю» деб кишиге да айтмагъанды, айырылыб ол кюн иги ишлегенди.

Хижди бла нёгерлери уа бир кюн Аланнга тюбоб:

— Сен онбешинчи числода туугъанынгы унутуб къойгъанбыз да, артдан эсибизге тюшгенди, биз саугъала алыб тура эдик, аллах айтса, экинчийыл унутмазбыз,—дегендиле.

Алан джашланы кука сёзлерин ангылаб:

— Быйыл да кеч болмагъанды: туугъан кюнюмю эски стиль бла белгилерге деб турама, саугъаларыгъызны 28-чи числода келтириси, — дегенди.

КЪЫЗ СЕНИ СЮЙЮБ ЕЛЕ ТУРСА

— Джаш къызны суйсе, не сылтау бла да аны къызгъа билдирмей къоймайды, къыз а тартынады да турады,—дегенди Урузмакъ.

— Джаш суйгенин тюз билдирген огъай эсенг, «джаным-кёзюм, джюрегими тамыры, сенсиз меннге джашау джокъду» деб да сёлешеди кыызгъа, — дегенди Алан.

— Да эркиши, тишируу да тенг эселе, джаш айтханча, кыыз да: «сени суйюб ёлюб барама» десе, не боллукъ эди? — дегенди Урузмакъ.

— Акъылы болгъан кыыз суймеклигин билдиргенликге, джюрегини алай болуб тургъанын келин болуб баргъынчы билдирлик тюлдю, — дегенди Алан.

— Нек сора?

— Да джаш айтырыкъ сёзлени кыыз айтыб тебресе, сора джаш кызыны тилерик тюлдю, кыыз джашны тилерикди.

ЧЕККУНУ ЛЕКЦИЯЛАРЫ

Алан кинотеатргъа бара тургъанлай устаз Чеккугъа:

— Не эте тураса, къалайды ишинг-халинг? — деб соргъанды.

— Бир зат хатам джокъду, кесим къалай мурат эте эсем, алай джашайма, бюгюн да студентлеге былай, джюрегим излегенча, бир алакат лекция окъугъанма да, къууаныб турама, — деб Чекку обсар-джабсар сёлешгенди.

— Лекцияларынгы студентлени джюреклери излегенча окъуб, аланы да бир къууандырсанг, къалай иги боллукъ эди, — дегенди Алан да,

СЮЙГЕН КЪЗЫНГ БАШХАГЪА КЕТСЕ

— Суйген къзыннг башхагъа кетиб, артда джолда аны кёрсенг, бир аманды, — дегенди Уммет-Алий.

— Эри бла «Волгада» айланнганын кёрсенг, андан да аманды, — дегенди Шибир.

— Мен андан да аман болгъанын да билеме, — дегенди Алан.

— Не заманда?

— Суйгенинг башхагъа кетиб, сора ау алгъан заманда «келинчикге алгъыш эт» деб къолунга алгъыш аякъны тутдурсала.

ЮЙДЕ ЭМДА ТЫШЫНДА

— Мен энди юй бийчемден айырылмай эсем, болмайды, — дегенди Набий.

— Нек сора? — деб соргъанды Алан.

— Да тышында адамла меннге оноу сорадыла, юйде уа кесими юй бийчем айтханымы этерге унамайды..

— Огъай, юй бийченгден айырылма, аны амалы тынчды, — дегенди Алан.

— Къалай сора?

— Юй бийченг бла юйде сёлешме да, тышында сёлеше тур.

МОСКВАДАН КЕЛЕ

Москвадан келе Алан да, Бичил да бир купеде болгъандыла.

— Бичил, нек келген эдинг ара сахаргъа, къалай болду джолунг-ызыннг? — деб соргъанды Аслан.

— Тейри, бу джол а рысхым аллыма келиб къалгъанды, бир учуз кюйюзлеге ычхыннганма,—деб Бичил хапар айтханды.

— Оллахий, сени багажынгдан мени багажым ауур кёреме, — дегенди Алан.

— Ай, анасыны уа, мен да сени бла болсам, къалай иги боллукъ эди, къайдан алдынг? — деб соргъанды Бичил.

— Мен бир джерден алыб къоймай, талай джерден алгъанма.

— Бери айт адреслерин, мен энтда узаймай келген этерикме.

— Да тюзелиб ала биллик эсенг, адреслери ма быладыла: Уллу Театр, Гитче Театр, Ленин атлы библиотека, Третьяковка дагъыда тюрлю-тюрлю музейле.

ЮЙ БИЙЧЕНГ КЪАРТ БОЛСА

— Мен юй бийчемден онбеш джыл тамадама, алай а мен джашлай тургъанлай, ол къарт болуб барады, энди къалай этерик эсем да, — дегенди Бахар.

— Тюз айтаса, юй бийченги джылы келгенди, сен а джашлай тургъан огъай, алкъын акъыл-палыкъ да болмагъанса, — дегенди Алан да.

КИМДЕН КЁЛЮ КЪАЛГЪАНЫ

— Туура кереклиге керексизге да ол Шашайдан кёлкъалгъыч адам кёрмегенме, не бош затха да кёлкъалды болады да тебреди, — дегенди Фарида.

— Къуру сенденми къалады, огъесе хар кимден дамы къалады? — деб соргъанды Алан.

— Джангыз менден къалса уа, къулагъыма аллыкъ да тюл эдим, бу элде ол кёлкъалды болмагъан адам къалмагъанды ансы.

— Бизни Хошудан ол да маджал кёреме, — дегенди Алан.

— Ол а не дейди?

— Аны уа адамладан огъай, джерден да къалады кёлю.

— Джерден а нек къалады?

— Юсюнде джюрюгеним ючюн бюсюреу этмейди деб.

КЪЫЙНАЛГЪАН БЛА КЪУУАННГАН

— Бир къауумла аракъыны кёрселе, къууаннган этедиле, бир къауумла уа къыйналгъан этедиле, — деб Аланга халар айтхандыла.

— Мен аракъыны кёрсе, бир къууаннган, бир къыйналгъан адам да билеме, — дегенди Алан.

— Кимди ол сора, кеси да алай нек этеди?

— Ол бизни элчи Мушамды: аракъыны кёб кёрсе, къууаннган этеди, аз кёрсе уа, къыйналгъан этеди.

ДЖЫЙЫЛЫУДА

— Машдар бюгюн бетими джерге сугъарыкъ этгенди, — деб Чокку Аланга тарыкъгъанды.

— Не этгенди сора?

— Джыйылыуда хурулдаб джукълагъанды.

— Аны уа керти да аман этгенди, Дыбыкны дамы кёрмей эди? — дегенди Алан.

— Сора Дыбыкны неси бар эди.

— Дыбык хурулдамай джукълай эди.

МАУКА БЛА САГЪАТЫ

— Маука бла Димиш сёлеше тургъанлай, Алан:

— Сагъатымы юде унутханма да келгенме, заман не болгъанын бир айтыгъыз,—деб къатларына баргъанды.

— Арысы-бериси болмай онеки сагъатды, — дегенди Маука.

— Огъай, терс айтаса, онекиден он минут атлагъанды, мен кёб болмай Москваны сагъаты бла къургъанма, — дегенди Димиш.

— Сен не бла да къур, мени сагъатым хар заманда да тюз баргъанлай турады, — деб Маука дженгдирменди.

Димиш аны бла даулаша тебregenлей, Алан:

— Димиш, бош сёзлеме, Маука тюз айтады: Москваны сагъаты къуру да Мауканыкы бла бирча барыб турмайды, — дегенди.

КЕСИ БЛА ДЖУУУКЪЛАРЫ

Мени джууугъум кёбдю деб бири, огъай, мени джууугъум кёбдю деб бири, Чаху бла Таиб даулашхандыла:

— Элни джартысы мени джууугъумду сора, ол мени бла бош кесин тенг этеди, — дегенди Чаху.

— Эл саулай сени джууугьунг эсе да, сен Таибни джеталмагъанса, — дегенди Алан.

— Къалай джетмейме сора?

— Да сен ата-ана джууукъларынгы санагъанлыкъ-гъа, аны төрт-беш тюрюлю къайын джууугъу барды, — дегенди Алан.

ЭРГЕ БАРСА

Аланны хоншусу Нашыуат бир кюн алай кириб:

— Бюгече къызчыкъны тилей келечиле келген эдиле, кеч болгъан эди да, сени да къыйнамай къойгъанбыз, энди сеннге бир сорайым деб келеме, — дегенди.

— Сор, сор, кимни джашына тилейдиле? — дегенди Алан.

— Маккуну джашыды дейдиле.

— Да кюеулюкню таныймыса кесинг?

— Таныймайма, алай а тютюню, аракъысы джогъду дейдиле.

— Ол а иги кёре эдим, алай а къызынг анга бара эсе, ол аланы экисин да башларыкъ болур, — дегенди Алан.

ЮЙ БИЙЧЕСИ НЕК САҚЪЛАГЪАНЫ

«Кече юйге кеч келген заманда кимни юй бийчеси джатмай турады, кимни юй бийчеси къулакъгъа да алмай кириб джатыб къалады» деб талай адам болуб селеше келгендиле.

— Мен юй бийчем джатхынчы келеме, — дегенди бири.

— Ол мени сакъламай джатханлыгъына, эшикни не акъыртынчыкъ къакъсам да, уяныб къалады, — дегенди экинчиси.

— Кеси джатханлыгъына, ашарыгъымы печь башына салыб къояды, сууумай турурча, — дегенди ючюнчюсю.

— Мен не кеч келсем да, юй бийчем сакълаб турады, — дегенди Салтуй.

— Сени юй бийченг алай сейирлик болуб къайдан чыкъды, бош айтаса ансы, — дегендиле нёгерлери.

— Огъай, огъай, бош айтмайды: Салтуй не кеч келсе да, юй бийчеси анга аузуна-тилине келгенни къуюб, джюрегин бир сёнгдюрмей, орунга кириб джатмайды, — дегенди Алан.

АЛАН БЛА ШАБАШНИКЛЕ

Алан юй ишлеген заманда къабыргъаларын кырпычдан къалатыргъа ишчиле излей барыб, Джоджай бла аны эки нёгерине тюбегенди.

— Энди, не этерик эсегиз да, келигиз да юйюмю къабыргъаларын бир къалагъыз, багъасын разы этиб берирме, — дегенди Алан.

Джоджай нёгерлери бла келиб, иш юсюнде багъасын кесерге излегенди.

— Юч кюнден юйюнгю къабыргъалары сюелликдиле, багъасы да бешджюз сом боллукъду, — дегенди Джоджай.

— Ол багъа асыры кёбдю, кърал багъасындан эсе тёрт-беш къат багъа айтасыз, — деб Алан разы болмагъанды.

— Да биз кърал багъасы бла ишлемейбиз: биз ша-
башниклебиз, — дегенди Джоджай.

— Да сиз шабашникле болгъанлыкъгъа, юйню ичин-
де адамла джашарыкъдыла, — дегенди Алан да.

КЪЫЙНАЛЫРГЪА БИЛМЕГЕН

Машина авария этгенди да, Налджюзню бир къолу
сакъат болгъанды. Сора Алан Налджюзню кёре больни-
цагъа барыб:

— Кесинги къатдыр, кёлюнгю аман этме,—деб сё-
лешгенди.

Алай а Налджюз, кишини айтханын да къулакъгъа
алмай, «энди меннге болур болду» деб тургъанды.

— Ай юйюнге, былай кёзюоусюз этме, бизни джюре-
гибизден да бошама, сен былай этген, Даят кесин ёл-
тюрмей къалай турады да? — деб Алан джангыдан ариу
айтханды.

— Даятны буту-къолу сау шойдула да, аны меннге
несин тенг этесе, — дегенди Налджюз.

— Да буту-къолу сау болгъанлыкъгъа, эртдеден бе-
ри да башы джокъду, дагъыда толу юй болуб джашаб
турады. — дегенди Алан да.

ГАЗЕТГЕ КЕЛКЪАЛДЫ БОЛГЪАН

— Сен не болгъанын билмеймисе, тюненеден бери
хоншунг Дамаш кюлмей-ышармай, не кишиге сёлешмей,
баш энишге къараб, ахсыннганлай айланады, — деб Го-
най хапар айтханды.

— Башха джугъу джокъду, сениге да, нёгерлерини барына да бек разыды, алай а газетден кёлю къалыб этеди ансы, — дегенди Алан.

— Газетде аман-иги да аны юсюнден джукъ джазылмагъанды, сора андан нек кёлю къалады?

— Дамаш кеси статья джазгъан эди да, энди аны статьясын газет басмаларгъа унамайды.

— Нени юсюнден джазгъан эди сора?

— Шахардан келе автобусда бир къарт аммагъа туруб орнун бергенини юсюнден джазгъан эди.

ЮЙ БИЙЧЕНГ КЕТИБ ТЕБРЕСЕ

— Аз да, кёб да терслигим болмагъанлай, юй бийчем юйюне кетиб тебрегенди да, тыялмайма, — деб Салис Аланнга келгенди.

— Ай юйюнге, сен бир дженгил адамса, бир джукъ болгъанлай, кычырыса да орамгъа чыгъаса да къаласа, басымынг джокъду, — дегенди Алан.

— Да кетеме деб турады сора уа?

— Да сен кетиб къалсанг да, аны ючюн деб сени юй бийченг кюушеннгенин да бузарыкъ тюлдю.

ДЖУЛДУЗЛАДА АДАМЛА ДЖАШАЙМЫДЫЛА?

Джабир ашыгъыб баргъанлай Алан чыгъыб:

— Къайры бараса ингиргиликде былай гузаба? — деб соргъанды.

— Лекция барды да, ары барама, кел сен да, бара эсенг, — дегенди Джабир.

— Нени юсюнденди лекция?

— Джулдузлада джашау бармыды, джокъмуду деб аны юсюнденди.

— Къайсы джулдузда болгъанын билмейме ансы, адамла джашагъан джулдуз болгъанына энди ажымсызма.

— Неден ажымсыз болгъанса сора?

— Шашдыу джашына «кёкден тюшген болмаса, алыкъ тюлме» деб тура эди да, кёб болмай баш орамны Шашдыулагъа келин алыб оздула,— дегенди Алан.

АДАМНЫ НЕДЕН ДЖАРАТЫЛГЪАНЫ

— Не эсе да мен адамны маймулдан джаратылгъанына ийнаналмайма, — дегенди Хочалай.

— Мен ийнанам, алай а адамла бары да маймулдан джаратылыб къалмагъандыла, башха джануарладан да джаратылгъандыла, — дегенди Алан.

— Сора алай къалай боллукъду, бош болмагъан затланы айтма.

— Былай иги сагъыш этиб къарасанг, сен кесинг да билликсе аны алай болгъанын.

— Неден билликме?

— Бир къауумланы халилери керти да маймулгъа ушайды, алагъа огъайым джокъду, алай а халилери бёрюге, тюлкюге, таб сарыубекге ушагъанла да бардыла, — дегенди Алан.

КЪАЛАЙ БИЛИРГЕ БОЛЛУКЪДУ?

Тамук юй бийчесин джаратыб алса да, артдан сокъуранганды. Башха тиширыула уа анга бек аламагъа кёрюнгендиле.

Орам аягъында Тамук Аланнга тюбоб:

— Мен юй бийчемден кѣлюм чыгъыб, башхаланы джаратыб айланама, Шамса бла Чаукана уа бусагъат-да «андан иги келин элибизге да кирмегенди» деб озуб барадыла, — деб кесин ышартханды.

— Экиси да тюз айтадыла: юй бийченг сени юйюнг-де болмай, башхада болса, сен да джаратырыкъ эдинг, — дегенди Алан.

ЗАВОДНУ ДИРЕКТОРЛАРЫ

— Шомайны аты ишлеген болса да, андан заводха тюк чакълы бир хайыр джокъ эди, дагъыда ол, «кеси аманлы балта алыб чабар» дегенлей, меннге урушхан этеди деб директорундан тарыгъыб тура эди, энди не эте турады? — деб Джампога Аланнга хапар соргъанды.

— Ол директор башха заводха кѣчгенди, аны орнуна энди башхады, — дегенди Алан.

— Шомай аз къууанмайды сора?

— Огъай, къууанмайды, таб алгъындан да энди бек ачыгъанды.

— Нек сора?

— Да алгъыннгы директор къуру урушуб къоя эди, джангы директор а бир айны болумуна къарады да, урушхан джарамазлыгъын билгенинде, башына бош этиб къойгъанды.

— Да энди не болуб турады да Шомай?

— Алгъыннгы директор ишлеген заводха джараша айланады.

КИМ КИМНИ КЪОЙГЪАНЫ

— Алан, эшитгенмисе, Мыртды юй бийчесин кьойгъанды деб былай айтадыла, керти-ётюрюк эсе да, барыб бир сёлеширми эдик, — дегенди Дайыб.

— Хо, эшитгенме, керти хапарды, кьууаныб турама, — дегенди Алан.

— Аллай тиширыу энди анга ёмюрде да табыллыкь-тюлю, сора аны кьойгъанына кьалай кьууанаса?

— Да Мыртды аны алай кьоймаса, ол Мыртдыны кьоярыкь эди.

КИМНИ НЕК КЪАРГЪАГЪАНЫ

— Бу дуняны башында мен ёмюрюмде эшитмегет кьаргъышланы айтыб, Шауайлары ол джарлы Сайбаны кьаргъаб кьаргъыш тулукь этедиле, — деб Запий хоншуларына хапар айтханды.

— Не этгенди ол алагъа, сора нек кьаргъайдыла? — деб бары да сейир болуб соргъандыла.

— Ёзге этгени джокьду, «кьызыбызны Хачыуну джашына сен этгенсе» деб аны ючюн кьаргъайдыла.

— Ала кьаргъагъан а бош эди, былай тюз аркьа иликлеринги кьалтыратырча, Хачуулары да Сайбаны алай кьаргъайдыла, — дегенди Алан.

— Ала уа нек кьаргъайдыла?

— «Джашыбызгъа Шауайны кьызын сен этгенсе» деб.

САБИЙ КИМГЕ УШАСА ИГИДИ?

— Сабий атасына ушасамы игиди, огъесе анасына ушасамы игиди? — деб бир кюн Хаджах бла Меккан даулашхандыла.

— Сабий атасына ушаса игиди, ата, не десенг да, атады, ата джюрек таукел болады, мени джаным ауругъанланы сабийлери аталарына ушасынла, — дегенди Хаджах.

— Огъай, анасына ушаса игиди, ана джюрек тенгиз бла тенг болады, мени джаным ауругъанланы сабийлери аналарына ушасынла — дегенди Меккан.

— Къарайма да, экигиз да бош даулашасыз, — дегенди Алан.

— Нек бош даулашабыз сора? Биз айтхан хар ким да сагъыш этерча затды.

— Мен ангылагъаннга кёре, сабий атасына, анасына ушаса да, хата джокъду, хоншусуна ушамасын ансы.

МЁЛЕК БЛА ЧАЧМАХАН

Динамин юленирге мурат этиб, талай айны эл-элге барыб, къыз кёре айланнганды, алай а аны саламын алгъан болмагъанды.

Бир элде Чачмахан деб тыбырда къалгъан бир къыз кёз-къаш бергенча кёрюб, Динамин къууаннгандан той тутарча болгъанды.

— Чачмахандан ариу къыз джокъду, джаратылгъан да этмегенди, — деб Динамин аллы тюбегеннге аны махтаргъа къалгъанды.

Бир кюн ол Аланнга тюбөб, Чачмаханны ариулугъун махтаргъа тебегенлей, Алан анга:

— Айтханынг тюздю, алай а бир табсыз келген дже-ри да барды, — дегенди.

— Неди ол сора?

— Чачмахан барыб мёлеклени ичлерине кирсе, сен аны айырыб таныяллыкъ тюлсе.

АРИУЛУКЪ БЛА АДАМЛЫКЪ

Балкъыз кюзюню аллында кёюн-къашын бояй, хар кюн сайын ишге кечге къалыб келгенди, иште да къайсы тюкенде къаллай бояу сатылгъаныны юсюнден сёлешиб тургъанды.

— Сен бу адетинги къоймасанг, боллукъ тюлдю, къалгъанланы кёрмеймисе? — деб, Алан анга айыб этиб сёлешгенди.

Алай а Балкъыз:

— Мен ариу болургъа излегенликге, сен аны ючюн нек къыйналаса? — деб къойгъан болмаса, тынгыларгъа да унамагъанды.

— Да сен кеси кесинге ариудан ариу кёрюне баргъанлыкъгъа, адамлагъа эршиден эрши кёрюне бараса, — дегенди Алан да.

АЛДЫРГЪЫЧ

Годжукку колхозгъа председатель болгъанлы, алдыргъычла кёб болуб барадыла, анга кеслерин ариу кёргюзтюрге джюз тюрлю мадар излейдиле, — деб Аланны нёгерлери хапар айтхандыла.

— Батдя деб бир алдыргыч барды да Годжуккуну юй бийчесини туугъан кюнюне бир кашемир чепкенлик элтгенди, Дуппур деген алдыргыч а, Годжуккуну кызы 10-чу классны бошагъанында, анга бир алтын сагъат алгъанды, — дегендиле.

— Аланы барындан да Даут алдыргычды, — дегенди Алан.

— Ол а не этгенди?

— Ёзге этгени джокъду: Годжуккуну джашчыгъын яслиден детсадха кёчюргенлеринде, джашчыкыгъа башдан-аякъ кийим алгъанды, детсадны тамадасына да—бир чепкенлик.

НАНАУ БЛА АМАНЛЫКЪЧЫЛА

Къолунда да кюреги бла Нану гардош къазаргъа бара тургъанлай, эки аманлыкъчыны туююше тургъанларын кёргенди да, сора арам-къарам этмей, орчагъа чабханды. Алай а, не кюрешиб да, джукъ эталмагъанды. Туююшгенле бир-бирлерине бычакъ чыгаргъанларын кёрюб, эрлай экисине да кюрекни джетдириб сойландыргъанды. Ала больницагъа тюшгендиле, Нануу да иши сюдге тюшгенди.

Сюд этилген кюн Алан:

— Нануу терслиги джокъду, — дегенди.

— Къалай болмайды, экеуленни бирге больницагъа туюшургенди сора?

— Да ол кюн Нануу алай джетмесе, бу сюдге джыйылыб тургъанла аланы арбазларына къайгъы сёзге джыйыллыкъ эдиле.

ЭСЕНЕЙНИ ТЮЗЛЮГЮ

— Хай-хай-хай, ол Эселей деген къалай осал, къалай бетсиз адамды, ол тартынныкъ джукъ болмаз, — дегенди Сыргъа.

— Сыргъа, сен хар кимни бир иги билиб къояса, энди Эселейни уа несин кёрдюнг? — деб соргъанды Алан.

— Ажымсыз-ишексиз да улху алгъанын ма бюгюн билиб бошагъанма, мен а анга тамам тюз адам болур деб тура эдим.

— Кертиси бла да, андан тюз адам джокъду.

— Тюз къалай болады улху ала тургъан адам?

— Да ол болмаса алгъан улхусундан профвзнос тёлеген джангыз бир адам таб, — дегенди Алан да.

КИМГЕ НЕ ДЖАРАШХАНЫ

Алан акъ костюмун да кийиб, библиотекагъа бара тургъанлай, аллына харам иннетли Добар тубегенди.

— Ас-салам алейкум, багъалы Алан, мен сени кёрюрге кёбден бери кюсеб тура эдим, бек къууандым сау-саламат кёргениме, алай а сен къара шинли адамса да, бу акъ костюм сени бетинге джарашмайды, — деб Добар кюлюмсюрегенди.

— Да, Добар, сен кесинг акъ шинли болгъанлайынга, сеннге къара джюрек къалай джарашады да? — дегенди Алан да.

ЗЕЙТУННУ ИШИ

— Зейтун онунчу классны бошагъандан сора не иш-
лемей, не окъургъа джарашмай, не юйде бир джукъгъа
джарамай, орам хаулеси болуб къалгъанды, — деб хон-
шу-тийре къыйналыб селешгендиле.

— Бош айтасыз ансы, аны иши уллуду, — дегенди
Алан.

— Не ишди сора биз билмеген?

— Зейтун шахарда орамланы узунлукъларын ёлче-
леб бошаб, энди кенгликлерин ёлчелей турады.

ТЕНГЛЕ

— Алан, билемисе, мени сенден багъалы тенгим джо-
къду, сени къаллай бир сюйгеними таб кесим да билмей-
ме, мен ёмюрюмде сеннге аман айтмагъанма, айтырыкъ
да тюлме, — деб Шока кукаланнганды.

— Сен меннге аман айтмагъанынгы, айтмазлыгъы-
нгы да мен билеме, алай а иш къуру анда тюлдю, — де-
генди Алан.

— Недеди сора?

— Мени къатымда, Шока, киши сеннге аман айтыб
къутулаллыкъ тюлдю, сени къатынгда меннге аман айт-
ханлыкъгъа уа, сен, къулакъларынгы салындырыб,
узун тынгылауну ийиб тураса.

ТЕРСЛИГИН АНГЫЛАГЪАНДЫ

— Кеси эндиги адам болгъанлай, Залимхан юй бий-
чесинден эски-чирик адетлени даулайды, юй бийчесине
джуудуртхан болмаса, кеси аякъларын да джуумайды,

аны месткомгъа чакъырыб, букъусун къагъаргъа керекди, — деб бир кюн иште алай сёлешгендиле.

— Керексизге чакъырмагъыз, алгъын къалай эсе да, энди ол терслигин ангылаб, башха тюрлю адам болгъанды, — дегенди Алан.

— Джуудуртмаймыды да сора энди ол юй бийчесине аякъларын?

— Огъай, джуудуртмайды: Залимхан энди аякъ джуугъан адетни къойгъанды.

ДЖЮРЕК БЛА АЯКЪЛА

Алан суйген къызыны ишлеген джерине такси бла келиб тюшгенлей, Шабаз арбазда айлана тургъанын эс-легенди. Шабаз аны къагъаракъ этиб:

— Алан, айыб этме, бу мёлекни сенден эсе мен бек суюме: сен къыйналмагъанлай, такси бла келгенсе, мен а аны кёрюр ючюн, джаяулай, ма бу аякъларым бла джюрюб келгенме, — деб керпесленгенди.

— Да мени суймеклигим аякъларымда тюлдю, джюрегимдеди, — дегенди Алан да.

ПРОКАТХА

Кесин кишиге тенг этмеучю Чораны тири-тири атлаб баргъанын эслеб, Алан анга:

— Къайры гузабаланнганса? — деб соргъанды.

— Да юйге кириб турмай, прокатха не мотоцикл, не «Волга» алыб, былай дунягъа бир къарайыкъ, — деб мыйыкъларын бура, Чора озуб тебрегенди.

— Аланы экисин да къой да, прокатха бир кесек акъыл ал башынга, сеннге ышаныб берлик эселе, — деб Алан ызындан къычыргъанды.

ДЖАЗЫУЧУ, ТЮКЕНЧИ, ОКЪУУЧУ

— Ашыгыб джазады да, асыры чийсил кьояды, осал китаб а тюкенден кыйналыб чыгъады, чыкъса да кишини кьуандырмайды, — деб джазыучула Салахны кьагыб селешгендиле.

— Салахха сиз бош кьадаласыз, тюкенчиле бла окъуучулагъа аныча болушхан джазыучу джокьду, — дегенди Алан.

— Не бла болушады сора?

— Китабы чыгъар-чыкъмаз тюкенледен бютеу тиражны алады да, сора автографла да джазыб, хар ким-ви юйюне элтиб береди.

ХАУТБИЙГЕ АЙЫБ ДЖОКЪДУ

— Ууакъ-тюек назму джаза айланнгандан эсе, роман джазыб кьойсам игиди, — деб, Хаутбий тёрт-беш айны кече-кюн джукъламай кюрешгенди. Джазыб бошагъанлай а, «къарагъыз да, кёлююзге келгени бир айтыгъыз, — деб тенглерине бергенди.

— Окъудукъ, алай а кыйыныгы аллах сууабха джазсын, аз кёб да ичинде магъана джокьду, — деб, ала Хаутбийни романын ызына кьайтаргъандыла.

— Ай анасыны уа, — деб, Хаутбий терен ахсыныб, бети тюрленнгенди.

Алан аны джюрегин чапыра:

— Хаутбий, аллай бир кыйналма; сени джазгъанында магъана боллукьду деб кишини акъылына келлик тюлдю, излеб табмагъан да сениге айыб этерик тюлдю, — дегенди.

ЭНИШГЕ ТЮШЮРЕБИЗ ДЕБ МИЙИКГЕ ЧЫГЪАРГЪАНДЫЛА

Джомалай совхозда кзуллукчу болуб тургъанлай, «ишге асыры ат башындан къарайса» деб, кабинетинден айырыб, тауда бир фермагъа тамада этгендиле. Азыкъ алыргъа элге эннгенлей, Джомалай Аланнга тюбоб:

— Да чынымы алдыла, кзуллугъуму да энишге тюшюрдюле, — деб тарыкыгъанды.

— Огъай, Джомалай, сени энишге тюшюрмегендиле, ёрге чыгъаргъандыла: алгын тюзде эдинг, энди уа тау башындаса, — дегенди Алан.

НЕ ЮЧЮН АЧХА БЕРГЕНЛЕРИ

— Мен бир затны ангылаялмайма да, анга бир бек сейирсинеме, — дегенди Исса Аланнга.

— Не затды ол сора?

— Бияслан бир осал китаб джазды да, уллу гонорар алды, Джанхот ол китабны капекге тийишмегенини юсюнден джазды да, ол да гонорар алды—билмейме ачханы бошунагъа нек бергенлерин.

— Да сен аны несине сейирсинесе: ма бу меннге айтханларынгы джарашдырыб, газетге статья джазсанг, сен да аллыкъса гонорар, — дегенди Алан.

КЪАНУКЪНУ СЮЙМЕКЛИГИ

— Юйюнде юй бийчеси тургъанлай, Къанукъ бир бурмабашны сюйгенди да, аллахын-адамын да танымай айланады, сен да бир айтсанг а, — дегендиле Аланнга.

— Бош хапарды, ким эсе да суюмегенликден айтады, — деб Алан ийнаныргъа унамагъанды.

— Нек ийнанмагъанынгы сылтаууун бизге бир айтсанг а, — дегендиле ала.

— Да кесини юйюнде джашаб тургъан юй бийчесин суюмеген тышында бир башха тиширыуну къалай сюерикди?!

КЕМЕДЕ

«Джазычуну фахмусу къаллай бир болгъанын билирге боллукъду» деб джашла селеше келгендиле да, бири бир айта, бири бир айта, андан Шаурахха джетгендиле.

— Мен Шаурахны назмуларын кишиникилеге да тенг этмейме, сёз ючюн, мен кемеде Шаурахны назму китабын да алыб бара тургъанлай, «китабын тенгизге атмай эсенг, кеме батады» деселе да, атарыкъ тюл эдим, — деб Батал джашлагъа къарагъанды.

— Аны уа тюз айтаса: назму китабын мен да атарыкъ тюл эдим, чыртда атмай мадар болмаса, сора мен осал авторну кесин атыб иерик эдим,—дегенди Алан.

КИТАБ ДЖАЗАРГЪА ТЫНЧ АМАЛ

Бийберт илмудан терен ангыламаса да, бир терен магъаналы китаб джазыб, атын айтдырыргъа излегенди.

Алай а ол неден башларгъа, къалай джазаргъа, не бла бошаргъа керек болгъанын билмегенди.

Бир кюн Алан Бийбертлагъа барса, ол стол юсюне джюзге джууукъ китабны салыб, биреринден бирер зат алыб, «китаб джаза» тура.

— Оллахий, Бийберт, сен бек къыйналыб джаза кереме, сен айтыргъа излегенинги мындан эсе тынч айтыргъа боллукъ эдинг, — дегенди Алан.

— Къалай сора?

— Да мен айтыргъа излеген затла ма бу китаблада джазылгъандыла деб, китабланы списогун басмалаб къойсанг, кесинге тынч боллукъ эди.

КЮЙЮЗЛЕРИ БЛА БАШЛАРЫ

Ханымсат автобусда Аланны кёрюб:

— Фаризатха барыб келеме, экибиз да тенг къызла болуб, тойгъа бирге къошулгъан эдик, — деб хапар айтханды.

— Да къалай кёресе да алгъыннгы къыз тенгинги джашауун-ашауун?

— Къолайсызды. Мен полгъа джайгъан кюйюзлери ми аны къабыргъагъа такъгъан кюйюзлерине ауушдурургъа унарыкъ тюл эдим, — деб Ханымсат махтанганды.

— Кюйюзлени ауушдурмасагъыз да хата джокъ эди, башларыгъызны уа ауушдурсагъыз иги боллукъ эди, алай а Фаризат ауушдурургъа унарыкъ болмаз, — дегенди Алан.

СОЛАГЪАЙНЫ ИШИ БЛА СЕЗЮ

Солагъай иги ишлерге суймегенликге, сёз берирге бек суйгенди.

— Мындан ары, эндиге дери этген джангылычларымы да эсге ала, башха тюрлю адам болургъа сизни аллыгъызда сёз береме, — деб ненча кере айтханын ол кеси да унутханды.

— Сен саулай бригаданы ишин артха тартаса, — деб бир кюн Солагъайгъа хыны этгендиле.

Солагъай биягъынлай «башха тюрлю адам болургъа...» сёз бере тебрегенлей, Алан анга:

— Солагъай, бусагъатда сени сёзюнг керек тюлдю, ишинг керекди, сен а пенсиягъа кете туруб да «башха тюрлю адам болургъа» сёз бергенинги къоярыкъ тюлсе, — дегенди.

ДЖЕРДЕ ЭМДА МАРСДА

Къалгъанла къадалыб ишлеген заманда, Ханох терек салкъынында таяныб, кесин тели обур эте кюн ашыргъанды.

Тёзе-тёзе тургъандыла да сора бир кюн тенглери:

— Ишлерик эсенг, ишле, алай тюл эсе, баш мадарынгы кёр, биз сеннге тенг хакъ берлик тюлбюз, — дегендиле.

— Да мен бошму турама, мен Джерден озуб кёкге да сагъыш этеме, — дегенди Ханох.

— Не затды сени сагъышынг, кёкге уа нек джетдинг?

— Марсда акъылы болгъан джан бармыды, джожьмуду, ма олду мени сагъышым.

— Да мен Марсда акъылы болгъан джан бар бла джогъун билмейме, алай а Марсдан Джерге адам келиб, джангыз сени кёрюб, ызына айланыб кетсе, «Джерде акъылы болгъан джан джокъду» деб Марсда хапар айтыр эди, — дегенди Алан.

ЮЙ БИЙЧЕСИН РАЗЫ ЭТЕР ЮЧЮН

Эртденбла Алан ишге келгенлей:

— Сүйюмчюлюк беригиз, къууанч хапар айтайым, — дегенди.

— Айт, айт, берирбиз, — деб нёгерлери аузуна къарагъандыла.

— Тенгибиз Мырза Айгъа уча айланады, — дегенди Алак.

— Ол бош хапарды, Мырза, космонавт болгъан огъай эсенг, самолетха да миннген болмаз, кесини да джюреги сау тюлдю сора, Айгъа къалай учарыкъды, — деб бары да кюлгендиле.

— Да сиз билмегенлей, кюлмегиз: аны юй бийчеси тиширыула ишлеген джерде ишлерге Мырзагъа эркинлик бермейди, Мырза уа Джерде тиширыула болмагъан иш табмайды, энди юй бийчесин разы этер ючюн, ишлерге Айгъа кете айланады.

КРИТИК ТЮЗДЮ

— Критик тюзюча джазаргъа керек болур, Тинимек а хаман Срафилни назмуларын махтаб тургъан болмаса, Исхакъны назмуларын сагъынмайды, Исхакъ а Срафил-

ден фахмулуду, — деб адамланы алай айтханларын Алан эшитгенди.

— Критикни гюнахы джокъду, ол тюздю, — дегенди Алан.

— Къалай тюз болады сора?

— Срафил назмуларында не айтыргъа излегенни ангылар ючюн, Тинимекни тылмачлыгъы керек болады, Исхакъныкъылыны уа халкъ алайсыз да ангылайды.

БИР ДЖЫЛДАН

— Бюгюн төртюнчю классда дерс бере тургъанлайыма бир бек уялгъанма,—деб Марзий, мыдах болуб, Аланнга хапар айтханды.

— Не болгъан эди сора, сен быллай бир къыйналырча?

— Мен доскада «коллектив» деген сёзню бир «л» бла джазгъанлайыма, сохталаны бири «мени къарнашым бешинчи классда окъуйду да, ол «коллектив» деген сёзню эки «л» бла джазады» деди да, тюз джерге кирлик болдум.

— Аны ючюн бош къыйналаса: бешинчи классда сиз да «коллектив» деген сёзню эки «л» бла джазарыкъсыз де да алай айт тамбла,—деб, Алан Марзийни джюрегин рахат этгенди.

РЕСТОРАНДА

Алан бир джолда рестораннга киргенлей, Иммолат бла Шахмырза официантка бла къызарыб селешгенлерин эслеб, къатларына баргъанды.

— Не болгъанды сизге, нек къадалгъансыз бу тиширыугъа? Сиз эркиши тюлмюсюз?

— Да биз эркиши болгъанлыкъгъа, ол бизни эркиши къачыбызны этмейди, сау сагъат болду биз заказ бергенли, сакълай-сакълай эм арты джукълаб тебреген эдик.

— Ай юйюгюзге игилик кирликле, аны ючюнмю этесиз алай, кеч эртде болса да, ашарыкъ алыб келген заманда ол сизни уятмаймы къоярыкъ эди сора, — деб Алан джашланы уялтханды.

ДЖАНГЫ КИТАБ

Къубадий, назму китабы чыкъгъанлай, тенглерин джыйыб, той-оюн этгенди. Къолларына толу стаканланы алыб, «багъалы тенгиз, сени китабынгы окъугъан уллу фахмунг болгъанын билликди», сени окъугъан адам сени акъыллы адам болгъанынгы билликди», «огъурлу адам болгъанынгы билликди» деб кёзюу-кёзюу джашла туруб, китабны, авторну да къара махтауун бергендиле.

Сора кёзюу Аланга джетгенинде, ол да ёрге туруб:

— Тенгим, китабынгы окъугъан адам болса, сен уллу Къобанны бойнунда джашагъанынгы сормагъанлай да билликди, — дегенди.

КИМГЕ БАРЫРГЪА КЕРЕКДИ?

— Тейри, бюгюн ишден чыкъгъанлай къонакъгъа барлыкъма, алай а Къасымдан Ораздан къайсына барлыгъымы алкъын бир джанына таукел этиб бошамагъанма,—деб Сарычыкъ Аланга хапар айтханды.

— Къайсына суйсенг да бар, ала экиси да сениге къууаныр ючюн къаллыкъ тюлдюле: Къасым — келсенг, Ораз да — кете тебресенг, — дегенди Алан.

НАСЫБЛЫ КЮНЛЕ

Ыйых кюн тенгле чегет кыйырында олтура келгендиле да, сора хар бири джашауунда эм насыблы кюнюн эсге тюшюрюб, айтышхандыла.

Эм насыблы кюннге кими юй бийчесин биринчи кѳрген кюнюн санагъанды, кими анга джаш туугъан кюнюн санагъанды, кими аджалдан къутулгъан кюнюн санагъанды, кими...

— Къарайма да, сизни джашауда бирер насыблы кюнюгюз болгъанды, Мекер тенгибизни уа бирча насыблы кюнлери кѳб болгъандыла, — дегенди Алан.

— Къачан болгъанды аны сора алай насыблы кюнлери?

— Юй бийчеси Мекерден кѳлкълды болуб, ата юйюне абрек кетиб, сау айны келмей анда тургъанды.

КЪОРАНЧ УЛЛУ ТЮЛДЮ

— Туура Гошгобдан чомарт адам а джокъ кѳре эдим, — деб Алан аны махтауун бергенди.

— Къалгъанладан артыкъ аны неси барды, гызмар адам болуучан эди да? — деб тенглери соргъандыла.

— Китабы чыкъгъаны ючюн, аны окъугъан адамлары бютеу юйюне чакъырыб, къурманлыкъ этгенди.

— Сора алай бир адам къалайгъа сыйыныб, къайда олтургъандыла?

— Редактор бла корректор Гошгобну эки джанында, машинистка бла линотипист да столну ол бир джанында.

БОЛУШЛУКЪ

— Меннге бир мадар этсенг а, арсар болуб турама,
— деб Ожай Аланны аллына чыкыгъанды.

— Да айт, къолдан келлик эсе, кёрейик.

— Кёб болмай Ханбалийни бизге бригадир этгенди-
ле, ол хаман ичгини сюргенле бла айланады, мен а ич-
ги бла шох тюлме, энди ол меннге да эс бёле турурча
бир болушлукъ эт.

— Мен сениге болушайым, сен Ханбалийни ичгенин
тый ансы, — дегенди Алан.

КЪАЙСЫ ИГИДИ?

Аягъы джел ауруу болуб, Алан больницагъа бар-
гъанды. Доктор кёб къараб-тинтиб, «энди мынга джара-
рыкъ джылан ууду, аптекадан ал да, кюнде бир кере,
эртден сайын сюрте тур» деб рецепт джазыб бергенди.

Алан бир кесек сагъыш да этиб, рецептни ызына
къайтаргъанды.

— Нек къайтараса, ол дарманны джаратмагъан-
лыкъмы этесе?

— Да ачхамы да джоуб, аптекадан эски джылан ууну
алыб сюртгенден эсе, мен джылан тешике аягъымы са-
лыб, джылан да тюз ол ауругъан джерине джангы ууун
ийсе иги тюлмюдю? — дегенди Алан.

НАФИСАТНЫ СПУТНИГИ

— Нафисат сени къулакыгъа алмагъанлай, сен уят-
хаят да демей, сау джылны аны тегерегине айланыб нек
тураса? — деб Къонакъбийге айыб этиб селешгенди.

Алан Къонакъбийни амалсызгъа таяннганын эслеб:
— Къонакъбийге бош айыб этесиз, ёмюрю Джер
Кюнню тегерегине айланыб тургъанына джангыз бири-
гиз джукъ айтмайсыз да, — дегенди.

ДЕРТ

— Хандау бла мен бирге ёсген эдик, бирге бузоу кют-
ген эдик, энди уа ол, джалар джерге тюшгенди да, мени
сан этмейди, — деб Қазбек джюреги кыйналыб хапар
айтханын Алан эшитгенди.

— Къайда джалар джерде ишлейди сора Хандау?

— Булка сатхан тюкенде, мен анга дерт джетдир-
мей къоярыкъ тюлме;

— Энди анга тамам ачыу этерге излей эсенг, бюгюн-
ден ары чыртда ауузунга булка салма да къой, — де-
генди Алан.

ЭНДИ ИЙНАНАДЫ

— Ий Бостон Джерни тегерек айланнганына да ий-
нанмай эди, сора аллай къарангы адамны джарыкълыкъ
юйге директорлукъгъа къалай салдыла? — деб элде
сейирсиниб селешгендиле.

— Алгъын ийнанмагъанлыкъгъа, энди ийнаналды, —
дегенди Алан.

— Ажымсыз ийнанамыды?

— Ийнаналды, «Джер мени тегерегиме айланалды»
деб аны бусагъатда акъылы алайды.

НЕГЕ НЕ ҚЪОШУЛГЪАНЫ

Тыкына диссертациясын джазыб бошаб, эл мюлк илмуланы кандидаты болгъанды.

— Арабин, ол джаш илмугъа не къошду эке? — деб танышлары билирге излегендиле.

— Тейри, ол илмугъа джукъ къошханды деб билмейме, ёзге джалъна уа иги кесек къошханды, — дегенди Алан.

ЧОРТАЙНЫ ТЕНГЛЕРИ

Тенглик тутууну юсюнден селешген заманда, Чортай кесин биринчиге санагъанды.

— Ма бусагъатда мени амалтын не пелахдан да артха турмазлыкъ джюз тенг табайым, — деб ол махтаныб селешгенди.

Чортайны айтханына джашланы разы болмагъанча кёргенди да Алан:

— Чортай тюз айтады: аракъыны кючю бла бегиген тенглик не пелахдан да баш бурмазча этиб къояды, — дегенди.

АНАСЫ БЛА ҚЪЫЗЫ

Зарият ауузу от чагъа, тарыгъыргъа Аланнга киргенди.

— Не болгъанды, Зарият, ким джанынга тийгенди? — деб соргъанды Алан.

— Да джаныма къалай тиймез: Муминат ёсюб аякъ юсюне миннгенли, «сора ол къатынны къызы иги къалай боллукъ эди» деб хар ким анга алай айтыб турадыла, — дегенди Зарият.

— Сен аны ючюн чыртда къыйналма, адамла бю-

гюнден башлаб Муминатны къараб кѣргенлей «сора ол къызны анасы иги къалай боллукъ эди» дерча мен алай этейим, — деб Алан Зариятны джюрегин рахат этиб, юйюне ашыргъанды.

ЮЙ БИЙЧЕСИ БЛА КЕСИНЕ

Идрис юй бийчеси бла ёмюрде орамгъа чыкъмагъанды. аны бла сенсе-менсе деб ёмюрде юйлю ушакъ этмегенди, алай а аны юсюн-башын хар кимден да иги этерге излегенди.

— Мен сизнича тюлме, хазыр тубюмде машинам, мен юй бийчеме табмагъан омакъ кийим джокъду, — деб Идрис Алан да тургъанлай нѣгерлерине уллу сѣлешгенди.

— Анга уа не алаMAT кийимни да табаса, кесинге бир хуртдак акъыл табмайса ансы, — дегенди Алан да.

ТЕРС ДЖОКЪДУ

Зетул назму джазыб башлагъанлы беш-алты ай болгъанды, Джетул джазыб башлагъанлы уа беш-алты джыл болгъанды, алай а ала экиси да бир-бирлерини джазгъанларын джаратмагъандыла.

— Зетулну джазгъанлары, аллахым айыб этмесин ансы, сандыракъдыла, — дегенди Джетул.

— Джетулну джазгъанлары бастырыкъланган тюшчадыла, — дегенди Зетул.

— Ол экисинден терс-тюз къайсыды? — деб Аланнга соргъандыла.

— Мен аланы экисини айтханларында да терс зат кѣрмейме, — дегенди Алан.

МЫТЫНЫ БИЛИМИ

Мыты кимден да кесин акъыллыгъа санагъанды. Адамла бла саламлашыб бошагъанлай, «джашауну тюз ангылай билирге керекди» деб ауаз бериб тебрерге ёч болгъанды.

Бир кюн ол Аланнга тюбёб:

— Адам хар кюн сайын билимине билим къошуб турургъа керекди, билимине билим къошмагъан кюнюнде уа анга джашагъанды дерге да тыйыншлы гюлдю,—дегенди.

Алан Мытыны айтханын бек джаратыб:

— Керти алай эте, сен кесинг алкъын туугъан да этмегенсе, — дегенди.

АЛАННЫ ХАЛЫ

Алан ишге ашыгъыб баргъанлай шагърейлери тюбёб, къалайды халынг деб соргъандыла.

— Да билмейме бусагъатда къалай айтыргъа да, алкъын Махмутха тюбемегенме, — деб Алан кетиб тебрергенди.

— Сора Махмутну не къайгъысы барды сени халынг къалай болгъанында?

— Да мен ишлеген джерни тамадасы Махмутду.

ЭКИНЧИ ОРУН

— Районда беш километрге чабышыу болгъан эди да, мен экинчиге келгенме, — деб Туудукъ элге къайтыб хапар айтханды.

— Анга алай тынгылаб кьойсакъ, аллах да, адам да ушатмазла,—деб джашла кьурманлыкъ эггендиле.

Иги иче келгендиле да, сора джашланы бири Аланны тюртюб:

— Ий чабышыуда ючюнчюге келген а ким болгъанды? — деб соргъанды.

— Киши да огъай.

— Къалай киши да огъай?

— Да чабышханла кьуру экеулен эдиле, — дегенди Алан.

СЁГЮМ БЛА МАХТАУ

Мачуну ишге салгъан заманда иги ашхы махтагъан этген эдиле, ишден чыгъара тебрегенлеринде уа, туруб урмадыла ансы, анга айтылмагъан сёгюмлери къалмады, — деб джыйылыудан келгенле Аланга хапар айтхандыла.

— Аны ючюн къайгъылы болмагъыз, Мачуну бир маджал ишге сала тебреселе, ма ол бусагъатда сёкгенле алгъындан да бек махтарыкдыла, — дегенди Алан.

ЮРЕТИУ БЛА ЮРЕНИУ

— Шакъман алгъын хаман меннге болушханлай туруучан эди, кьолумдан тутуб джюрютгенни орнунда эди, энди уа не эсе да, алгъынча эс бёлмейди меннге, — деб Ошда кыйналыб сёлешгенди.

— Джууугъум, аны ючюн а бош кёлкъалды боласа: кьуш да балаларын учаргъа юретеди ансы, къанат тюбюне салыб айланмайды, — дегенди Алан да.

ЗАМАНЫНДА БОШАГЪАН

Шауай кеси иги билмеген затны юсюнден лекция окъугъан заманында баш къакъгъанла, хурулдаб джукълагъанла да болгъандыла. Хар кимни эрикдириб, кеси да эригиб бошагъандан сора ол, сагъатына да къараб:

— Да мен лекциямы тамам заманында бошадым, — дегенди .

— Аны бошагъан бла къалмай, бизден да бошадынг, — дегенди Алан да.

КЕСИНГИ УРМАЙ ЭСЕЛЕ

— Китабны басмадан чыгъаргъанды оюн ансы, джазгъан а иш тюл эди, — деб Бекир къуру да алай айтычу болгъанды.

Китабы чыкъгъандан сора уа, бети-къуту да кетиб, Аланнга тюбегенди.

— Не болгъанды, нек эс ташлагъанса?

— Да таш юсюнде таш къоймай, китабымы бек аман хыртха урадыла, — дегенди Бекир.

— Кесинге джетдирмей эселе, бетинги сылаб да къой, — дегенди Алан да.

КЪАЙСЫ КИТАБЫ ИГИДИ?

Шотдуну биринчи китабын киши джаратмай тургъанлай, ол экинчи китабын да чыгъаргъанды.

— Экинчиси биринчисинден иги болур ансы, чыгъармаз эдиле, — деб окъуучула алай селешгендиле.

— Огъай, бу да тамам анычады, — дегенди Алан.

— Сора сен аны экинчи китабын окъугъанмыса?

- Огъай, окъумагъанма.
— Къайдан билиб айтаса да?
— Да «экинчи китабыма да биринчиге чакълы бир гонорар алгъанма», — деб Шотду кеси алай айтхан эди.

ЭГЕЧЛЕРИН БЕК СЮЙГЕН КЪАРНАШ

— Ий Джобайны эгечлери тюз кѣкге джетдириб сѣлешедиле, къалгъанладан артыкъ аны неси бар эсе да, — деб Роберт хапар айтханды.

— Да аллай къарнашны уа игит да махтайдыла, ол эгечлерин башха тюрлю сѣе биледи, — дегенди Алан.

— Къалай башха тюрлю?

— Джобай тѣрт кере юлениб, тѣрт кере да эгечлерине алапат берне чебгенле этдиргенди, сора аллай къарнашны эгечлери айырыб къалай сѣймезле?!

КЪАЙДА НЕ СѢЛЕШИРГЕ КЕРЕКДИ?

— Агрономланы джыйылыуларында «мен талай вопросну юсюнден сѣз айтыргъа излейме» деб Мусос, залда рахат олтуруб тургъан орнундан къобуб, трибунагъа чыкъгъанды.

Ингичге джибли джюнлери болгъан къойладан тѣлю алыну юсюнден неле эсе да айтыб, Мусос тауукъ ферма ишлеуге кѣчгенди. Сѣлеше тургъанлай ол «мен биринчи вопросха энгда къайтырыкъма» дегенди.

— Сѣзюнгю игилик бла бѣлейим, андан эсе ызынга къайтсанг иги боллукъ эди, — дегенди Алан да.

СОСРАНЫ ИШИ

— Сейир тюмюдю ха, Сосран ишге ол сууукъ къарагъаны бла аны чыгъармай тургъанлары, — деб элде адамла бир-бирлерине хапар айтхандыла.

— Аны ол ишден чыгъарыргъа боллукъ тюлдю, аны аллай буйругъу барды, — дегенди Алан.

— Нек сора? Къаллай буйрукъду ол?

— Алгъын ол орунда Шариф ишлей эди, Шарифни окъургъа шахаргъа ийген заманда, «ол андан къайтхынчы» деб буйрукъну алай джазыб, аны орнуна Сосранны алай салгъан эдиле.

— Къачан къайтырыкъды да Шариф?

— Къайтырыкъ тюлдю: окъуб бошагъандан сора аны ишлерге шахарда къойгъандыла.

ХАЛАЛ ТЕНГЛЕ

— Сарыкиши Сафарбийни машинасыны къараллыкъ джерине къараб тюзетгенди, — деб Алан хапар айтханды.

— Арабин, Сарыкиши нелляй бир алды эке аны ючюн? — деб Аланнга соргъандыла.

— Да ремонтну багъасы джыйырма беш сом эди, алай а Сарыкиши бла Сафарбий халал тенгледиле, сора ол андан ачхамы аллыкъ эди: экиси да бирге буфетге кирген эдиле.

— Буфетде къаллай бир джойду эке?

— Къуру юч тюмен бла беш сом.

БАШЫ БЛА КЕСИ

Заводда ишлегенле бары да ыйых кюн барыб совхозда чюгюндюр ариуларгъа оноулашхандыла. Къонакъджан а баш джанлатыргъа дыгалас этгенди.

— Оллахий, тенглерим, тамбла барыб, таза хауадан да солуй, сизни бла ишлерге бек сюе эдим, алай а башым бир кесек ауруб тебregenди, — дегенди ол.

— Башынг ючюн хата джокъду, кесинг аурума ансы, — дегенди Алан да.

ТЮЗЕЛГЕНДИ

Умар Аланнга къонакъгъа келгенди да:

— Ий алгъын сизде Таубек деб журналист бар эди, хар статьясында, очеркинде санауладан сора джукъ болмаучан эди, ол энтда биягъынлай турамыды?—деб соргъанды.

— Огъай, энди тюзелгенди: санаулань энди ол сёзле бла джазады, — дегенди Алан.

НЕК БИЛМЕГЕНИ

— Сен кёб ичесе да, эсириб къаласа дейдиле, мен а бир да кесими эсириб билмейме, — деб Мухарбий кесин ариуларгъа кюрешгенди.

Бир къауумла Мухарбийге ийнаныргъа унамагъандыла.

— Мен ийнанама: ол ичсе, чыртда джугъун билмей къалады сора, эсиргенин къалай билликди, — дегенди Алан.

КЪАРАБИИ БЛА КЪАРАМАЙ

Къарабийни ийнеги Къарамай эки ийнек ашагъан чакълы бир бичен ашагъанды, сютю уа аз эмда джукъа болгъанды. Энди Къарамайны сатыб, иги ийнек алсам деб, Къарабий ийнегин базаргъа сюргенди да, элде болмагъан багъаны айтханды.

— Былай уллу багъаны нек айтаса? — деб соргъанды Алан.

— Да ийнек аллай ийнекди, — деб, Къарабий Къарамайын иги ашхы махтагъанды.

— Сора аллай алапат малны къайдан табхан эдинг?

— Мен не заманда да аман малны тутмайма.

— Иги малны да къората болмазса, — дегенди Алан.

КИМ НЕГЕ ТЁЗГЕНИ

— Къасымны баснясы къарыусузду деб алай айтадыла, ол къалай тёзюб тура эсе да, — деб, адамла аслам джыйылгъан джерде Токъмакъ мыйыкъ тюбюнден ышаргъанды.

— Да не этерикди, сен кесинге тёзген, ол да баснясына тёзер, — дегенди Алан.

МАТРОС БЛА ЮИ БИИЧЕСИ

Кишини накъырдасына турсунмаучу Сюдюмхан, Аланнга джууукъ джетген бир матрос отпусагъа келгенлей, анга эрге чыкыгъанды. Болджалы джетиб матрос кете тебрегенлей, Сюдюмхан анга:

— Мени джаным сау болуб, бир джары кетеригинг джокъду, — деб тохтагъанды.

— Огтай, мен мында кьалаллыкъ тюлме, экибиз да бирге кетейик, — дегенди матрос.

— Меннге сени тенгизинг керек тюлдю, кесинг керексе.

— Да мени ёмюрде да кемеден тюшмезге антым барды.

Алай бла экиси да бир иннетге джыйылалмай, гьырмыр болгъандыла. Алан экиси бла да сёлешиб кёрюб, сёзюн ангылаталмай:

— Да энди мен сизге башха мадар табмайма, тенгизни бери кёчюрлюк тюл эсегиз, — дегенди.

МУЗАФАРНЫ КИТАБЫ

— Музафарны джангы китабы литератургъа кьошулдуму, огъесе тышында бырнак кьалыбмы кетди эке? — деб соргъанды Нашду.

— Тышында кьайры кьалады, тюз былай баргъан суугъа джалгъан суу кьошулгъанча кьошулгъанды, — дегенди Алан.

АЛАННЫ АМАЛЫ

Алан юй бийчесин суйюб алгъанлыкъгъа, эгечлери бла анасы «муну кьой да, кимни суйсенг да, былай чыры болгъан джерден бир джукъ келтир» деб кьадалгъандыла.

— Къысхача айтыргъа, бу бернеси бла бизни бетибизни элтиб тулукъгъа сугъарыкъ этгенди, юйге рыххысы болгъан бир келин киргинчи, эл ичине чыгъаллыкъ тюлбюз, сен муну этегинден тутуб тургъанлыкъгъа, — деб ала джашларын аралатхандыла.

Сора бир кюн Алан келиб:

— Да келинигизге «кет» дегенме да, кетерге унамайды, менден хакъ даулайды, «минг сом ачха алмай кетерик тюлме» дейди, — деб хапар айтханды.

— Ий ауруунг тас, кетсин ансы. ол минг сомну суугъа атханнга санаб да къояйыкъ, — деб Аланны анасы бла эгечлери кими юшджюз, кими тёртджюз келтириб, арада ол минг сомну толтуруб Аланнга бергендиле.

Экинчи кюн «Алан юй бийчесинден айырылгъанды» деб элге хапар джайылгъанды.

Арадан тогъуз-он кюн кетгенлей, Алан анасы бла эгечлерине:

— Разы болсагъыз, юйге бир джукъ келтирир эдим, — дегенди.

— Алай айтхан ол иги ауузунга къор болайыкъ, — деб, ала туруб Аланны къучакълагъандыла.

— Сиз энди мени «кимди» деб къысмагъыз, ол сизни къууандырлыкъды, юйлеринден да джашыртын чыгъарыкъды, кишиге хапар этмегиз, кече, бир адамгъа билдирмегенлей, кесим алыб келликме, сиз да билмегенча этигиз, эшикге чыгъмагъыз, келиб бошагъандан сора мен кесим хапар билдирме, — дегенди Алан.

Кече адам джата, келиб арбазгъа машина киргенди. Юйню ичиндегиле, лампаны джукълатыб, терезелеге бауурлангандыла. Таксиден Алан бла бир тиширычукъ тюшгендиле; шоферну да болушдуруб, юйге юч-тёрт чемодан, туюмчекле кийиргендиле.

Ол келген затланы барын да Алан анасы бла эгечлерине элтиб:

— «Юйюбюз джарашмагъанлыкъ этиб, ардан бермей зат этмей къоярла» дегенди да, сизге тыйыншлы кёрген затларын да биргесине ала келгенди, къарагъыз, джаратырыкъ эсегиз, — дегенди.

Ала эрлай чемоданланы ачыб, туюмчеклени тешиб:

— Юйюбюзге тюкен келгенди да кьююлгъанды, энди халкъгъа махтанырча болдукъ, киши алай этеди ансы, алгъын да келтирген эдинг бетинден берекет къачхан бирни, энди уа аллах кеси джазыкъсыныб, ол минг сомубузну ызына къайтаргъанды, — деб кьюуанч тыбырлы болгъандыла.

— Да энди келинигизни да бир кёрююз, — деб Алан аланы отоу юйге кийиргенди. Аланны анасы келинчикни бойнундан кьучакълаб:

— Огъур аякъ бла кел, джанынга болайым, бу юйде сенден багъалы адамым боллукъ тюлдю, аллах экибизни бири-бирибизден айырмасын,—деб бетине къарагъанлай, «оу мен джарлы, ол биягъы келиб турады да» деб артына ауаргъа джетгенди, къызлары андан да хутдур этерик болур эдиле, алай а юйлерине кьююлгъан рысхы кёзлерине кёрюнюб, уятлы болуб, амалсыздан:

— Келин, джарлы, анча кюнню бирге ата юйюнде къалай турдунг, кесинге аллай бир тансыкъ къалай этдирдинг? — дегендиле.

— Ата юйюмде тюл эдим, Москвада сатыууму бошмай тургъанма, эки кюнню да билет табмай сакълагъанма, — дегенди келинлери.

— Ах, мен джарлы, сора бизге билдирмегенлей, нек кетиб къалгъан эдинг? — дегенди къайын анасы.

— Да къалай билмегенсиз, джашыгъыз минг сомну сизден алыб келиб берген эди сора, — деб келинлери хапар айтханды.

Алан да анасы бла эгечлерине къараб, ышарыб:

— Да аллах сизни асыры бек джазыкъсыннгандан кьюру минг сомугъузну къайтарыб къоймай ызына, келинигизни да къайтаргъанды, — дегенди.

Аланны айтыуларындан

◆ Аллын окъа бла башлаб, артдан шынтагыгъа кѣч-
ме.

◆ Ариулукъ адамлыкъ тюлдю, адамлыкъ а — ариу-
лукъду.

◆ Тенгини къуанч кюнюне бармагъан аман этеди,
къыйынлыкъ кюнюнде бармагъан а — адам тюлдю.

◆ Ауруу джукъмагъан адамла да боладыла, акъыл
джукъмагъан адамла да боладыла.

◆ Иги адам аман атха миннгенликге, сыйы тюшмей-
ди, аман адам иги атха миннгенликге, анга сый къошуя-
майды.

◆ Хар адамны саны тенгди деб терс айтадыла: эки
аякъ, эки къол, эки кѣз, эки къаш кимде да барды, алай
а бир къауумлада эки бет да барды.

◆ Башы болмагъаннга да бёрк керек болады.

◆ Бир къауумла бычакъны жанларында джюрютедиле, бир къауумла уа — ауузларында.

◆ Эм уллу жантылгъаннга эри бла юй бийчеси даулашхан заманда алагъа сёз къошханны санаргъа боллукъду, эм онглогъа уа—эри бла юй бийчеси урушсала, аланы къайсы тюз, къайсы терс болгъанын кеслерине айтыб ангылатханны.

◆ «Аман адам этегингден тутса, кес да къач» дейдиле, бир къауум адам а, этегин кесиб атсанг да, алыбызына тигеди.

◆ Аман адам кёб джашайды деб бош сейирсинеди-ле; тегерекге айбатлыкъ салгъан гокка хансла муал болсала да, чыгъанала биягъынлай турадыла.

◆ Кимни кийими эски, кимни джюреги эски.

◆ Суу къыш бузлайды, бир къауумланы джюрекле-ри уа джай да эримейди.

◆ «Кеси джыгъылгъан джыламаз» деб сёз барды, алай а бир къауумла джыгъылмагъанлай да, джыларгъа хазыр болуб турадыла.

◆ Бети болмагъан башы болмагъандан аманды.

◆ Ачхам джокъду деб, кёзюосуз къыйналма: суратлары ачхагъа тюшюб тургъан патчахланы ачхасыз къалгъанлары да болады.

◆ Намысы болмай кьалгъандан эсе, кеси болмай кьалгъан кёб игиди.

◆ Атасы болмагъанны юйюнден, анасы болмагъанны кёзлеринден билирге боллукъду.

◆ Бирини чачы кьалындан акъылы кёрюнмейди, бирини уа, башы кымыжа болса да кёрюнмейди.

◆ Джууугъу болгъан да иги, тенги болгъан да иги, кеси болгъан а андан да иги.

◆ Телини акъыллы этгенден эсе, акъыллыны тели этген тынчды.

◆ Акъыллары толу болуб, кеслери джартыла да бардыла.

◆ Тюз телиле да боладыла, дженгилликлери озгъан телиле да боладыла.

◆ Чубур кийимлери болгъанла да бардыла, чубур акъыллары болгъанла да бардыла.

◆ Халкъ кьралны закону бла джурюйдю, бир кьауумла уа кеслери кеслерине закон чыгъарадыла.

◆ Хар адам кесини кьаллай бир акъылы болгъанын билсе, акъыллы адамланы сыйлары эки кьат ёсер эди.

◆ Юйдегили болгъандан сора кьарнашла татлы джашар ючюн, мюлклери башха, иннетлери бир болургъа керекди.

◆ Бир кѡауумла кеслерини джарты башлары бола тургъанлай, дагъыда кѡурманлыкъда баш джарты даулайдыла.

◆ Ачхангы, рысхынгы сакълаялмасанг да, намысынгы сакъла.

◆ Джашлыкъ хаулеликге деб берилмейди.

◆ Юй бийченг сени кѡлюнге джетерге боллукъду, сен юй бийченги кѡлюне джеталлыкъ тюлсе.

◆ Биз кѡарт бола баргъанлыкъгъа, джашау джашдан джаш бола барады.

◆ Адам дунияда къалай аз джашайды, алай а къалай кѡб джангылады?!

◆ Биреуню инджиуоне инджимей эсенг, адам джазыкъсыныр адам тюлсе.

◆ Бир адам халкъны атын айтдыраллыкъды, алай а эм алгъа ол кесини атын айтдырыргъа керекди.

◆ Кесими адамлагъа кѡргюзтеме деб, орамда кѡб кѡрюнме.

◆ Адамгъа игилик этсенг, игилик кесинге этилгенча кѡр.

◆ Сагъатынг алгъа баргъанлыкъгъа, кесинг джашаудан артха къалыргъа да боллукъса.

- ◆ Гырджын бла джыр столгъа бирге салынадыла.
- ◆ Малны мюйюзюнден тутсанг, ургъан этеди, бойнун къашысанг, башын созады.
- ◆ Джыл къартлыкъдан эсе джюрек къартлыкъ аманды.
- ◆ Эгеринги тойдургъанлыкъгъа, къоянны тутханнга санаб къойма.
- ◆ Бир-бирде адамгъа акъылдан эсе баш бек керек болуб да къалады.
- ◆ Бири эм алгъа сагъыш этиб, этерик затын алай этеди, бири ишни этиб бошагъандан сора сагъыш этеди, бири уа артда алда да сагъыш этмейди.
- ◆ Къонакъла эки бѐлюнюб келгенликге, сыйлары сынмайды, эки бѐлюнюб кетмесинле ансы.
- ◆ Бир къауумла кеслерини орунларына да тартыныб олтурадыла, бир къауумла уа кимни орнуна олтурайыкъ деб айланадыла.
- ◆ Терсге терсди демеген, тюзге тюздю демез.
- ◆ Халкъы бла ана тилде сѐлешмеген да анасызды.
- ◆ Кесим гитче эсем да, уллу кит да, мен да бир тенгизде джашайбыз, дей болур чабакъчыкъ.
- ◆ Керти тенгинг бла тенглик джюрютмесенг, тенгсиз къалырса.

◆ Сен суйген эки кыздан эсе сени суйген бир кыз иги.

◆ Оноу сорсанг, кьартха сор, джолгъа чыкъсанг, джаш бла бол.

◆ Адамла чыракъны тамызыкъгъа тутадыла, бир къауумла уа чыракъгъа да тамызыкъ излейдиле.

◆ Мийикбаш юде башсыз адам джашагъаны да болады.

◆ Джангы иче тебреген заманда сѣз сѣлеширге адам табылмайды, бир кесек джылынгандан сора уа — тынгыларгъа адам табылмайды.

◆ Кюнню созулгъаны джигерге иги, кечени созулгъаны — эринчекге.

◆ Эл амалтын бир адам къыйынлыкъ кѣргени болады, бир адам амалтын эл къыйынлыкъ кѣргени да болады.

◆ Игини игилиги сау элге джетеди, аманны аманыгъы элден башынгы алыб къачарча этеди.

◆ Чабыучу атха салам кюлтени къысмайдыла.

◆ Ким айтханын этмейди, ким да этгенин айтмайды.

◆ Кесинг кѣб ангылаб, аз ангылагъанланы ичлерин-

де джашагъандан эсе, кесинг аз ангылаб, кёб ангыла-
гъанланы ичлеринде джашагъан игиди.

◆ Бир къауум поэтлеге фахму джетмейди, бир къа-
уум поэтле уа фахмугъа джеталмайдыла.

◆ Окъумай сокъур къалгъан окъуб сокъур къалгъан-
дан такъылды.

◆ Башынга уругъа таш табылмагъаны да болады,
таш бла уругъа баш табылмагъаны да болады.

◆ Бир къауумла терсликлерин боюнларына аладыла,
бир къауумла уа — къоюнларына.

◆ Бири акъыл сёзню да акъырын айтады, бири уа
тели сёзню да кычырыб айтады.

◆ Къанаты сынса да, къуш къушлай къалады.

◆ Тенгим сомуму урлагъандан эсе, гудучу бир ма-
лымы урласын.

◆ Тенгинги кемлигин кесинге ал, игилиги бла мах-
тан.

◆ Джюрекден суу ичмей, баш агъармайды.

◆ Малынгы эки къат багъа сатаргъа сюе эсенг, ба-
гъасын тёрт къат кёб айт: джартысын табу этиб да бер-
ликдиле.

◆ Кесинге иги тенг излеб кёб кюрешме: кесинг иги
болсанг, иги тенг кеси табыллыкъды.

◆ Адамла кенгеш этселе, тюзлюкню дженгил табадыла, алай а бир-бирде кенгеш эте келиб, тюзлюкню тюзге ийиб да кыоядыла.

◆ Бир кыауумла масканы бал-маскарадха киедиле, бир кыауумла уа ёмюрю да тешмегенлей айланадыла.

◆ Атанг бла махтангандан эсе, джашынг бла махтан.

◆ Сенге зараны болмагъанлыкъгъа, телини былай кыараб да билликсе, сенге зараны джугъарыкъ харам иннетлини уа биргесине айлана тургъанлай да билалмайса.

◆ Кыызгъанч адамгъа ол сатхан зат эки кыат учуз, ол алгъан зат тёрт кыат багъа керюнеди.

◆ Сени керти тенгинг кеси кыйналмагъанлай сенге джюз сомун берген тюлдю, хурджунунда джангыз сомун да сенге берген адамды.

◆ Кыайда ичгенинги, ким бла ичгенинги, кыаллай бир ичгенинги билмесенг да, нек ичгенинги бил.

◆ Сен иги адамны махтагъанлыкъгъа, ол кишиге джукъ бермейди, алай а сен аман иннетли адамны тюз джолгъа сала эсенг, кесинг да иги адамса.

◆ Бир кыауум адамла бир кере ач болсала, энди ёмюрте тоярыкъ тюлбюз дегенча этедиле, бир иги тойсала да, энди ёмюрте ач боллукъ тюлбюз дегенча этедиле.

Бизни замандан эмда озгъан заманладан хапарла

КЪАЙТМЫРЗА

Тауукъла экинчи кере кычыргъан кезюуде Къайтмырза, кезлерин да ачалмагъанлай:

— Шамге кызы, бир суу бер, ичим кюйдю, — деб мурулдады.

Алай а анга киши суу келтирмедн. Сора Къайтмырза:

— Суу дейме да, кзуу боллукъ! — деб кычырды.

Кычырса-кычырсын, анга суу берир кыйгъы этген адам джокъду.

— Да сени юйюнг-тыбырынг кзуруб, ёлю джукъусу этиб къалдын да, — деб Къайтмырза кезлерин ачыб къарады, алай а тегерегинде кесини юйюндегилеге ушагъан зат кермей, сейир болду. Не айтыргъа да билмей, бир талайны къараб туруб:

— Э-э-эй, мен тюшюмде селеше тура кереме, тюшюм тюнюм эсе да, бир суусаб а керек эди, ичим бла къобан барса да, келюме джетерик тюлдю, — деб ичинден алай айта, къалкыугъа кирди.

Эндиге дери Къайтмырза не къаты джукълагъан эсе да, энди анга тынчлыкъ къалмагъанды.

— Сеннге айтама да, Шамге кызы, бир суу келтир, аман хапарынг келлик, — дей, дагыда ол уянды.

— Тобасто, алыныргъа тебреген болурмамы, крти да тюшюм эсе, уяныр эдим, — деб къолундан къабыб да кёрдю, алай а къолу ачыгъандан сора бир тюрленген зат болмады. Сора Къайтмырза тегерегинне сымарлаб къарады: юйде Шамге кызы джокъ, орундукъну аллында бешик джокъ, шифонер джокъ, айтыб къояргъа, юйде джукъ да джокъ. Туруб лампаны джандырыргъа эснне тюшдю, алай а Къайтмырзагъа бусагъатда ёрге тургъандан эсе, «таркъ» деб башына таякъ бла бир иги урдургъан тынчды. Санларың келтюралса да, башы санлары бла бирге къобуб кеталлыкъ тюлдю.

Ол болумда Къайтмырза терен сагышха кирди: энди танг атмай бу айлапма къайры кетген болур? Ичинде сабий къалай болса да, бешик кеси нек джокъду? Огъай, бу сёзсюз да тюшдю, эртденбла уяна эсем, пивнойну къатында джашлагъа айтыб бир къюдюрейим. Алай а бу тюш меннге нек кёрюне болур? Бир ажымсыз, Шамге кызы бла мени арабызда кызбай урушчукъ боллукъ болур. Мени аз кёб да кишиге хыянатым джокъду, боллукъ да тюлдю, элде суймегенлерим а кёбдюле. Мен кишини атасын ёлтюрмегенме, алай а мени сыйымы кёрмейдиле. Эшта, бусагъатда мен тюшюмде тюш кёре тура болурма. Тюшонгде тюш кёрсенг, ол тюш крти болады дейдиле. Тоба-тоба, бу тюшге бир къара: юсюмде джууургъан джокъ, тюбюмде тёшек джокъ, юйню къабыргъалары бар-джокъ эсе да ангылаялмайма, потолок да бир узакъда кёрюнеди. Джангы джатхан заманымда да юй саулай къайры эсе да кетиб баргъанча бола эди. Ай, юйюбюз тоналыргъа кёре тура болурма мен бу тюшню, итни кече такъмай, ийиб къояргъа керекди.

Къайтмырза аллай сагъышла эте келиб, хурджунундан папиросну чыгъарыб, аны да къаллайла эсе да къабындырды, сора ол да ауузунда тургъанлай, бнягъы къалкъыды.

Бир заманда папирос къолуна тюшюб, алыннга адамча, къычырыкъ этиб, секириб ёрге къобду. Алайына эшик аллында ким эсе да андан да бек къычырыб къачды. Къайтмырза эрлай орундукъдап тюшеме деб, арыбери эте келиб, барыб «дюнг» деб полгъа тийиб, болгъанны къычырыкъдан алдырды. Сора ол суусабын да, тюшюн да унутду.

Эшик аллында къычырыкъ этиб къачхан адам да, бир уллу къазыкъны да алыб келиб:

— Кимсе, не адамса, огъесе шайтанмыса? Къымылдама, уруб сойландырыб къоярыкъма, — деб, джаны къолунда болса, иерча болуб тургъанлай, кесни батыр этиб къычырды.

— Ий тюйдюле, сойдула, бастырыкъланнга тюш кёрсе, уяналмайма, мени бир уятыгъыз, — деб Къайтмырза хахайлады.

— Бусагъат сени тюшюнго кёзюнге кёргюзейим, машиналары резинсиз этген сен болурса, къазыкъ бла тюз боюн джигинге уруб адуруб къоярыкъма, энди къабханнга бир таб тюшюб къалгъанса, — деб эшикни ол джанындан ким эсе да таш чартлатады.

Къайтмырза, имбашындан да тута-тута, төгерегине къараб, машиналары кёргенинде:

— Мен къайдама, была не затладыла, сен да кимсе? Мен алыныргъа тебрегенме, — деб къычырды.

— Кесинги тели обур этме: къайры, нек келгенинги бек ариу билесе, алай а мен гаражны эшигин сакълаб тургъанлай, къалайтын киргенсе?

— Сен эм алгъа мени къайда болгъанымы бир айт.

— Көрмеймисе гаражны ичинде тургъанынгы?

— Гараж къайсы элли гаражыды?

— Аны билгенинг чакълы бир къарнынг къаты-къаты бургъа эди, эшиклени уа ачарма хо ачмай а: бютеу урлагъан резинлеринги бурнунгдан джыджым суууруб алайым да, нек ашыгъаса, сен бери бугъунчакъ ойнаргъа келмегенсе.

— Да бери деб сен къалайгъа айтаса?

— Къой, тейри, башынга къартчыгъа уяла саллыкъ-ма, эшта, къайдан билгини сен Тебердини гаражында тургъанынгы?

— Да сора мен Къарданикден келиб, Тебердини гаражында кече къалырча, кимни юйюне от салгъанма?

— Гаражда туругъа табсанг а, табу да этер эднинг, энди сен турлукъ гараж башха тюрю гараж боллукъду.

Къайтмырза не этерге билмей, ай иги сагъан тюшюм болуб бир къалгъа эди деб арсар болгъанды.

— Энди кѳб арыны-берини къой да, кимсе, не адамса, не урларгъа келгенсе, — деб гаражны къарауулу Махти кызыугъа кирди.

— Мен къарданикчиме, атым Къайтмырзады, урлар къайгъым джокъду, къарайма да, кесим урланыб тургъаннга ушайма, ары бир ач эшиклени, дунягъа бир къарама къой.

— Иги къууан, энди сен дуняга къарардан озгъанса, энди дуняа сеннге къарарыкъды.

— Да сен кесинг кимсе, менден нек соруу аласа?

— Сенден соруу аллыкъла уа башхала боллукъду-ла, ала сени тилинги ачдырырла, башынгы да тюз иш-летирле, сен эски бѳрю болурса.

— Да былайы, керти да сен айтханча, Теберди эсе, мен бери нек келгенме: мен не Ташкѳпюрде болуш джаш

чыгъаргъан тенгимн юйюнде неда Къарданикде, юйюмде, болургъа керек эдим.

— Да ташкёнюрчюле болуш джашларын Тебердини гаражында чыгъармазлыкъларын билмеймисе?

— Энди, оллахий, мен шаша тебрегенме, неда шашыб бошаб турама.

Ала да алай эте тургъанлай, танг кенг болуб, ючтёрт шофер гаражгъа келдиле.

— Джашла, элге къоян киргенди, нохта баууму хазыр этигиз, машиналарыгъызны резинсиз этген, аллах бергенча, келиб къабханнга тюшюб къалгъанды, — деб Махти къууаныб ханар айтды.

Джашла, сейир болуб келиб, эшикни ачыб, Къайтмырзаны хаталы кишдикча болуб тургъанын кёрдюле.

Ол тили да бюлдюргю эте:

— Къалай болгъанын билмейме ансы, мен ма бу машинадан тёнгереп тюшгенме, — деб сол джанында бир бортовой машинаны кёргюздю.

Къайтмырза кёргюзтген машина Унухнукъу болгъанын бары да айтдыла.

— Унух кече он сагъатда Черкескеден келиб салгъанды машиннасын, — деди Махти.

Кёб турмай Унух кеси да келди, алай а ол Къайтмырзагъа къараб:

— Мен Черкескеден келе Ташкёпюрде джууукъларыбызгъа къайтхан эдим, бу адамны уа ёмюрюмде кёрмегенме, — деди.

Олсагъат къарданикчи Ахмат «Москвичи» бла алайгъа келди.

Къараб Къайтмырзаны кёргенлей, саумуса, биз сенден бошадыкъ деб тура эдик деб, джетиб къучакълады.

— Саума, тюшюм тюл эсе, — деди Къайтмырза.

Сора Ахмат алайда джыйылгъанлагъа Къайтмырза машинагъа хакъ төлемегенлей Тебердиге къалай келгенин айтды:

— Тюнене экибиз да мени «Москвичим» бла Къарданикден Ташкёпюрге болуш джаш чыгъаргъан танышыбызгъа келген эдик. Сора Къайтмырзаны бир кесек оздургъанча кёрюб, джашлагъа «ары машинагъа бир салыгъыз» деген эдим, ала уа ала баргъандыла да, «ха-уа ура туругъа бу игиди» дегендиле да, Унухну машинасыны кузовуна салгъандыла да кетгендиле. Артда кеслерини да къулакъ отлары дженгигенинде, Унухха айтыргъа унутхандыла да къойгъандыла. Сора танг аласында излеб Къайтмырзаны табмагъанбыз, дуния къала-балыкъ болгъанды. Насыбха, ол джашланы бирин табыб, алай ыз тюзетгенбиз. Энди джолда аязыб, машинадан кетиб, бир нелахха къалады деб аманига джетген эдик, бу машина кибикни да не къууалгъаны-мы къуууб, кесим да джардан кетерге аздан къалгъан-ма.

Ахмат хапарын бошаргъа Къайтмырза:

— Да ызыма къайтханлай, ол джашланы башларына таш джетдирейим да, — деб эрлай барыб «Москвичге» олтурду.

— Да, джамагъат, сау къалыгъыз, барыб андагъыланы да бир къууандырайым, къайгъылы болуб къалгъандыла, аллах ючюн айыб этмегиз, — деб Ахмат кете тебрегенлей, Махти аллына атлаб:

— Да айыб этгенинг быллайлагъа джарарыкъ тюлю, «хапчюш» дегенлей муну бурнундан тюшюб къалгъан къайтмырзала бизин элде да бардыла, алай а аланы бир аман ишлери: аджашыргъа унамайдыла, — деди.

ЛУРУУЛАРЫ БИРЧА БОЛГЪАНЛА

Оду курортха баргъан джеринде бир тиширыу бла къысха шагъырей болургъа излегенди. Сора къалай сёз башларгъа билмай:

— Айыб этме, курортха къачан келгенсе? — деб соргъанды.

— Онунчу августда келгенме, — дегенди ол.

— Мен да онунчу августда келгенме, — дегенди Оду.

— Ненг ауруб келгенсе?

— Бюреклерим.

— Мени да бюреклерим ауруйдула, — деб Оду, энди уа тамам къысха шагъырей болдум дегенди.

— Джел аурууум да барды, — дегенди дагъыда ол тиширыу.

— Мен юсюмде джел аурууум бла туугъанма, — дегенди Оду къууаныб.

Сора ол тиширыу Одугъа къараб:

— Билемисе, экинчи сабийими табханлы белим да ауруб турады, — дегенди.

ЧЮЧКЮРГЕНЛИКГЕ

Дыгъыдыу эрге барыб, отоу юйде къубулуб тургъанлай, къайын атасы Хабибуллах, ичгенчиги да бар, кириб келгенди:

— Келинчигим, джаным-кёзюм, ашар-джашар юйюнге келгенсе, кесинг да бек иги юйню къызыса, адамла ары-бери деб тышындан сёз эшитдирирге да болурла, алай а сен джалгъан сёзлеге къарама, юйлю сёзню да тышына чыгъарма, тил тутханынг ючюн да сау бол,

бир кесекден мен кѳурманлыкѳ да этиб, тил ачдырлыкѳ-
ма, — деб ызына айлана тебрегенлей, Дыгъыдыу «хан-
юш» деб чючкюрюб ийгенди, Сора эрлай кюбюрчегин-
лен бир дарий кѳлек бла ганыуа тигилген джанджау-
лукъну алыб: «Атам, айыб этме, сен сѳлешдиргинчи, мен
чючкюрдюм да ийдим,—деб, Хабибуллахха узатханды.

КЕЛИН КЪОЮУЧУЛАНЫ БАШ СЫЛТАУЛАРЫ

Тау тубюнде бир элде, келин ала тебреселе, кѳарты
гжашы да джайылыб излейдиле, кѳол аязыбызда тута-
рыкѳбыз дейдиле, келечи-тѳречи салыб тилейдиле, тилеб,
келмесе уа, суйрѳб келтирирге суюдиле.

Алай а ала келин тута билмейдиле, келинлери бла
сенсе-менсе деб джашаргѳа суймейдиле, келинин кесин-
ден бернесине бек кѳарайдыла, келин кѳойгѳанны мах-
таугѳа санайдыла, кѳояр иннетге кирселе, джюз сылтау
табадыла, келинлерише «нгиди» деб айтхандан эсе, баш-
ларына бир иги урдуругѳа разыдыла, «келинчикни джа-
ратмайбыз» деб, кеслерине кюч чакѳырадыла, «келин-
чик, бизни джаратамыса» деб сорургѳа уа—унутадыла.

Ма ол тау элде келин кѳоюучулары баш сылтаулары.
Кермаханлары келинлерин «олтурун-турун билме-
генлей келгенди да, юретгенбизни ала да билмейди»
деб кѳойгѳандыла, Къыблаханлары уа «тыбырны асы-
ры кѳб сакѳлаб келгенди да, аман-иги да ол билмеген
джокѳду» деб кѳойгѳандыла.

Нанчыкѳлары келинлерин «асыры эршинди, адам
тюрсюнюне кѳараяллыкѳ тюдю» деб кѳойгѳандыла,
Джанчыкѳлары уа «не алапатлыгѳы да ол чырайчы-

гъыды да, биз алай олтуртуб, аны тюрсюнюне къарабмы турлукъбуз» деб къойгъандыла.

Сарасаплары «адамлыгъына кёре бернеси джокъду» дейдиле, Хорасанлары уа «бернесине кёре адамлыгъы джокъду» дейдиле.

Сарычыкълары «плеш тюлдю, асыры сууукъ адамды» дейдиле, Къарачыкълары уа «таныгъанына танымагъанына да асыры бек плешеди» дейдиле.

Хаджулары келчилерини «хоншугъа-тийреге иги тюлдю, былай бирини юйюне кириб да бир олтурмайды» деб джаратмайдыла, Джаджулары уа «танг атмай хоншулагъа бир кирсе, экинчи юйюн джокълай билмейди» деб джаратмайдыла.

Лалийлары «асыры къызгъанчды» деб сёзюн этедиле, Ханыйлары уа «кесин къысдырмайды», бу барыудан барса, юйюн суу джуугъанлай этерикди» деб джаратмайдыла.

Гашалары «хапчюш» дегенлей анасыны бурнундан тюшюб къалгъанды» деб сёзюн этедиле, Гошалары уа «ол иги анасына да бир джугъу ушамагъан» деб сёзюн этедиле.

Тауджанлары «къалгъанлагъа иги болгъанлыкъгъа, джашыбызны къулакъгъа алмайды» деб сёзюн этедиле, Марджанлары уа «джашыбызгъа иги болгъанлыкъгъа, къалгъанланы къулакъгъа алмайды» деб сёзюн этедиле.

Бабушлары «биз бир айтсакъ, ол эки айтады» деб джаратмайдыла, Гогушлары уа «башына ура турсанг да, бери айланыб джууаб эте билмейди» деб джаратмайдыла.

Шерийлары «асыры сант джюреги барды, кёрмейминиз аны ол эт тутуб тургъанын» дейдиле, Герийлары уа «асыры къайгъылыдан юсюнде къаргъа къабар эти джокъду» дейдиле.

Дамгелары «кесим айтхан деб тургъан болмаса, кишини айтханын сан этмейди» дейдиле, Шамгелары уа «ким не айтады деб ауузун ачыб тургъан болмаса, башына сноуу джокъду» дейдиле.

Къыстаналары «биринчи келечиле баргъанлай, биргелерине туруб тебремей, ызындан бир кѳб айландыргъанды» деб сѳзюн этедиле, Къызбалалары уа «насыбы алай болсун, биз келечиле ийнб келген болур, кеси джашыбызгъа тагъылыб келгенди» деб сѳзюн этедиле.

Томайлары «биз къойгъунчу, ол бизни къойгъанды да кетгенди» деб, джан-джанларын ашайдыла, Чомайлары уа, джашларына айтханларын этдиралмай, келинлер бла бал-джау болуб джашайдыла.

УЛЛУ ШАХАРНЫ ЭСКИ ОРАМЫНДА

Рима, иги къыз, сен насыбы аллына уруб келген бир джанса, уллу шахарны эм уллу орамында мийик-баш юйню бешинчи этажында джашайса, шахарынгы бек сюесе, кесин да «иги билеме» деб акъылынг алайды: кюн сайын киногъа, театргъа, бараса, такси бла уллу орамны ары-бери кѳб озаса.

Шахарда сен билмеген орам бек кѳбдю, алай а аланы билирге сеннге неге керекди. Керек болса, таксиле, автобуслла элтирикдиле. Аланы кѳрюрге, билирге излеген да этмейсе. Сен билген шахарны джангыз уллу орамыды. Алай а бюгюн кесинг да эслемегенлей, бара-барыб аджашыб, шахарны эм эски орамына киргенсе. Арабин, мен башха джашаугъа, башха дунягъа, башха ѳмюрге тюшюбмю къалдым» деб акъылынга келеди. Бютеу бирер этажлы эски юйле.

Орам кесн да тар, кынгыр. Бу орамны аты педи деб сен бир сора да тебрдинг, дагыда «сора быллай орамны аты уа кылай боллукъду» дединг да кыйдунг. Быллай орамда джашагъан адамла бла селеширге да излемединг, «Мен аджашыб бу орамгъа кылай кирдим» деб кесн-кесингден кечмеклик тилерча болдунг.

Кёб бармай, кючлюрек джел урса, балкону люююлдей тургъан юйню кердунг, юйню къатында уа бир къарт амма, кюолунда да кесине ушаш кынгыр таягъы. «Амма таягъына таяна эки атлагъынчы, такн бла уллу орамны башындан аягъына джетерикме» деб келюнге келди. «Тоба, тоба, бу кынгырбел къарт амма бютеу бу орамгъа, артыкъсыз да бу балкону люу-люу эте тургъан юйге кылай бек келишеди» дединг.

Тюз айтаса, Рима, бу кынгырбел къарт амма бу оюлургъа джетиб тургъан юйге бир да бек келишеди, алай а амма бу чирик болуб тургъан юйге кыруу бююн келишиб кыалмагъанды. Бир заманда бу эски орам сен джашагъан сахарны баш орамы эди, оюлуб кетер да деб сен къатына барыргъа кюркыгъан юй да орамда арну юйлени бири эди. Бу амма да ол жангы орамгъа, жангы юйге жан сала эди. Ол эртденнгиде балконнга чыкъса, дунягъа нюр чачыб келген кюн бу юйден чыкъгъанча керюне эди. Кече тюзде кыалгъан джолоучула эртденбла кюн чыгъарын сакълагъанча, сахарда атлары айтылгъан джашла аны балконнга чыгъарын алай сакълай эдиле. Ол орамны бир джанындан бир джанына етерге тебресе, джигит джашла джюрюк атларындан тюшюб, анга джол кыоя эдиле, юйден иги арлакъ айырылгъынчы атларына минмей, башларындан тартыб оза эдиле.

Аны айтханым, амма эски орамгъа, эски юйге бю-

кюн келшиб къалмай, о заманда да келише эди. Къыт заманында бу орамны, таб шахарны да джулдузу эди.

Энди сен, Рима, иги къыз кибиб, бир сагъыш эт: сен бусагъатда шахарны баш орамында, уллу юйленн биринде джашайса, — келшемисе джашагъан юйюнге, шахарны баш орамына? Адамла сени баш орамны джулдузуна санаймыдыла? Сен балконунга чыкъсанг, адамла кюн чыкъгъаннга ушатамыдыла?

Алагъа бир иги сагъыш эт. Сора, барыб, къарт аманы алтында тобукълан да, кечмеклик тиле.

АЛАНЫ АЛГЫШЫ

Алан бир элге коьнакъгъа баргъанлай, келин келген джерге чакъырыб, къолуна алгъыш аякъны тутдургъандыла. Алан да бу алгъышны этгенди:

Бу элде элсиз къыйыплыкъ киши сынамасын,
Джашлай ёлген деб киши джыламасын,
Бу элдег насыб къурумасын,
Арбазларында ит улумасын.

Джангы джууукъла жангыра-джашнай барсынла,
Ауруудан-талаудан кенге къалсынла,
Эм байла былагъа джутлансынла,
Эм насыблыла былагъа сукълансынла.

Къарангы кече толгъан ай чыгъыб, джол тапыханча,
Эртденбла кюн тийиб дунняны джарыханча,
Экисин кёргенлей, мыдах джюрекле джарысынла,
Игиле-ашхыла экисине джалынсынла.

Кёб болсунла тёрде олтургъан къартларыбыз,
Берекет болсунла этген хантларыбыз,
Кёгетлерин кёлтиюралмасынла садларыбыз,
Игиллик бла айтылсынла атларыбыз.

Къралыбыз къралладан баш болсун,
Джюрегибиз кюн кюнден да джаш болсун,
Келин — эгеч болсун, кюеу — къарнаш болсун,
Аман иннетли бу элден тас болсун.

Бу юй джалгъан оноу керекли болмасын,
Былагъа аманлыкъ излеген адам онгмасын,
Аллай адамны этген мураты толмасын,
Аманы юйюне ёмюрде рысхы къонмасын.

Джазыбыз ашыгъыб джетсин,
Джайыбыз джайылыб келсин,
Къачыбыз мурукку этсин,
Къышыбыз къууандырыб кетсин.

Къобан ызына айлашыб Минги-Таугъа минигишичи,
Чегетде кийик юсюне кийим кийгишичи,
Кече арасында бир исси кюн тийгишичи,
Уруш отун сынамайын къалайыкъ,
Къууанчлада алгъыш аякъ алайыкъ,
Бир-бирчибизге джарыкъ бетден къарайыкъ.

Хар заманда быланы юйлерин берекет болсун,
Алача деб алгъышха айтхан адет болсун,
Элге оноу этер кирик башлары болсун,
Айгъа учар кирик джашлары болсун!

ДЖАЛГЪАН ДУНИЯ.

Ташины ськъсам, къан чыгъарыр заманымда бешулен да болуб, Гитче-къышлыкыгъа чалкыгъа чыкъдыкъ. Аманлыкчыла, кече-кюн демей, тауну тюбю-башы бла да айланганлары себебли, дюрюлеге киргенликге, шкокланы бойнубуздан алыргъа мадар джокъ эди.

Кюз арты да бола, бир кюн ючюшер дюрю да чыгъыб, эртден азыкыгъа олтуруб тургъанлай, гитче къарнашчыгым Махмутчукъ урланганды да кетгенди» деб къошладан къуугъун келди. Къуугъунга келген атлы айтханнга кёре, Махмутчукъ анам къыйынлыны биргесине суугъа барыб, ойнайма деб артхаракъ къалгъанлай, кёнчекликге айланганла, къараб туруб, сермеб алыб, джамчы тюбюне уруб кетгенлерин билдик. Бютеу джайлыкъ къошла джайылыб, ёрге-энишге чабдыкъ, алай болгъанлыкыгъа бир да ыз тюзеталмадыкъ.

Анам хариб джюрек ауруулу болуб, андан тюзелмегенлей ёлюб кетди. Ёлюрюню аллы бла «джашчыкыны сансыз этиб къоймай, излей, соруулай тур, ким билсин, дагъыда, бир насыб болуб, джукъ сезгенинг болса, джерни этегинде болса да, барыр эдинг... джарлы бала...» деб осуят этген эди

Беш джыл арадан кетгенден сора, айлана барыб, кюн уллу къойну тюшюнден джанлай, бир къошха джетдим. Къолунда да мынчакълары, гулоч таягъы да къатында, озгъан джылланы эсине тюшюре да эней, башкъагъа тургъан къартны кёрдюм. Бир алада ол мынчакъларын да тарта: «Да-а, не этейик, дуня деген алайды, не кёрдюк не кёрмедик, энтда не кёрлюкбюз» дей эди. Саламлашыб бошагъандан сора, мен анга не адам болгъанымы, некъ айланганымы айтдым. Къарт терен сагъышлы болду, иги кесекни башын энишге этиб туруб,

гулочу бла джерде сызчыкъла тарта, сора кесини хапарын айтыб башлады. «Биз эки эгиз къарнашчыкъ эдик. Къошладан узакъ болмай ойнай тургъанлай, къайдан чыкъды эсе да, бир атлы къатыбызгъа джетиб, эрлай атдан тюшюб, ауузларыбызгъа бушдукъ этиб, артха артмакъ атыб, юсюбюзге да джамчыны ийиб, атын мукъут этиб кетди.

Узакъ узайгъандан сора, ол атдан тюшюб, бизни да ауузларыбыздан бушдукъланы алды. Артмакъла бла джерге салыб, атын солутду. Мен аны тюрсюню былай эди деб айталлыкъ тюлме, алай а ол, бир ишекиз, сарубекге ушай болур эди, джандыракёз болгъаны уа эсимдеди. Алайдан да кетдик. Къарангы болду, сора барыб бир къая таргъа тирелдик. Джандыракёз артмакъланы джерге салды, ауузларыбыздан бушдукъланы алгъанлыкгъа, биз, эс ташлаб, сёлешалмадыкъ, асыры къоркъгъандан джыларгъа къарыуубуз джетмеди.

Сора ол адам байланыб тургъан къарнашчыгъымы алай къоюб, мени атха кючлю бегитиб, кеси да атны башындан тартыб, акъырын къая тардан ётдюрюб тебреди. Эки-юч кере да джыгъылыргъа аздан къалыб, ат къая тардан бек къыйналыб ётдю.

Мени атдан алыб, байланыб тургъанлайыма алай джерге салыб, ызына, къарнашчыгъымы келтирирге тебреди. Тюз ол кёзюучюкде адамны баш тюклерин къобарыпча, къая тарны ол джанындан ачы къычырыкъ келди. Ол къарнашчыгъымы къычырыгъы эди. «Ой анам, ой анам» деб, адамны джюрегин эритирча таралды. Не болду эсе да ары бир дженгил бара киргей эди деб, ол адамгъа къарадым, алай а ол ашыкъмады, шкогун бойнундан алыб, огъары аягъына миндириб, ташны джанына къысылыб, тегерекге къулакъ салды.

Ажымсыз да, ызыбыздан сюрюб келгенле бардыла,

ала джашчыкыны иш этиб кычыртадыла, мен ол кычырыкыгъа чабханлай бууарча, деб аны кѣлюне алай келгенине сѣз джокъ эди.

Къарнашчыгъымы ол кычырыгына къалай этерге билмей, байланыб тургъанлайыма кымылдай келиб, джардан кетдим. Ёлюгом табылмай да къаллыкъ эди, терекге тирелиб тохтадым ансы. Къарнашчыгъымы бир сау кѣрсем деб термилгенден урланыб тургъанымы да унутдум.

Джарлы къарнашчыгъымы кычырыгы, дыгаласы акъырындан акъырын бола сора тохтады. Аны таралыб кычырыкы этгени бююн да къулагымыдан кетмейди, санларымы титирегени тохтамайды.

Экинчи къаллай да таууш келмесе да, ол адам шкогуна къатханлай, танг атдырды. Башым да ачыб, джюрегим да чартлаб чыгъаргъа джетиб, аманчы кеминде тангига чыкъдым. Танг кенг болгъанында, джандыракѣз, шкогун да аллына тутуб, къаяны ол джанына ётюб, мычымай ызына къайтды. Сора мени да атха байлаб, дагыда ол джанына ётдю. Къарнашчыгъыма асыры бек ашыкыгъандан, къайда болгъанымы билмей эдим.

Барсанг, аллайгъа бар: къарнашчыгъым алай байланганлайына ёлюб тура эди. Ол мени къаяны бир джанына ётдюрюб, экинчи ызына тебреген заманда, байланыб тургъан къарнашчыгъымы юсюне бир уллу джылан келиб, эмиб тебрегенди. Джарлы къарнашчыгъым андан ачы кычырыкыла этиб таралгъанды. Эмилтени да, хансда джыланны ызы да ачыкъ кѣрюноб тура эдиле. Мени да атдан алмагъанлай, ол адам къарнашчыгъымы арлакы сюйреб, ташла бла юсюн басдырды».

Джукъ айталмай бир кесек туруб, къарт дагыда башлады.

— Алайдан ары ётиб, бир чегет талачыкыгъа джетгенлей, чегетден эки атлы чыгыб, неле эселе да айтдыла, ол мени алыб баргъан шкогуна узалыргъа мурат этгенлей, ала экиси да къамала бла чабдыла. Андан ары не болгъанын эсгералмадым. Бир замада къарагъанымда, ол эки адам, мени да ат артына байлаб, джаңдыракёзю атын да адеж тартыб бара эдиле. Ала барыб ол экиси мени бир байгъа сатдыла.

Итти-битти къуллугъун да этгенлей, мен андан насыбсыз ёмюрюмю ашырдым. Джюрегим жарыкъ болуб юйдеги къураялмадым. Хайырым тиймезча болгъанында, ол бай мени къошунда тутаргъа излемеди. Менича урланыб келген бир къарт ёлгенинде, аны джашлары мени кеслерине ата этгендиле да, энди ала бла кюн ашырама. Ким болгъанымы, къайдан келгеними уа билалмагъанлай къалыб кетдим. Атам, анам да бар эдиле. Анам къарнашчыгъымы да мени да, экибизни эки тобугъуна олтуртуб, «мени джаниган джудузчукъларым» дсб, кёзюбюзге къараб ийнакълаучусу эсимдеди. Аны татлы ышарыуу бла джумушакъ ауазы кече да кюнде да кёзюме кёрюнгенлей, къулагъыма келгенлей турадыла. Бу джалгъан дунияда мени къарангы джашаууму къыйырын жарытхан ол ышарыуу бла ол ауаздыла. Аланы эсгералмай къалсам, джер юсюнде менден насыбсыз болмаз эди».

Мен, къартны хапарын эшитгенимде, кесими къыйынлыгъымы унутханча болдум. Сора алайда кёб мычмай, джолгъа атландым.

Мен айланмагъан, мен кирмеген тау этеклеринде джер къалмады, алай а Махмутчукъну атын-чууун да эшитмедим. Энди мени кесими да ёлюр тюгюм чыкыгъанды андан хапарсызлай, ол дуниягъа анама не айтыб барлыгъымы билмейме.

ЭЛГЕ ЧЕЧЕК КИРГЕНИНДЕ

— Ах мен джарлы, бу худжу чечек къайдан чыкъды эсе да, от джаннганлай джайылыб барады, къабхакъ башында юйледен төрт-беш сабий ёлгенди, —деб Нурсият Марджанчыкъны къойнуна кысыды. «Билмейме, не мадар этиб тыяргъа боллукъду бу аллахны кесинден келген затны, — деб ол дагъыда сагъышланды.

Бир дарман-дары да джарамагъан, башыбыз къара палахха кългъанды, төрт джылны кёз джарыгъым болуб тургъан балама чечек тийгенден аллах сакъласын, насыб болса, бизни арбазгъа джетгинчи, ызына айла-ныр».

Бир кюн ингирде сабийле эшик аллында ойнай тургъанлай, бир ачы джылагъан таууш чыкъды. Урчугъун да алай атыб, Нурсият эшикке чабды. Тамада абсыныны юч джыл болгъан джашчыгъы бауурундан джерге джыгъылыб тургъанлай, эрлай джетиб къобарды. «Къайсыгъыз джыкъдыгъыз муну, ариу-ариу ойнагъыз» деб, ол сабийлеге къарады.

Кими «чабыб баргъанлай Марджан джыкъгъанды» деди, кими «Далхат джыкъгъанды» деди, кими «кеси джыгъылгъанды» деди. Алай а кызычыгъыны аты айтылгъандан сора, ким терс, тюз айтады деб, аны сюзюб айланыргъа арлакъда олтуруб джюн тарай тургъан тиширыуладан уялыб, «ма бу джолдан сора сен алай бир эт» деб Нурсият Марджанны джаягъына къакъды.

— Мен джыкъмагъанлай, нек ураса?—деб, ол джылаб юйге кириб кетди.

Кече Нурсият не бек ариу айтыб, джалыныб, джалбарыб кюрешсе да, ол ёбгелеб, ашамагъанлай джатды. Нурсият да кыйналгъандан джукъламагъанны орнунда танг атдырды.

Эртденбла эртде кьобуб, ол ийнекни сюрюуге кьошуб, «уяинган эсе, бир джукъ кьабар эди» деб келиб Марджанчыкьны башын ачыб кьарады. Ол джангы уяныб, бир кесек терлеген да этиб тура.

— Уяныб тураса да, джанчыгьым, ма бусагьат экибиз да бир джукъ кьабайыкъ да, анамлагьа кьонакьгьа барлыкьбыз, — деди. Алгьын Нурсият «анамланы» сагьынса, кьызчыгьы кьууаннгандан тебсеген эте эди, бу уа джукъ да айтмай, мыдах ышарыб кьойду.

— Марджан, нек тынгылайса, тур, ол ариу чебгенчигинги да кийдирейим да, хайда, — деб апасы гузаба-лады. Алай а кьызчыкъ кьымылдагьан да этмегенлей, «мен кьобаллыкъ тюлме» деб бир мыдах ауаз бла айтды.

— Не болгьанды сора, джаным, — деб Нурсият юсюне баурланды.

Ол джылары да тыгьылыб:

— Мен кьобаллыкъ тюлме, ауругьан этеме, — деди.

— Оу мен хариб, не болгьанды сора? — деб Нурсиятны джаны кетди.

— Джаягьым ауруйду, — деб кьызчыкъ кёзлеринде джыламукуьларын сюртдю.

— Кьайда бери айланчы, кьайсы джаягьынгды ауругьанынг?

— Ма ол сен ургьан джаягьымды, — деб Марджанчыкъ ол бир джанына бурулду.

Нурсият кьызчыкьны онг джаякьчыгьы кьызарыб тургьанын эследи.

— Оу мен ёлгей эдим андан эсе, талау тийсин менге, — деб ол, асыры кьыйналгьандан кьычырыкъ этиб джыларча болду.

— Муну кьабармы эдинг, мындан бир кёрсенг а,—деб,

дыгалас этиб бёрек, халыуа, гырт шекер да келтирди, алай а ол алагъа къарагъан да этмеди.

— Шо бучукъдан къаб да бир къой, — деб Нурсият къызыл алманы баш табхадан алыб узатды. «Огъай, керек тюлдю» деб къызчыкъ алыргъа унамады. Дагъыда «онг къолунг бла берме, онг къолунг бла мени джаягъыма ургъанса»,—деб, къычырыкъ этиб джылады.

— Марджанчыгъым, джаным, башха джеринг ауруймуду? — деб Нурсият кёзлеринден джыламукълары бара сорду.

— Огъай, башха джерим аурумайды, къуру ол сен ма бу къолунг бла ургъан джаягъым ауруйду, — деб джылай тургъанлай анасыны онг къолун кёргозтдю.

— Кел, Марджан, ойнаргъа, — деб кирген сабийлеге да «мен бараллыкъ тюлме, ауругъан этеме, ання ургъан джаягъым ауруйду» дейди.

Хоншулары кириб, «Марджанчыкъ, ненг ауруйду?» деселе, алагъа да «ання ургъан джаягъым ауруйду» дейди.

Къарт анасы анга тюрлю-тюрлю саугъала, оюнчакъла алыб келди. Марджанчыкъ аны кёргенинде:

— Анам, мени ання ургъан джаягъым ауруйду, ол урмаса, мен сизге барлыкъ эдим, — деб кёлю такъыр болуб, кёб джылады.

— Къолунг къуруб къаллыкъ, муну ауруб тургъан джаягъына къалай урдунг! — деб, анасы Нурсиятха урушду.

— Ий сора мен аны аурутурчамы ургъанма, азчыкъ къакъгъан эдим, олсагъатда ауругъаны да джокъ эди, — деб ол амалсыздан джылары тамагъына тыгъылыб хапар айтды.

Экинчи кюн «тюкюрюрге тамам уста» бир къатынны

келтирдиле. Аны тюкюргенинден «себеб» да болмады. Ол «ненг ауруйду, балам» дегенниде, Марджанчыкы-анга да «ання ургъан джаягъым ауруйду» деди.

Тёрт-беш кюнден аны ауругъан джаягъына чечек чыкъды. Ургъанлыкъгъа, чечек чыкъмазын Нурсият биле эди, алай а аны джаягъына къакъгъаны бла ауруу тийгени бир кюн болгъаны аны саулай джерге кирирча эте эди.

Нурсият кызычыгъыны башын онг къолу бла сыласа, «ання, бу къолунг бла ургъан этгенсе, ол бир къолунг бла сыла» деб, кызы аны къолун ызына тебереди.

Талай кюнден «Нурсиятны ол иги кызычыгъы ёлюб къалгъанды» деб къатынла къайгъы сёзге джюрюб тебретиле. Алай а Нурсиятха ол энтда «ання, ол сен ургъан джаягъым ауруйду» дей тургъанча кёрюнеди. Къабырладан къайтханла дууа этдирген заманда да «ання, ол сен ургъан джаягъым ауруйду» деб дууа этдиргенча аны къулагъына алай келеди. Къайгъы сёз бере келгенле да» шапагъатчы болсун, аллах къалгъанларыгъызгъа джашау берсин» деселе да, къулагъына «ання, ол сен ургъан джаягъым ауруйду» дегенча эштиледи. Джуджек джюуолдесе да, къозу макъырса да, «ання, ол сен ургъан джаягъым ауруйду» дегенча эштиледи. Кече джатса, онг къолун джууургъанны тюбюне салмай, тышына чыгъарады. Онг къолу бла джукъгъа узала тебрегенлей, билеги тартынганча болады, ашдан-суудан айырылгъанды, алай а кёзю къарангы этсе, къашыкъгъа да сол къолу бла узалады.

Байрым кюн сайын Нурсият танг атмай кызычыгъыны къабырына барыб, башын къабырчыкыны башына сылаб, исси джыламукълары топуракыны джибите, сол къолу бла къабырыны юсюн сылайды.

АЖЫМЛЫ

Кече таулада улуу джангур джаууб, танг аласына сууу кьообду. Таш-агыач да ол келтирмеген джукъ кьалмады. Дюккючле, тамырлары бла келген терекле джерджерге шындык болдула.

Экинчи кюн суу бираз чёкдю, джагыада джашагыанла да отун джыяргыа джайылдыла. Къарт Махмуд бла тамада джашы Алиса да, балта, джиб алыб, сууну бойнун тебретиле.

Ала арбаздан чыгыаргыа, Алисаны юч джыл болгъан къаракёз джашчыгы «Атды, мен дабарайым», — деб ызларындан чабды. «Кел джашчыгыым», — дей, Махмуд аны кьойнуна алды.

Ол заманда Марзий, къадалыб чебген согъа тургъанын да кьоюб, туруб джашчыгыны ызындан тебрети, алай а кьайын атасы кьойнуна алгъанын эслеб, джукъ айтыргыа тартыныб, ызына бурулуб, биягы ишине джарашды.

Атасы бла къарт атасы суу джагыада отун джыйгъан заманда джашчыкъ бир ташдан бирине секире келиб, сууну тюз кьыйырында дюккюнчге миниб, кёз алмай толкьунлагыа къарады.

Махмуд бла Алиса, отунну да кьоюб, кюн орта намаз этерге кьырдышчыкыгыа чыкдыла. Сабийи кьоркьунчлу джерде тургъанын эслеб, Алиса аллына атлай да бир тебрети, дагыада «атамы кьатында кесими сабийим ючюн уялмай кьалай барайым, атам кеси элесе иги боллукъ эди» деб, джюреги кызыу ура, симсиреди. Махмуд андан хапары болмай, «дженгил бол, кёрмеймисе кюнню кетиб баргъанын» деди. Алиса да намазгыа уюду.

Намаз эте келиб, онг джанына айланыб салам берген заманда, Махмуд джашчыкыны дюккюч башында эследи. «Тобасдо, мен аны кыалай унутуб кыойгъанма» деб гузабаланса да, аллахха сыйлы кыуллукъ этгенин кыоюб, анга чабалмады, неда Алисаны намазын бузалмады.

Алиса уа намаз этгенликге, бютеу эси сабийинде эди, атасы кёзю-башы бла кёргюзтсе уа, ол намазын да кыоюб чабаргъа хазыр эди, алайсыз да кесин кючден тыя тура эди.

Ала эрлай намаз этиб бошаргъа, сабийни кёзлери кыарангы этиб, дюккючден джыгъылды, уруб келген тау суу олсагъатлай аны кыаралдысын шоркыалагъа бёледи.

Сау эл чыгъыб излеселе да, ажымлы ёлюк табылмай кыалды. Джассы бола, бары да юйге джыйылгъандан сора:

— Кыарар керекли этиб, юйюбюзге бу элсиз кыйынылыкыны салгъанына кыарачы, юйюнден кыаралыб чыгъарыкыны, — деб Марзийни кыайын анасы бла кыайын кыызлары анга ауузлары от чагъа тебретиле.

Тогъуз-он кюнню сууну бойнун ёрге-энишге барыб излегенле кыурумадыла, алай болса да джукъ да табылмады. Махмуд бла Алиса да кыошха кетдиле.

Марзийни кыайынлары уа кеслерин кыыздыргъандан кыыздыра, аны аякъ орунсуз этдиле.

— Сабийни суугъа ийгенди да кыойгъанды, суу азыгъы боллукъ келинибиз, балабыздан айырды да кыойду, джанындан айырыллыкъ келинибиз, — деб сарнаб джылагъанлары тохтамайды.

Марзийни уа ичинден кыара кюйгени болмаса, ёзге кыарыуу кыалмагъанды. Шо ол тамагъын бошлаб, бютеу кёлюне келгенин, джюрегине туююмчек болгъанны ай-

тыб джыларгъа бир табса, дуняны рысхысындан бек сюер эди. Ол алай джыласа, таула эриб алаша болур эдиле, къутургъан суу кюйюб-бишиб къурур эди, кёкде булутла аны джыламугъундан толуб бир джаусала, суула къобуб, ёзенлеге сыйырмаз эдиле.

Алай а не келсин, къайындарындан, хоншуттире къартладан уялмай, кесини баласы ючюн джыларгъа намыс къоймай эди.

Бу болумда Марзий къайындарында чыртда кечин-мексиз болуб, ата юйюне кетди.

— Халкъ джыйылыб тургъанлай терсликни къайын атама салалмагъанма ансы, мен къарар керекли этмегенме,—деб, Марзий джангыз баласыны арбаздан къалай чыкъгъанын анасына джарашдырыб хапар айтды.

Экинчи кюн Марзий тау аласы бла баласы суугъа кетген джерге барыб, тегерегинне къараб, джюрегини кёбгени сёнгючю таралыб джылады. Ол заманда Минги Тауну бузлары эриб ёзенлеге къуюлгъанча, терекле чапракълары бла бетлерин джабханча, тау суу да терелигине уялыб, шоркъа сайын кесин тую, къуугъун этиб, баш эниште чабханча кёрюне эдиле.

— Бу аны къабырыды деб бир къара тебе табсам, менден насыблы болурму эди,—деб, Марзий хар кюн сайын, исси джыламукъла теге, ёкюнеди. Бир-бирде уа джашчыкъны джыл къурманлыгъында къартланы, боза аякъны алыб, мыйыкъларын сылай, алгъыш этгенлери, кёз тийгенди деб, афенди китаб ачыб, «бу насыблы сабий тохсан алты джыл джашамаса, мен экинчи бу китабны ичин ачыб къарамам» дегени эсине тюшедиле.

Хар кече сайын кёзю къалкъуугъа баргъанлай «Анна, суугъа кетдим, бери чаб»,—деб джашчыгъы таралыб къычыргъанча болуб, Марзий илгениб уянады, со-

ра, несин да билмей, суу джагъагъа мыллык атады. Алай эте келиб, эм артында кеси да шашхынлы болду.

Алиса бла Махмуд, шашхынлы болмасала да, ахырларына таяниган эдиле. Аланы алай болгъанларыны баш сылтауу джашчыкъны ёлгени тюл эди — ёлюм кимге да болчду. «Дюккючню юсюнде болгъанын кёре тургъанлайыма, атамдан керексиз намыс этиб, къалай чабмадым» деб Алисаны джюрегинде от джана эди. «Юсюне къараб тургъанлайыма, эрлай намазны бошаб бери алайым деб, сабийни къутургъан суугъа къалай бериб къойдум» деб Махмуд кюнлерин аман бла ашыра эди. Ауур сагъышла аланы экисини да башларын талдыра эдиле. Бир-бирде уа ала асыры кёб сагъыш этгенден тубаннга киргенча болуб къала эдиле.

«Терслик бютеу мендеди, ол джарлы тишируну да элге эне эсем, юйге келирча этейим, юйден кетерге тыйыншылы менме, — деб Алиса алай сагъыш этиб тургъанлай, Марзийни шашхынлы болгъан хапары эштилди.

Махмуд бла Алисаны кёз къысмай ашыргъан кечелери кёбден кёб бола тебретиле. Алисаны кюндюз сюрюучю таягъына, кече мурджарына акъгъан неси джыламукъларын киши да кёрмей эди. Ол керексиз намыс бла намаз амалтын тюшдю бизге бу къыйынлыкъ дейим да халкъгъа айтайым, деб тебрей эди. дагъыда, «огъай, мен алай этсем, меннге аллах да, адам да не айтырла» деб тохтай эди.

— Ол джазыкъ сабий амалтын мен ахыратда да бир эли джер табмазма, арбаздан да мен алыб чыкъгъан эдим, кюн орта намазны къылмай къойгъанлыкъгъа да не боллукъ болур эди,—деб Махмуд кюн сайын эзиле эди. Дагъыда «тоба , тоба, аллахха сёзюм мийик бармасын» деб кёкге къарай эди.

Алай а атасы бла джашыны бу сагъышларын киши да билмей эди, джюреклери эритген затны юсюнден ала бир-бирлери бла да селешмей эдиле: Алиса сабийини юсюнден атасы бла селеширге тартына эди. Джашчыкны суугъа къалай кетгени уа къуру экисине белгили эди.

Эки-юч айдан «ол джарлы сабийни суудан чыгъарыргъа джыджым этеме» деб Марзий эшмелерин кесиб алды. Бир къарасанг, «джашчыкыгъа тансыкъ болгъан-ма» деб, джыгъылгъан джерине чаба, къолунгу бери бир узат» дей, шоркъа сайын къычыра айланады. «Бюгече джашчыкны тюшюмде кѳргенме да, мени сууда къоюб, алай тѳзюб къалай тураса дегенди, туругъуз, барыбыз да джайылайыкъ да излейик» дейди. Бир къарасанг, суу алыргъа келген къызланы алларына чыгъыб: «Бу суудан алмагъыз, аллахыгъыз ючюн, сизден тилейме, джашчыкны къанын да алыб кетериксиз» деб, челеклеринден тутуб джылайды.

Бир кѳзюуде уа бютеу элге айланыб, «уллу гитче да къадалыб суу алыгъыз, бу хатерсиз сууну ары алайыкъ да бир бошайыкъ, сора ол насыбсыз сабийни да табар эдик» деб таралады.

Къыш къыямада, суу бузласа, «джашчыкъ сууукъдан юшюй болур» деб, тончугъун, бѳркчюгюн алыб чабады, бузну эритеме деб джер-джерде от этеди.

Сюрючюле бла селеше келиб, Алиса бла Махмуд джашчыкны суугъа къалай кетгенин тюзюча айтыб, ууакъ-ууакъ элге джайылды.

Бир кюн элде ѳлген болуб, къабырлагъа кѳб адам джыйылды. Джашчыкны ажымлы ѳлгенини юсюнден алайда да сѳз башланды. Къабырладан юйге айланыргъа афенди джамагъатны аузуна къаратыб ауаз берди: «Махмуд бла Алиса экиси да аллах суйген адамла бол-

гъанларына сёз джокъду. Ала аллахутагъала кеси къалай буюргъан эсе, алай этгендиле. Олёлген джашчыкъ бусагъатда джандет чыбчыкъчыкъ болуб, бизге кёрюн-мегенликге, тегерегибизде учуб айлана турады. Махмуд бла Алиса керти дунягъа кетселе да, ол сабий аланы джаханими отуна атдырлыкъ тюлдю. Джашчыкъны кеси ючюн а, бу джалгъан дуньяда джашаб гюнах алгъандан эсе, гюнахсызлай джандет юйюн табханы иги болгъанды. Марзий а къара шайтаннга кесин алдатыб, асыры кемсиз этгенди да, энди уллу аллах кеси чамланыб, аны ючюн шашхылы болуб айланады».

Афендини бетине къараб, «сен терс айтаса» деген джокъ эди, алай а аны айтханын кёбле тюзге санамай эдиле, Махмуд бла Алисагъа айыб этгенлени санлары уа андан да кёб эди.

Махмуд

БАШЛАРЫ

Ал сёзно орнуна	3
Аланны хапарларындап	5
Аланны айтыуларындап	173
Бизни замандан эмда озгъан заманладап хапарла	181

Хубиев Магомед Ахияевич

АЛАН

Рассказы

Вторая книга

На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов

Художник К. М. Нурмагомедов

Художественный редактор М. П. Бертник

Технический редактор М. Ф. Перепада

Корректор К. А.-К. Салпагарова

Сдано в набор 1-11-1974 г. Подписано в печать 12-V-1974 г.

Формат 70x108^{1/32}. Физ. п. л. 6,5. Усл. п. л. 9,1. Уч.-изд. л. 7,1

Заказ № 841. Тираж 2200 экз. ВУ 15603. Цена 32 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства
Черкесск, пл. Кирова, Дом печати.

Карачаево-Черкесская областная типография
Черкесск, Первомайская, 47.

X ————— 0733 — 65 ————— 65 — 74
М 159 03) — 74